

ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ,
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΟΥ ΜΕ ΣΧΟΛΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ»**

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΛΑΪΟΥ

ΕΛΕΝΗ ΧΡΥΣΙΚΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΛΑΜΠΑΚΗ ΑΘΗΝΑ

ΠΑΤΡΑ,

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2016

**"MIDDLE CHILDHOOD PROBLEMS OF CONDUCT, SPECIFIC
COOPERATION WITH SCHOOLS AND FAMILY ATMOSPHERE"**

**PATRA,
AUGUST 2016**

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της παρούσας πτυχιακής μας εργασίας επιθυμούμε να εκφράσουμε τις θερμές μας ευχαριστίες στην εποπτεύουσα καθηγήτρια μας κ. Λαμπάκη Αθηνά και στις οικογένειες μας για την υποστήριξη τους.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι σημαντικότερες αλλαγές στην πορεία του ανθρώπου τόσο σε γνωστικό όσο και σε βιολογικό επίπεδο παρατηρούνται το διάστημα από 6 έως 12 ετών. Οι επιρροές που ασκούνται και πραγματοποιούνται αυτές οι αλλαγές δύναται να είναι είτε κοινωνικές είτε περιβαλλοντικές είτε γενετικές. Το σχολικό περιβάλλον αποτελεί ένα πολύ σημαντικό παράγοντα μέσα από τον οποίο το παιδί «χτίζει» την προσωπικότητα του και αποκτά αξίες τόσο σε προσωπικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Η συμπεριφορά των παιδιών της μέσης παιδικής ηλικίας επηρεάζεται και από το σχολικό αλλά και από το οικογενειακό περιβάλλον γι αυτό το λόγο θεωρείται απαραίτητο να υπάρχει μια συνεργασία ανάμεσα στην οικογένεια και στον εκπαιδευτικό ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου παρουσιάζονται προβλήματα συμπεριφοράς τα οποία χρήζουν ιδιαίτερης αντιμετώπισης. Η παρούσα μελέτη πραγματοποιήθηκε με σκοπό τον προσδιορισμό των προβλημάτων συμπεριφοράς στη μέση παιδική ηλικία και την ανάλυση της συνεργασίας του κοινωνικού λειτουργού με το σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον. Παράλληλα, η έρευνα που πραγματοποιήθηκε είχε σαν σκοπό τη διερεύνηση των απόψεων των κοινωνικών λειτουργών σχετικά με τα προβλήματα συμπεριφοράς που παρουσιάζονται στα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας και τη συνεργασία τους με το σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον. Τα αποτελέσματα της μελέτης κατέδειξαν ότι ο κυριότερος λόγος που εμφανίζονται προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά είναι το οικογενειακό περιβάλλον ενώ παράλληλα δεν είναι ιδιαίτερα εύκολη η συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με την οικογένεια ενός παιδιού με προβλήματα συμπεριφοράς καθώς δεν μπορούν εύκολα να το αποδεχτούν και θεωρείται απαραίτητη η παρουσία του κοινωνικού λειτουργού στο σχολικό περιβάλλον.

Λέξεις κλειδιά: μέση παιδική ηλικία, προβλήματα συμπεριφοράς, σχολικό περιβάλλον, κοινωνικός λειτουργός

ABSTRACT

The most important changes in human progress both in knowledge and in vivo levels observed during the period of 6-12 years. The influences exerted and made these changes may be either social or environmental or genetic. The school environment is a very important factor through which the child "builds" his personality and acquire values both personally and collectively. The behavior of children of middle childhood influenced by the school and the family environment for this reason it is considered necessary to have a collaboration between the family and in education in particular where presented behavioral problems that require special treatment. The present study was conducted to determine the behavior problems in middle childhood and analyzing the cooperation of social worker in the school and family environment. Meanwhile, a survey carried out was intended to explore the views of social workers on the behavioral problems presented in middle childhood children and their cooperation with the school and family environment. The study results showed that the main reason displayed behavioral problems in children is the family environment while it is not particularly easy cooperation of social worker with the family of a child with behavioral problems as they cannot easily accept the presence is considered necessary the social worker in the school environment.

Keywords: middle childhood behavioral problems, school environment, social worker

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	vii
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	9
ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	9
1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	9
1.2 Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	10
1.2.1 Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ.....	10
1.2.2 Η ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	14
ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	14
2.1 Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΚΑΤΑ FREUD	14
2.2 Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΑ ADLER.....	17
2.3 Η ΒΙΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΤΑ Ε. ERICKSON	18
2.4 Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΤΑ LOCKE	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	22
Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ	22
3.1 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	22
3.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ	25
3.3 Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	28
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	28
4.1 ΤΟ ΑΓΧΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΥ.....	28
4.2 ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ- ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	29
4.3 ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ.....	30
4.4 ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΕ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ.....	31
4.5 ΘΥΜΟΣ- ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΠΑΙΔΙΟΥ	32
4.6 ΨΕΜΑ	34
4.7 ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΚΑΤΑΘΛΙΨΗ.....	36
4.8 ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ «ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ» (BULLYING)	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	40
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ	40
5.1 ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ.....	40

5.1.1 ΣΤΟΧΟΙ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	40
5.2 Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	42
5.3 Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ ΣΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	43
5.4 Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΜΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ.....	45
5.5 ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.....	47
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	47
6.1 ΕΙΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	47
6.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	48
6.3 ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	48
6.4 ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	48
6.5 ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ –ΔΕΙΓΜΑ	49
6.6 ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	50
6.7 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ.....	50
6.8 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7.....	53
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	53
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΈΡΕΥΝΑΣ.....	96
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	97
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	98
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	100
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.....	101
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΈΡΕΥΝΑΣ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.....	101

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο σχολικό περιβάλλον παρατηρούνται αρκετές περιπτώσεις παιδιών οι οποίες παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς και κρίνεται απαραίτητη για την αντιμετώπιση τους η παρουσία και η συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με τον εκπαιδευτικό και το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού. Με ποιον τρόπο όμως μπορεί να επιτευχθεί κάτι τέτοιο; Αυτό είναι ένα ερώτημα που οδήγησε στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να προσδιορίσει τα προβλήματα συμπεριφοράς στη μέση παιδική ηλικία και να αναλύσει τη συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με το σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον ενώ το ερευνητικό μέρος παρουσιάζει τη διερεύνηση των απόψεων των κοινωνικών λειτουργών σχετικά με τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών και τη συνεργασία του με την οικογένεια και το σχολείο σε αυτές τις περιπτώσεις. Πιο συγκεκριμένα η συγκεκριμένη εργασία αποτελείται από επτά (7) κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται οι έννοιες της μέσης παιδικής ηλικίας και των προβλημάτων συμπεριφοράς ενώ παράλληλα αναφέρεται η πορεία της ανάπτυξης στη μέση παιδική ηλικία. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται ορισμένες θεωρητικές ερμηνείες ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης και ειδικότερα του Adler, του Freud, του Erickson και του Locke.

Το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει την επίδραση της εκπαίδευσης και της οικογένειας στη συμπεριφορά των παιδιών της μέσης παιδικής ηλικίας. Το τέταρτο κεφάλαιο προσδιορίζει τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών στη μέση παιδική ηλικία ενώ το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στο ρόλο του κοινωνικού λειτουργού και στη συνεργασία του με το σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον καθώς επίσης και με το παιδί.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας που πραγματοποιήθηκε και στο έβδομο κεφάλαιο ακολουθεί η ανάλυση των αποτελεσμάτων. Τέλος ακολουθούν τα συμπεράσματα της έρευνας, η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης και το παράρτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

Μέση παιδική ηλικία

Η μέση παιδική ηλικία, η οποία προσδιορίζεται χρονικά από τα 6 μέχρι τα 12 χρόνια της ζωής, αποτελεί ένα διάστημα στο οποίο επιτελούνται σημαντικότερες βιολογικές και γνωστικές αλλαγές στην αναπτυξιακή πορεία ενός ανθρώπου.

Οι αλλαγές αυτές επηρεάζονται από ένα μεγάλο πλήθος παραγόντων, τόσο γενετικών – φυσιολογικών όσο και περιβαλλοντικών – κοινωνικών. Παρ' όλο που έχουν μελετηθεί διεξοδικά και έχουν καταγραφεί συστηματικά, και παρά το γεγονός ότι κατά καιρούς έχουν προταθεί διάφορες προσεγγίσεις ως προς το ρόλο που παίζουν οι διάφοροι επιμέρους παράγοντες στην γνωστική ανάπτυξη, εντούτοις, δεν υπάρχει ακόμη μια ενοποιητική θεωρία που θα συνδύαζε όλες αυτές τις προσεγγίσεις σε ένα ενιαίο πλαίσιο, στο οποίο η μία θα συμπλήρωνε την άλλη (Cole & Cole, 2002).

Η εκπαίδευση

Η εκπαίδευση είναι ένας βασικός παράγοντας διαμόρφωσης της κουλτούρας (δηλαδή, του ενιαίου πρότυπου ανθρώπινων γνώσεων, πεποιθήσεων και συμπεριφορών), καθώς και της διαδικασίας κοινωνικοποίησης του ατόμου, δηλαδή της διαδικασίας διαμέσου της οποίας το άτομο εσωτερικεύει τις βασικές αξίες του κυρίαρχου κοινωνικού παραδείγματος (δηλαδή του συστήματος πεποιθήσεων, ιδεών και των αντίστοιχων αξιών που είναι ηγεμονικές, ως πιο συνεπείς με το πολιτικο-οικονομικό θεσμικό πλαίσιο). Η εκπαίδευση διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στον καθορισμό των ατομικών και συλλογικών αξιών. Αυτό συμβαίνει διότι όταν τα άτομα ζουν μέσα σε μια κοινωνία, δεν είναι απλά άτομα αλλά κοινωνικά άτομα, υποκείμενα σε μια διαδικασία, που τα κοινωνικοποιεί και τα ωθεί να εσωτερικεύσουν το σημερινό θεσμικό πλαίσιο και το κυρίαρχο κοινωνικό παράδειγμα (Φωτόπουλος, 2005).

Τα προβλήματα συμπεριφοράς

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία ο ορισμός των προβλημάτων συμπεριφοράς επικεντρώνεται σε τρεις παραμέτρους: τη διάρκεια εκδήλωσης των προβληματικών

συμπεριφορών, την σοβαρότητά τους και την παράμετρο που λαμβάνει υπόψη τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα συγκεκριμένα παιδιά στο σχολείο (Heward, 2000).

Συγκεκριμένα παρατηρείται:

1. Ανικανότητα για μάθηση, η οποία δεν μπορεί να αποδοθεί σε διανοητικούς, αισθητηριακούς ή ιατρικούς παράγοντες.
2. Ανικανότητα για την ανάπτυξη και διατήρηση σε ικανοποιητικό βαθμό σχέσεων αλληλεπίδρασης με τους συμμαθητές και τους εκπαιδευτικούς.
3. Αποκλίνουσες συμπεριφορές και συναισθήματα σε καταστάσεις οι οποίες είναι φυσιολογικές.
4. Επικράτηση μιας διάθεσης δυσαρέσκειας και κατάθλιψης.
5. Τάση για εκδήλωση σωματικών συμπτωμάτων και φόβων, τα οποία σχετίζονται με προσωπικά προβλήματα ή προβλήματα στο σχολείο (Heward, 2000).

1.2 Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

1.2.1 Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

Καθώς τα παιδιά διέρχονται το τελευταίο στάδιο της νηπιακής ηλικίας αρχίζουν να εμφανίζουν ορισμένες βιολογικές και φυσιολογικές μεταβολές οι οποίες εντοπίζονται ακόμη και με την απλή παρατήρηση. Το ύψος και το βάρος τους αυξάνονται, η μυϊκή τους δύναμη ενισχύεται ενώ παρατηρείται σαφής αλλαγή και στα χαρακτηριστικά του προσώπου τους. Οι μεταβολές αυτές πολλαπλασιάζονται μετά τα έκτα τους γενέθλια και διαφέρουν από άτομο σε άτομο, καθώς επηρεάζονται από τη διατροφή, το βιοτικό επίπεδο της οικογένειας, ακόμη και τις διάφορες ασθένειες που μπορεί να προσβάλλουν το παιδί (Παρούτσας, 2010).

Παράλληλα βελτιώνεται ο συντονισμός των κινήσεών τους όπως και η κινητική τους δεξιότητα, με διαφορετική ένταση στα δύο φύλα: Τα αγόρια τα καταφέρνουν καλύτερα σε δραστηριότητες που απαιτούν μυϊκή δύναμη, ενώ τα κορίτσια σε εκείνες που διακρίνονται για λεπτές κινητικές δεξιότητες, όπως είναι η ζωγραφική, η ισορροπία κλπ. Και στην περίπτωση των κινητικών δεξιοτήτων όμως, φαίνεται πως δεν είναι μόνο τα γονίδια που αποφασίζουν για την πορεία της ανάπτυξης. Καθώς οι κοινωνίες «αναμένουν» από τα αγόρια να είναι περισσότερο «δυνατά» και τα κορίτσια περισσότερο «λεπτεπίλεπτα», υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις ότι και στον τομέα αυτό, οι περιβαλλοντικοί παράγοντες παίζουν έναν ουσιώδη ρόλο.

Εκτός των εξωτερικών αλλαγών στις αρχές της περιόδου της μέσης παιδικής ηλικίας, εμφανίζεται και ουσιαστική πρόοδος στην βιολογική ανάπτυξη του εγκεφάλου, καθώς αυξάνεται η μυελίνωση του μετωπιαίου φλοιού, αυξάνονται οι συνάψεις στις απολήξεις των νευρώνων ενεργοποιώντας έτσι την ηλεκτρική τους δραστηριοποίηση και εντοπίζεται μεγαλύτερος συντονισμός μεταξύ των διάφορων εγκεφαλικών περιοχών (Παρούτσας, 2010).

1.2.2 Η ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

Εκτός από τις αλλαγές που παρουσιάζονται στην βιολογική ανάπτυξη του παιδιού στη μέση παιδική ηλικία, υπάρχουν και αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται το παιδί αλλά και πως οργανώνει τη σκέψη του. Πιο συγκεκριμένα:

Στάδιο συγκεκριμένων νοητικών πράξεων

Το στάδιο συγκεκριμένων νοητικών πράξεων, όπως προσδιορίστηκε από τον Piaget, αποτελεί τη φάση της μετάβασης από το «προ-λογικό στάδιο» στη «λογική σκέψη των ενηλίκων» και αποτελεί το έδαφος πάνω στο ποίο πραγματοποιούνται όλες οι υπόλοιπες ψυχολογικές και κοινωνικές μεταβολές αυτής της ηλικία.

Σύμφωνα με την πιαζετική θεωρία, η ικανότητα για την πραγματοποίηση συγκεκριμένων νοητικών πράξεων οφείλεται στην ικανότητα του παιδιού να αντιλαμβάνεται ότι οι ιδιότητες ενός αντικειμένου παραμένουν ίδιες ακόμη και όταν η φυσική του εμφάνιση μεταβάλλεται, μια ικανότητα που αποδίδεται με τον όρο «διατήρηση». Εντούτοις, μεταγενέστερες έρευνες απέδειξαν ότι η ικανότητα της «διατήρησης» μπορεί να εντοπιστεί και νωρίτερα, εάν τα σχετικά ερευνητικά πειράματα διεξαχθούν με διαφορετικό τρόπο. Ταυτόχρονα, αποδείχθηκε ότι η έννοια του αριθμού «διατηρείται» ακόμη και σε παιδιά μικρότερα των 5 ετών, καθώς με την ανάλογη προσέγγιση, μπορούν να υπολογίσουν ταυτόχρονα δύο διαστάσεις μιας άσκησης (Κάκουρος, Μανιαδάκη, 2004).

Επιπρόσθετα, φαίνεται ότι το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται το κάθε παιδί, δείχνει να επηρεάζει άμεσα τα αποτελέσματα των διαφόρων ερευνών. Έτσι σε αρκετούς πολιτισμούς που δεν ακολουθούν το δυτικό πρότυπο, εντοπίστηκε ότι ακόμη και ενήλικες δεν είχαν τη δυνατότητα να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις των ασκήσεων κατανόησης της έννοιας της διατήρησης, του Piaget. Αυτό φυσικά δεν μπορεί να είναι πραγματικότητα, καθώς μια κοινωνία δεν θα μπορούσε να επιβιώσει, εάν τα μέλη τους δεν μπορούσαν να σκεφθούν τις συνέπειες των πράξεών τους, ή δεν

μπορούσαν να υιοθετήσουν την οπτική του άλλου, δυνατότητες που παρέχονται μόνο εάν επιτευχθεί η ολοκλήρωση του επιπέδου της «λογικής σκέψης» (Παρούτσας, 2010).

Λογική Ταξινόμηση

Η δεύτερη ικανότητα που εμφανίζεται κατά το δεύτερο μισό της μέσης παιδικής ηλικίας (γύρω στα 9-10 έτη) είναι αυτή της «λογικής ταξινόμησης», με βάση την οποία, τα παιδιά, κατακτούν το επίπεδο εκείνο της σκέψης που τους επιτρέπει να ταξινομήσουν τα αντικείμενα σε δύο διαφορετικές κατηγορίες, κατανοώντας ότι μπορούν να ανήκουν ταυτόχρονα και σε μία γενική κατηγορία και σε μια υποκατηγορία της. Τα μικρότερα παιδιά μπορούν να δημιουργήσουν σύνθετες κατηγοριοποιήσεις και να διαχειριστούν τα αποτελέσματά τους, αν τα υλικά που θα τους παρουσιαστούν είναι οικεία, απτά και με ξεκάθαρα χαρακτηριστικά (Keil, 1992).

Ανάπτυξη της μνήμης

Η τρίτη, τέλος, ικανότητα που εντοπίζεται κατά την φάση της μέσης παιδικής ηλικίας είναι αυτή της βελτίωσης της μνήμης σύμφωνα με τον Piaget. Καθώς συντελείται η βιολογική ωρίμανση, αυξάνεται παράλληλα και το πλήθος των στοιχείων που μπορεί να συγκρατηθεί ταυτόχρονα στη μνήμη. Ένας σημαντικός παράγοντας της βελτίωσης των απομνημονευτικών δυνατοτήτων είναι και η αύξηση των γνώσεων. Τα παιδιά, δηλαδή, διαθέτουν πλέον ένα σημαντικό απόθεμα πληροφοριών και μπορούν έτσι να διασυνδέουν την προϋπάρχουσα γνώση με την νεοαποκτηθείσα και να την ταξινομήσουν καλύτερα ώστε να τη διατηρούν επί μακρότερον και ευκολότερα (Κάκουρος, Μανιαδάκη, 2004).

Άμεση σχέση με αυτό έχει και η εμφανιζόμενη στη φάση αυτή μεθοδολογία κάποιων μνημονικών τεχνικών, όπως είναι η επανάληψη και η οργάνωση της μνήμης. Τα παιδιά, για να θυμηθούν κάτι, το επαναλαμβάνουν συνεχώς, ή αντίθετα, ομαδοποιούν το υλικό που θέλουν να θυμηθούν σε ομοειδή σύνολα με αποτέλεσμα η ανάκληση ενός και μόνο στοιχείου να προσφέρει συνειρμικά την ανάκληση ολόκληρης της ομάδας. Η χρήση μνημονικών τεχνικών σε αυτή την ηλικία ενισχύει σημαντικά την επίδοση της βραχύχρονης μνήμης και πολλές φορές εμφανίζεται αυτόματα. Εντούτοις, στην περίπτωση που αυτό δεν συμβεί, είναι δυνατό να διδαχθεί.

Σημαντικό ρόλο στην επίτευξη υψηλών μνημονικών επιδόσεων παίζει και η ανάπτυξη της δεξιότητας που αποκαλείται «μεταμνήμη». Με τον όρο αυτό αποδίδεται η γνώση που έχει το άτομο για τις διεργασίες της ίδιας του της μνήμης. Τα νήπια δεν έχουν αναπτυγμένη τη δυνατότητα αυτή, με αποτέλεσμα να υπερεκτιμούν τις δυνατότητές τους στα αντίστοιχα τεστ, ενώ αντίθετα τα μεγαλύτερα παιδιά κατανοούν καλύτερα τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η μνήμη τους. Τόσο η μεταμνήμη όσο και οι μνημονικές τεχνικές αποτελούν ξεχωριστούς αλλά και απαραίτητους άξονες για τη βελτίωση της ικανότητας για απομνημόνευση.

Έχει αποδειχθεί δε, ότι παρ' όλο που η μνήμη είναι πανανθρώπινο χαρακτηριστικό, οι μορφές απομνημόνευσης δεν είναι παντού ίδιες. Επηρεάζονται σημαντικά από το πολιτισμικό υπόβαθρο και όπως και στις έρευνες σχετικά με την έννοια της διατήρησης, έτσι και στις αντίστοιχες για τη μνήμη, η εξοικείωση με το υλικό των ασκήσεων έχει σημαντική επίδραση την απόδοση (Παρούτσας, 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

2.1 Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΚΑΤΑ FREUD

Μία μεγάλη προσφορά της ψυχαναλυτικής θεωρίας του Freud στην κατανόηση της ανθρώπινης προσωπικότητας και συμπεριφοράς είναι ότι παρουσίασε και όρισε καταρχήν τρία επίπεδα συνείδησης στον άνθρωπο: το ασυνείδητο, το προσυνειδητό και το συνειδητό (Κουτουβίδης κ.α., 2004).

Ασυνείδητο

Αποτελεί ένα μεγάλο μέρος του ψυχισμού, του οποίου ο άνθρωπος δεν έχει επίγνωση. Περιλαμβάνει τις βασικές ορμές ψυχικής ενέργειας καθώς και τα γεγονότα, επιθυμίες και παρορμήσεις που έχουν αποθηκευτεί από τη συνείδηση και τις εμπειρίες της παιδικής ηλικίας που ο άνθρωπος έχει λησμονήσει. Το ασυνείδητο είναι παρόν κατά τη γέννηση και υπάρχει σε όλη τη ζωή του ανθρώπου λειτουργώντας πάντα ως μια μεγάλη κινητήρια δύναμη στη ζωή του (Κουτουβίδης κ.α., 2004).

Προσυνειδητό

Αποτελεί τη "λογοκρισία", από την οποία περνούν όλες οι αναμνήσεις του ασυνείδητου για να αποφασισθεί αν θα τους επιτραπεί η είσοδος στη συνείδηση ή αν, αντίθετα, αποθηκευθούν στο ασυνείδητο (Κουτουβίδης κ.α., 2004).

Συνειδητό

Περιλαμβάνει όλα αυτά των οποίων ο άνθρωπος έχει επίγνωση σε σχέση με τον εαυτό του και το περιβάλλον του.

Στο βιβλίο του το Εγώ και το Εκείνο ο Freud εγκατέλειψε αυτή την ταξινόμηση, όταν μίλησε για τη δομή της προσωπικότητας και την χώρισε σε τρία μέρη: το Εκείνο, το Εγώ, και το Υπερεγώ και προσπάθησε να παρατηρήσει τη δομική σχέση μεταξύ τους (Κουτουβίδης κ.α., 2004).

Τα τρία αυτά επίπεδα της προσωπικότητας είναι αλληλένδετα και αλληλοεξαρτώμενα. Η ψυχική ενέργεια που ενεργοποιεί και παρακινεί τον άνθρωπο και η οποία ονομάζεται libido, επενεργεί και στα τρία αυτά επίπεδα. Πιο συγκεκριμένα:

Εκείνο

Περιλαμβάνει ό,τι έχει κληρονομήσει ο άνθρωπος που το αποκτά κατά τη σύλληψή του. Επομένως, υπάρχει κατά τη γέννηση¹¹. Αποτελεί το ασυνείδητο μέρος της προσωπικότητας. Είναι το ακαλλιέργητο, το πρωτόγονο, το "ζώο μέσα στον άνθρωπο", με το οποίο ο άνθρωπος γεννιέται, και δρα με βάση το ένστικτο. Η λειτουργία του έγκειται στο να παρέχει την ψυχική ενέργεια που κάνει τον άνθρωπο να θέλει να ζήσει. Αυτή μπορεί να ωθήσει τον άνθρωπο προς δύο κατευθύνσεις: είτε προς μία εποικοδομητική, ερωτική και συναισθηματική συμπεριφορά, είτε προς μία επιθετική, εχθρική και καταστρεπτική (Κουτουβίδης κ.α., 2004).

Εγώ

Αρχίζει να αναπτύσσεται από τη γέννηση του ανθρώπου και μετά. Βρίσκεται ανάμεσα στις απαιτήσεις του Εκείνου και τους περιορισμούς που επιβάλλει η πραγματικότητα και προσπαθεί να συμμορφώσει τις ορμές του Εκείνου στις απαιτήσεις της πραγματικότητας. Περιλαμβάνει λειτουργίες όπως τη λογική σκέψη, την επίλυση προβλημάτων και την εποικοδομητική και δημιουργική σκέψη (Κουτουβίδης κ.α., 2004).

Υπερεγώ

Αποτελεί τη "συνείδηση" του ανθρώπου που περιλαμβάνει όλε τις κοινωνικές και ηθικές του αξίες. Δεν υπάρχει κατά τη γέννηση, αλλά αρχίζει να αναπτύσσεται γύρω στα τέσσερα χρόνια της ζωής του παιδιού, αφού επιλύσει το οιδιπόδειο σύμπλεγμα του, στην ηλικία, δηλαδή, που θα πρωτοαισθανθεί ενοχές. Το παιδί τότε θα αντλήσει δύναμη από τους γονείς του ταυτιζόμενο μαζί τους και έτσι θα αρχίσει να αναπτύσσεται το Υπερεγώ. Οι γονείς θα του επιβάλουν αξίες και ιδανικά μέσα από την αμοιβή και την τιμωρία. Το Υπερεγώ εγκρίνει ή απορρίπτει επιθυμίες ή συμπεριφορές, αυτό-τιμωρεί αλλά και αυτό-αμείβει τον άνθρωπο¹². Βασικά λειτουργεί ασυνείδητα αλλά είναι και η "ασυνείδητη" και η "συνειδητή" συνείδηση του ανθρώπου. Η αποδοτικότητα του Υπερεγώ μετριέται με το βαθμό συμμόρφωσης του ανθρώπου στους κοινωνικούς νόμους και αξίες (Κουτουβίδης κ.α., 2004).

Όταν το Εκείνο, το Εγώ και το Υπερεγώ ισορροπούν, τότε υπάρχει προσαρμογή. Στην περίπτωση που η ισορροπία αυτή διαταραχθεί, έχουμε συμπτώματα δυσπροσαρμοστικότητας. Ο Freud θεωρεί ότι η εσωτερική οργάνωση του ατομικού Εκείνου, Εγώ και Υπερεγώ διαμεσολαβεί τη σύγκρουση μεταξύ βιολογίας (των κληρονομημένων δομών των ενστίκτων) και κοινωνίας (του κοινωνικού περιβάλλοντος του παιδιού) (Thomas, 1995).

Για το, το γεγονός αυτό καταλήγει στην ανάπτυξη αδρών κατηγοριών τύπων προσωπικότητας, όπως του στοματικού, του πρωκτικού κ.λπ., καθένας από τους οποίους εκδηλώνεται με συνεπείς μορφές συμπεριφοράς (Κουτουβίδης κ.α., 2004).

Πιο συγκεκριμένα τα στάδια αυτά σύμφωνα με το Freud είναι:

Στοματικό στάδιο (1ο έτος ηλικίας)

Κύρια πηγή ευχαρίστησης ο θηλασμός, η απομύζηση. Στο στάδιο αυτό παρουσιάζεται η μεγαλύτερη εξάρτηση, το παιδί είναι παθητικό και δεκτικό. Η καθήλωση σε αυτό το στάδιο κάνει το άτομο να αναπτύσσει ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά, να ενδιαφέρεται μόνο για τον εαυτό του και να μην αποδέχεται τον άλλο ως ξεχωριστή οντότητα. Οι άλλοι αναγνωρίζονται μόνο ως προς το τι μπορούν να δώσουν. Υπάρχουν υπερβολικές απαιτήσεις που εκφράζονται άλλοτε σεμνά και άλλοτε ικετευτικά ή επιθετικά (Κάκουρος κ.α., 2004).

Πρωκτικό στάδιο (2ο και 3ο έτος ηλικίας)

Το παιδί πρέπει να αποκτήσει τον έλεγχο των σφιγκτήρων (ενούρηση, εγκόπρηση) και ο πρωκτός αποτελεί την εστία της ψυχικής έντασης και ικανοποίησης. Στο στάδιο αυτό κυριαρχεί η τάση για αυτονομία και ο αρνητισμός. Η καθήλωση στο στάδιο αυτό μπορεί να οδηγήσει σε υπερβολική αγάπη για την τάξη και την καθαριότητα, ενδιαφέρον για την οικονομία και τη φιλαργυρία καθώς και υπερβολική ισχυρογνωμοσύνη (Κάκουρος κ.α., 2004).

Το φαλλικό στάδιο (3ο ως 7ο έτος της ηλικίας)

Το παιδί αποκτά επίγνωση των διαφορών στα γεννητικά όργανα μεταξύ των δύο φύλων και συνειδητοποιεί την αγάπη του προς τους γονείς. Στη φάση αυτή η αγάπη του παιδιού δεν κατευθύνεται και προς τους δύο γονείς με τον ίδιο τρόπο. Αναπτύσσεται μια βαθμιαία αυξανόμενη στοργή και προσκόλληση προς το γονέα του αντίθετου φύλου. Καθήλωση στο στάδιο αυτό για τους άντρες σημαίνει «είμαι», αναπτύσσεται έτσι μια φαλλοκρατική συμπεριφορά, ο φόβος του ευνουχισμού οδηγεί σε υπερβολική και επιδεικτική συμπεριφορά. Για τις γυναίκες τώρα η καθήλωση στο στάδιο αυτό οδηγεί στην ανάπτυξη υστερικής συμπεριφοράς. Η ζωή εξιδανικεύεται, καθώς επίσης ο σύντροφός του και η ρομαντική αγάπη, ενώ οι άσχημες πτυχές της ζωής προκαλούν ανησυχία ακόμη και πανικό (<http://www.psychotherapeia.gr/arthra-genikhsh-thematologias/paidi-kai-gonios/ta-anaptuksiaka-stadia.html>).

Το στάδιο της λανθάνουσας σεξουαλικότητας (7ο ως 11ο έτος της ηλικίας)

Το άτομο στρέφεται προς τα πρόσωπα και τα πράγματα του ευρύτερου περιβάλλοντος, αποκτά ποικίλες γνώσεις και δεξιότητες και ενισχύει το Υπερεγώ (τις κοινωνικές επιταγές). Το στάδιο αυτό είναι μια περίοδος εσωτερικής γαλήνης πριν την καταιγίδα της ήβης. Η σεξουαλικότητα παραμερίζεται και η σεξουαλική δραστηριότητα της προηγούμενης περιόδου υποχωρεί. Σχεδόν όλοι οι ψυχολόγοι συμφωνούν ότι η σχολική ηλικία είναι, από σεξουαλικής άποψης, πολύ ήρεμη χωρίς να σημαίνει ότι σταματά κατά την περίοδο αυτή κάθε σεξουαλικό ενδιαφέρον (Κάκουρος κ.α., 2004).

Το γεννητικό στάδιο (εφηβεία)

Το άτομο στρέφεται προς τα μέλη του αντίθετου φύλου για να εκφράσει την αγάπη του και να αναπαράγει απογόνους. Συναισθήματα εξάρτησης και οιδιπόδειες συγκρούσεις που δεν έχουν επιλυθεί πλήρως κατά τα προγεννητικά στάδια της ανάπτυξης επανέρχονται, ορισμένες φορές η αναστάτωση της εφηβείας αποδίδεται εν μέρει σε αυτούς τους παράγοντες

(<http://www.psychotherapeia.gr/arthra-genikhs-thematologias/paidi-kai-gonios/ta-anaptuksiaka-stadia.html>).

2.2 Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΑ ADLER

Ο Adler αναφέρει ότι όλα τα παιδιά γεννιούνται με μια αίσθηση κατωτερότητας λόγω του μικρού μεγέθους, των φυσικών αδυναμιών, και την έλλειψη γνώσης και δύναμης για τον κόσμο των ενηλίκων. Ο Adler χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον όρο σύμπλεγμα κατωτερότητας. Ο Adler πίστευε ότι ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς σχετίζονται με τα παιδιά τους έχει σημαντικό αποτέλεσμα στην ικανότητα του παιδιού να ξεπεράσει αυτά τα συναισθήματα κατωτερότητας και να πετύχει στη μετέπειτα ζωή του (Κουτουβίδης κ.α., 2004).

Ο Adler τονίζει στη θεωρία του την ολότητα και το αδιάσπαστο της ανθρώπινης προσωπικότητας. Πιστεύει πως κάθε άνθρωπος διαμορφώνει κατά τρόπο μοναδικό τα κίνητρα, τα ενδιαφέροντα και τις αξίες του, σύμφωνα με τη γνώμη που έχει για τον εαυτό του, έτσι ώστε κάθε τι που κάνει να φέρει τη σφραγίδα του δικού του τρόπου ζωής.

Η έννοια του τρόπου ζωής αποτελεί το σύνθημα της αντλεριανής θεωρίας της προσωπικότητας. Είναι η αρχή που ερμηνεύει τη μοναδικότητα της προσωπικότητας. Ο τρόπος ζωής ενός ανθρώπου είναι όλα όσα κάνει στη ζωή του για να φθάσει στον τελικό του στόχο: είναι ο αγώνας για ανωτερότητα. Κάθε άνθρωπος καταστρώνει το δικό του σχέδιο με το οποίο θα προσπαθήσει να φτάσει στην ανωτερότητα. Το σχέδιο αυτό διαμορφώνει το χαρακτήρα του .

Ένας άλλος όρος που επινόησε ο Adler και που συνδέεται άμεσα με το χαρακτήρα και τον τρόπο ζωής του ανθρώπου, είναι ο «δημιουργικός εαυτός» που τον έβλεπε ως την «αρχική αιτία» όλης της συμπεριφοράς. Κατά τη δική του περιγραφή, ο δημιουργικός εαυτός μπορεί να παρομοιαστεί με την έννοια της ψυχής. Η λειτουργία του έγκειται στο να βοηθήσει κάθε άνθρωπο στην αναζήτηση των εμπειριών που θα του επιτρέψουν να αναπτυχθεί και να εξελιχθεί στο έπακρο και, με αυτό τον τρόπο, να αναγνωρίσει το μοναδικό τρόπο ζωής του. Ο τρόπος ζωής ενός ανθρώπου καθορίζεται από αισθήματα κατωτερότητας, και ο στόχος της ανωτερότητας προς τον οποίο αγωνίζεται είναι απλώς μία αναπλήρωση για το αίσθημα κατωτερότητας που έχει. Ως κοινωνικό ον, που είναι ο υγιής άνθρωπος, πρέπει να εκπληρώσει τρία βασικά καθήκοντα στη ζωή του τα οποία ο Adler επιγραμματικά ονομάζει: εργασία, αγάπη, φιλία. Η αδυναμία να προσαρμοστεί ή η άρνηση να αποδεχθεί τα τρία αυτά καθήκοντα της ζωής αποτελούν για τον Adler σημάδια νευρωτικού ή δυσπροσάρμοστου γενικά ανθρώπου (Κουτουβίδης κ.α., 2004).

2.3 Η ΒΙΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΤΑ Ε. ERICKSON

Σύμφωνα με τον Erikson, η εξέλιξη της προσωπικότητας προσδιορίζεται από την κοινωνική μάθηση, την οποία το άτομο αποκτά στην πορεία του προς την κοινωνικοποίηση. Τα στάδια τα οποία προσδιόρισε ο Erickson για την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ατόμου είναι:

Θεμελιώδης εμπιστοσύνη vs Δυσπιστία (1ο έτος)

Το άτομο βρίσκεται σε πλήρη εξάρτηση από τα πρόσωπα του άμεσου περιβάλλοντός του. Αν το βρέφος νιώθει ότι οι ανάγκες του ικανοποιούνται μόλις προκύψουν και ότι οι γονείς του και το άμεσο περιβάλλον του εξασφαλίζουν άφθονη αγάπη και περιποίηση αναπτύσσει το συναίσθημα της βασικής εμπιστοσύνης, της

ασφάλειας και της αισιοδοξίας. Αν όμως νιώθει ότι το περιβάλλον του το παραμελεί, αναπτύσσει το συναίσθημα της δυσπιστίας προς τους άλλους, της καχυποψίας και της ανασφάλειας. Έτσι όταν όλα πάνε καλά σε αυτό το στάδιο το παιδί βιώνει συναισθήματα καλοσύνης, πίστη στον εαυτό του και τους άλλους και αισιοδοξία, όταν όμως υπάρχει δυσλειτουργία σε αυτό το στάδιο βιώνονται αισθήματα κακίας, δυσπιστίας απέναντι στον εαυτό και τους άλλους και απαισιοδοξία (Χαραλαμπίδης, 1987).

Αυτονομία vs Αμφιβολία (2ο και 3ο έτος)

Το παιδί αρχίζει να αποκτά την ικανότητα για συντονισμένη σωματική κίνηση και διανοητική λειτουργία. Αν το παιδί νιώθει ότι οι γονείς του και οι γύρω του αναγνωρίζουν την ανάγκη να ενεργεί με το δικό του τρόπο και με το δικό του ρυθμό αναπτύσσει το συναίσθημα ότι ασκεί έλεγχο πάνω στον εαυτό του και το περιβάλλον, έτσι αποκτά αυτονομία. Από την άλλη, αν το παιδί νιώθει ότι οι γονείς του δείχνουν υπερπροστατευτική διάθεση και δεν το αφήνουν να αυτενεργεί, αναπτύσσει το συναίσθημα της ντροπής και της αμφιβολίας. Αν πάνε λοιπόν όλα καλά, το παιδί εκδηλώνει τη βούλησή του, αναπτύσσει τη δυνατότητα λήψης αποφάσεων και αποκτά αυτοέλεγχο, αν όχι τότε το παιδί έχει άκαμπτη ακραία συνείδηση, αμφισβήτηση και άκαμπτη ενσυνείδητη ντροπή

(<http://www.psychotherapeia.gr/arthra-genikhs-thematologias/paidi-kai-gonios/ta-anaptuksiaka-stadia.html>).

Πρωτοβουλία vs Ενοχή (4ο και 5ο έτος)

Κατά την περίοδο αυτή οι κινητικές δραστηριότητες και οι διανοητικές πράξεις του παιδιού αποτελούν προϊόντα της ενεργητικής πρωτοβουλίας του ίδιου του παιδιού. Αν το περιβάλλον αποδέχεται χωρίς επικρίσεις αυτές τις πρωτοβουλίες του παιδιού και επιπλέον το ενθαρρύνουν να ενισχύσει την αυτόβουλη εξερεύνηση του περιβάλλοντος το παιδί αναπτύσσει το συναίσθημα της πρωτοβουλίας. Αντίθετα, αν το παιδί νιώθει ότι οι γονείς είναι επικριτικοί με αυτές του τις πρωτοβουλίες τότε αναπτύσσει το συναίσθημα της ενοχής. Η επιτυχία μετάβασης από αυτό το στάδιο στο επόμενο σημαίνει συναισθήματα ευχαρίστησης από τις επιτυχίες, δραστηριότητα, προσανατολισμός και σκοπός (Χαραλαμπίδης, 1987).

Φιλοπονία vs Κατωτερότητα (λανθάνουσα περίοδος)

Κατά την περίοδο αυτή το παιδί πρέπει να αποκτήσει τις σχολικές γνώσεις και ικανότητες και να εξοικειωθεί στο πνεύμα της συνεργασίας και της ομαδικότητας. Αν το περιβάλλον του, οικογενειακό και σχολικό, ενθαρρύνει το ενδιαφέρον του παιδιού να γνωρίσει τον κόσμο γύρω του θα αναπτυχθεί το συναίσθημα της εργατικότητας και της φιλοπονίας. Αντίθετα, αν το περιβάλλον ενοχοποιήσει αυτές τις προσπάθειες και θεωρήσει ότι οι προσπάθειες του παιδιού δε γίνονται με τον κατάλληλο τρόπο τότε το παιδί θα εισπράξει απόρριψη, θα βιώσει τα συναισθήματα της αναξιοτητας και της κατωτερότητας, οπότε θα πάψει και να προσπαθεί. Αν λοιπόν πάνε όλα καλά σε αυτή τη φάση το παιδί αναπτύσσει την ικανότητα αφοσίωσης σε παραγωγική εργασία και επιδιώκει την εμπειρία της χαράς της δημιουργίας, αν όμως το περιβάλλον του δεν αποδεχτεί τις προσπάθειές του θα βιώσει αισθήματα ανεπάρκειας, αδυναμίας ολοκλήρωσης κάποιου έργου και επομένως ματαιότητα για εκ νέου προσπάθεια (Χαραλαμπίδης, 1987).

Ταυτότητα vs Σύγκυση ρόλων (εφηβεία)

Στη φάση αυτή το άτομο έχει αποκτήσει την αφηρημένη συλλογιστική και μπορεί να διαμορφώνει θεωρίες και φιλοσοφικά συστήματα που συνενώνουν σε ένα αρμονικό σύνολο αντιθετικές πτυχές της κοινωνικής συμβίωσης, Μπορεί μέσα από αυτή τη διαδικασία να συνθέσει ένα πρότυπο ιδεώδους κοινωνίας. Αν ο έφηβος μπορέσει να συνενώσει σε ένα ενιαίο σύνολο όλες τις προηγούμενες εμπειρίες του και να δώσει την προοπτική της συνέχειας θα αποκτήσει μια ικανοποιητική ταυτότητα. Χρειάζεται μια σαφή εικόνα για το ποιος είναι, από πού έρχεται, τι στόχους έχει. Στην περίπτωση που το άτομο στο σημείο αυτό αποπροσανατολιστεί και δε διαμορφώσει μια σαφή εικόνα του Εγώ του, καταλαμβάνεται από κρίση ταυτότητας και κρίση ρόλων. Στην περίπτωση που πάνε όλα καλά σε αυτό το στάδιο το άτομο αποκτά αυτοπεποίθηση για την εσωτερική του ομοιομορφία και φανερώνει ενδείξεις καλής σταδιοδρομίας. Στην αντίθετη περίπτωση υπάρχει δυσκολία ανάληψης ρόλων, έλλειψη προτύπων και αίσθηση ευτέλειας

(<http://www.psychotherapeia.gr/arthra-genikhs-thematologias/paidi-kai-gonios/ta-anaptuksiaka-stadia.html>).

2.4 Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΤΑ LOCKE

Σύμφωνα με την Συμπεριφοριστική Κατεύθυνση όλη η συμπεριφορά του ανθρώπου είναι αποτέλεσμα μάθησης. Η Ψυχολογία της συμπεριφοράς είναι απόλυτα συμβατή με την θέση του Άγγλου φιλοσόφου John Locke ότι ο άνθρωπος έρχεται στον κόσμο ως *tabula rasa* (άγραφος πίνακας, άγραφο χαρτί), πάνω στο οποίο εγγράφονται οι νέες εμπειρίες του. Όπως το χαρτί πρέπει να υποστεί, να δεχθεί εντελώς παθητικά τις διάφορες εγγραφές επάνω του, κατά τον ίδιο τρόπο βλέπουν οι συμπεριφοριστές τον αναπτυσσόμενο άνθρωπο ως ένα παθητικό ον, το οποίο απλώς «αντιδρά» (με την ψυχολογική έννοια του όρου, δηλ. απαντά) στο περιβάλλον. ο συμπεριφορισμός είναι ένας γενικός όρος ο οποίος στεγάζει διάφορες προσεγγίσεις, οι οποίες αποδέχονται τρεις τουλάχιστον βασικές αρχές και πεποιθήσεις (Καψάλης, 2006):

α. Η μελέτη της μάθησης πρέπει να επικεντρώνεται στην παρατηρήσιμη συμπεριφορά και όχι σε εσωτερικά πνευματικά φαινόμενα και γεγονότα ή σε γλωσσικές αναπαραστάσεις γεγονότων.

β. Η μελέτη της συμπεριφοράς πρέπει να αρχίζει με τα πιο απλά στοιχεία της, δηλ. με ειδικά ερεθίσματα και ειδικές αντιδράσεις.

γ. Η διαδικασία της μάθησης οδηγεί σε μεταβολή της συμπεριφοράς.

Είναι προφανές ότι η επικέντρωση της προσοχής των συμπεριφοριστών στην μελέτη της ανοιχτής συμπεριφοράς, η οποία μπορεί να παρατηρηθεί και να μετρηθεί, από την μια μεριά στενεύει πολύ το αντικείμενο και δεν επιτρέπει την μελέτη του ευρύτατου φάσματος των φαινομένων της μάθησης. Από την άλλη μεριά περιορίζει την έρευνα σε επιφανειακά στοιχεία και χαρακτηριστικά της μάθησης και δεν της επιτρέπει να εισέλθει στην ουσία του φαινομένου (Καψάλης, 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

3.1 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Όσο πολυπλοκότερες είναι οι ανθρώπινες κοινωνίες, τόσο πιο απαραίτητο είναι ένα χρονικό διάστημα «εκπαίδευσης» των νεαρότερων μελών τους με στόχο την όσο το δυνατόν πιο απρόσκοπτη προσαρμογή τους στις απαιτήσεις των κοινωνικών συμβάσεων. Έτσι για παράδειγμα στην αρχαία Αθήνα, η εκπαίδευση θύμιζε αρκετά το σημερινό τρόπο, καθώς άρχιζε στα 7 χρόνια και τέλειωνε στα 14. Με τα βιβλία να είναι ακριβά και σπάνια, τα παιδιά έπρεπε να θυμούνται τα μαθήματα απ' έξω και κύρια μέσα μετάδοσης της γνώσης και κοινωνικοποίησης ήταν τα ομηρικά έπη, η διδασκαλία της μουσικής, της ρητορικής, της διοίκησης, της τέχνης κτλ. Οι ευπορότερες τάξεις είχαν το περιθώριο επιπλέον εκπαίδευσης που διαρκούσε μέχρι τα 20. Αντίστοιχη, αν και με διαφορετικό προσανατολισμό ήταν η εκπαίδευση στην Αρχαία Σπάρτη (Παρούτσας, 2010).

Με την πολιτισμική υπαναχώρηση του Μεσαίωνα η εκπαίδευση έχασε τον σκόπιμο και εξειδικευμένο της χαρακτήρα. Στις κοινωνίες αυτές, αποτελούσε μέρος της γενικότερης κοινωνικοποίησης και οι απαραίτητες γνώσεις αποκτιόνταν μέσω της ενεργητικής συμμετοχής στις καθημερινές δραστηριότητες των ενηλίκων. Μόνο μετά τη βιομηχανική επανάσταση καθιερώθηκε η σχολική φοίτηση, καθώς οι γνωστικές απαιτήσεις των σύγχρονων κοινωνιών δεν μπορούν πλέον να καλυφθούν στα πλαίσια της οικογένειας.

Ταξινομώντας τους διάφορους τρόπους εκπαίδευσης λοιπόν, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι διακρίνονται δύο είδη: Η «επίσημη» και η «ανεπίσημη». Η πρώτη παρέχεται στο σχολείο και η δεύτερη, στην οποία περιλαμβάνεται και η μαθητεία, παρέχεται δίπλα σε κάποιον περισσότερο έμπειρο αλλά πάντα ενσωματωμένη με την πράξη (Παρούτσας, 2010).

Από καταβολής του συστημικού θεσμού του σχολείου, βασικοί του στόχοι είναι η εκμάθηση γραφής και ανάγνωσης όπως και η εκμάθηση των μαθηματικών. Για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, απαιτείται κυρίως η ανάπτυξη δύο κύριων νοητικών

διαδικασιών: Η πρώτη έχει να κάνει με την εκμάθηση από «κάτω προς τα πάνω» πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει πρώτα να αποκωδικοποιηθούν τα γραπτά σύμβολα και στη συνέχεια να κατανοηθεί το περιεχόμενό τους. Η δεύτερη διαδικασία κατανόησης είναι «από πάνω προς τα κάτω», πράγμα που σημαίνει ότι αφού έχει αυτοματοποιηθεί σε επαρκή βαθμό ο μηχανισμός αποκωδικοποίησης γίνεται πλέον η σύνδεση της γραπτής πληροφορίας με την προϋπάρχουσα γνώση. Ο συνδυασμός των δύο αυτών διαδικασιών αποκωδικοποίησης μπορεί να προκαλέσει σημαντικά μαθησιακά προβλήματα, καθώς δεν είναι έμφυτος αλλά διδάσκεται. Σε συνδυασμό δε, με την πρόσθετη ανάγκη εκμάθησης της ειδικής επικοινωνιακής πρακτικής που χρησιμοποιείται στη σχολική τάξη (ερώτηση – απάντηση – αξιολόγηση) είναι φανερό ότι το σχολικό περιβάλλον γίνεται αρκετά απαιτητικό σε ένα συγκεκριμένο τρόπο διανοητικής λειτουργίας (Adams, 1990).

Καθώς τα παιδιά εντάσσονται στο σχολικό περιβάλλον και εξοικειώνονται με τους στόχους και τις λειτουργίες του και προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του, αναγκάζονται να ενισχύσουν και να βελτιώσουν τις δεξιότητες εκείνες που έτσι κι αλλιώς σηματοδοτούν τη γνωστική ανάπτυξη του ηλικιακού σταδίου στο οποίο βρίσκονται (Παρούτσας, 2010).

Αυτές οι δεξιότητες έχουν ως εξής:

Συγκεκριμένες Νοητικές Πράξεις

Σύμφωνα με τους θεωρητικούς, η κατάκτηση του σταδίου των συγκεκριμένων νοητικών πράξεων γίνεται αυτόματα, υπό την προϋπόθεση να υπάρχει το κατάλληλο βιολογικό υπόβαθρο. Παρόλα αυτά φαίνεται ότι οι επιδόσεις των παιδιών βελτιώνονται εάν προϋπάρχει συστηματική φοίτηση σε κάποιο σχολείο. Η ικανότητα της «διατήρησης» των ιδιοτήτων μιας έννοιας ή ενός αντικειμένου του οποίου η φυσική εμφάνιση έχει αλλοιωθεί, εντοπίζεται ευκολότερα σε μαθητές του σχολείου παρά σε παιδιά που δεν φοιτούν σε αυτό. Πιθανολογείται όμως ότι το αποτέλεσμα αυτό προέρχεται από το γεγονός ότι στη σχολική πράξη, υπάρχει εξοικείωση με αντίστοιχα τεστ. Αυτή η εξειδικευμένη γνώση περιλαμβάνει την εξοικείωση με τους τύπους των ερωτήσεων, μεγαλύτερη άνεση των παιδιών να μιλούν με άγνωστους ενήλικες και ικανότητα να μιλούν τη γλώσσα όταν το τεστ δεν διεξάγεται στη μητρική τους γλώσσα (Παρούτσας, 2010).

Λογική Ταξινόμηση

Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στην ικανότητα ταξινόμησης των εννοιών. Οι άνθρωποι που φοιτούν στο σχολείο μαθαίνουν γρήγορα να εντοπίζουν τις λεπτές διαφορές που υπάρχουν στους διάφορους συνδυασμούς των λέξεων. Καθώς η μάθηση στο σχολείο είναι αποκομμένη από την πράξη, δημιουργείται γρήγορα ένα νοητικό λεξικό, το οποίο είναι απαραίτητο για να γίνεται αναφορά σε αντικείμενα που βρίσκονται εκτός του οπτικού πεδίου. Για παράδειγμα μπορεί να γίνει περιγραφή ενός τοπίου της Σαχάρας, σε μαθητές που κατοικούν στο Βόρειο Πόλο χωρίς κανένα πρόβλημα. Με τον τρόπο αυτό διευκολύνεται και ενισχύεται η έμφυτη ικανότητα σύνθετης κατηγοριοποίησης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλοι οι άνθρωποι δεν την κατακτούν την ίδια περίπου ηλικιακή περίοδο. Εντούτοις η λεξικολογική οργάνωση που συντελείται στη σχολική τάξη για τις ανάγκες και μόνο της εκπαίδευσης φαίνεται να δρα προσθετικά στην έμφυτη αυτή τάση της αναπτυξιακής τους διαδικασίας και τους δίνει έναν επιπλέον τρόπο έκφρασης αυτού που σκέφτονται (Παρούτσας, 2010).

Μνήμη

Η γνωστική ικανότητα που φαίνεται να ενισχύεται περισσότερο απ' όλες από την σχολική φοίτηση είναι η μνήμη. Η μνήμη αποτελεί αντικείμενο ουσιαστικής έρευνας, πολλών επιστημονικών κλάδων μεταξύ των οποίων και η ψυχολογία. Σε έρευνα που έγινε σε οδηγούς ταξί στο Λονδίνο, οι οποίοι είναι υποχρεωμένοι να απομνημονεύσουν κάθε δρόμο σε απόσταση 10 χιλιομέτρων από το κέντρο της πόλης, διαπιστώθηκε ότι το σχήμα στον ιππόκαμπο του εγκεφάλου τους διέφερε ανάλογα με την πείρα τους. Όσο η «γνώση» τους εδραιωνόταν, τόσο το μπροστινό τμήμα του ιπποκάμπου συρρικνωνόταν ενώ το πίσω αυξανόταν. Με βάση αυτά τα ευρήματα θα μπορούσε να υποτεθεί και ότι η σχολική εκπαίδευση επιδρά κατ' αντίστοιχο τρόπο (Cole, 2002).

Μεταγνώση

Η μεταγνώση (metacognition) ορίζεται ως η «γνώση της γνώσης» ή η «γνώση για την γνώση». Η ανάπτυξη μεταγνωστικών δεξιοτήτων σχετίζεται με τον σχεδιασμό, την παρακολούθηση, την αξιολόγηση και την αυτορύθμιση (Παρούτσας, 2010).

Η σχολική εκπαίδευση φαίνεται πως επηρεάζει την ικανότητα να συλλογίζεται κανείς πάνω στη διαδικασία της σκέψης του, όπως επίσης και στην ικανότητα να σκέπτεται σχετικά με τη δεξιότητά του στη χρήση της γλώσσας (Cole, 2002).

3.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Η συνολική βελτίωση της συμπεριφοράς του παιδιού, η εξάλειψη της μη επιθυμητής συμπεριφοράς και η αντικατάστασή της με επιθυμητές συμπεριφορές, απαιτούν τον σχεδιασμό ενός ολοκληρωμένου πλάνου εκπαίδευσης του παιδιού. (*Discipline Plan*). Η εκπαίδευση είναι μια διαδικασία οδηγεί στην μάθηση και την αφομοίωση της επιθυμητής συμπεριφοράς. Τόσο η εκπαίδευση όσο και η μάθηση της συμπεριφοράς απαιτούν χρόνο. Δεν είναι δυνατό ένα παιδί να μάθει μια συμπεριφορά με την πρώτη κιόλας φορά. Κάθε είδους εκπαίδευση απαιτεί ένα καλά σχεδιασμένο πλάνο που δίνει βάση στη συνεχή εξάσκηση και αποτελείται από κάποια βασικά βήματα :

- **Προσδιορισμός στην προβληματική συμπεριφορά** (π.χ. όταν νιώθει θυμό, φωνάζει και κλαίει)
- **Προσδιορισμός στην επιθυμητή συμπεριφορά** που θα αντικαταστήσει την προβληματική συμπεριφορά (π.χ. όταν νιώθει θυμό, θα μετράει μέχρι το δέκα προκειμένου να ηρεμήσει κι έπειτα θα χρησιμοποιεί το διάλογο για να λύσει τις διαφορές του)
- **Ενίσχυση στην επιθυμητή συμπεριφορά**, με έπαινο «Μπράβο, τι ωραία που κάθεται ήρεμος», με μια αγκαλιά, μια βόλτα, ένα παιχνίδι που του αρέσει πολύ κλπ.
- **Προσδιορισμός στις συνέπειες που θα ακολουθήσουν** όταν εκδηλώσει τη μη επιθυμητή συμπεριφορά.

Η εκπαίδευση έχει στόχο την εφαρμογή των κατάλληλων μεθόδων και προγραμμάτων, έτσι ώστε να προαχθεί η ηθική ανάπτυξη και να ενισχυθεί η εκδήλωση θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς στους εκπαιδευόμενους.

Τέλος σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας της εκπαίδευσης είναι η ηθική εκπαίδευση (*moral education*) που αφορά στο πώς η εκπαίδευση μπορεί να εμπνεύσει, να προτείνει, να προάγει την ανάπτυξη των ηθικών εννοιών, αξιών και συμπεριφορών στα παιδιά (Wilson, 1996). Στόχος της εκπαίδευσης για την ηθική είναι να βοηθήσει τα άτομα να χτίσουν έναν ηθικό χαρακτήρα (*moral character*). Αυτός είναι ο τύπος χαρακτήρα που έχει την τάση να επιδεικνύει θετική κοινωνική συμπεριφορά, να είναι αλτρουιστής, αγαθοεργός, κτλ. Η μελέτη της φύσης και της

ανάπτυξης του ηθικού χαρακτήρα βρίσκεται σε επίκαιρη θέση στην ψυχολογική έρευνα εδώ και αρκετές δεκαετίες. (Παρούτσας, 2005).

3.3 Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η παιδική ηλικία αρχίζει με την εισαγωγή του παιδιού στο σχολείο και τελειώνει με την έξοδό του από αυτό. Την περίοδο αυτή, το παιδί έχει ξεπεράσει τον εγωκεντρισμό της προηγούμενης περιόδου κι έχει αναπτυχθεί έντονα η συντροφικότητά του και έχει αρχίσει ήδη η κοινωνικοποίησή του.

Σε αυτό το μεγάλο και σημαντικό κεφάλαιο της ζωής του, συμβάλλει θετικά η ομαλή ένταξή του στο σχολικό περιβάλλον και η μετέπειτα σχολική ζωή του. Έτσι η οικογένεια οφείλει πριν το παιδί πάει σχολείο να το προετοιμάσει με τα καλύτερα λόγια γι' αυτό το καινούριο του ξεκίνημα. Δεν πρέπει η οικογένεια να τρομοκρατήσει το παιδί για το σχολείο ή για τον δάσκαλο, αντιθέτως θα πρέπει να του δώσει να καταλάβει ότι είναι ένα μέρος όπου θα μορφωθεί και θα αναπτυχθεί πνευματικά και θα κάνει φίλιες, θα γνωρίσει παιδιά. Οι γονείς του παιδιού θα πρέπει να έχουν συχνές επαφές με το δάσκαλο και διάλογο μαζί του για την προσαρμογή του παιδιού στο σχολείο και την πρόοδό του στα μαθήματα. Το παιδί πρέπει να έχει σημαντική βοήθεια στο σπίτι για τα μαθήματα ή τις δυσκολίες που μπορεί να συναντήσει στην ανάγνωση ή την γραφή (Παρούτσας, 2005).

Στην ηλικία αυτή το παιδί έχει διαμορφώσει τις ηθικές αρχές που θα εφαρμόζει στην υπόλοιπη ζωή του. Το οικογενειακό περιβάλλον με τον ουσιαστικό διάλογο βελτιώνει πολλές πτυχές της προσωπικότητάς του που δεν έχουν αναπτυχθεί πλήρως. Μερικές από αυτές είναι :

Η ανάπτυξη και η βελτίωση της γλώσσας και ομιλίας που χρησιμοποιεί το παιδί. Με το να παροτρύνει το παιδί να βγει από το σπίτι και να παίξει με άλλα ομήλικά του παιδιά, βοηθά στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας και στην εξάλειψη του εγωκεντρισμού του (Παρούτσας, 2005).

Υπάρχουν όμως και προβλήματα στη συμπεριφορά του παιδιού τα οποία η οικογένεια θα πρέπει να αντιμετωπίσει. Η χειρότερη αντιμετώπιση στα ελαττώματα των παιδιών, είναι η επίπληξη, οι καυγάδες και οι τιμωρίες. Γι αυτό το λόγο οι γονείς

θα πρέπει να διατηρούν την ψυχραιμία τους, να έχουν επιμονή και υπομονή και κυρίως να συζητάνε με το παιδί για να καταλάβει για ποιο λόγο συμπεριφέρεται με αυτό τον τρόπο.

Η αποφυγή των συγκρούσεων μπορεί να γίνει όταν οι γονείς σκέφτονται και παρατηρούν τις ενέργειες του παιδιού, όταν αντιμετωπίζουν την κακή συμπεριφορά με ελαστικότητα και αυτοσυγκράτηση, όταν προσπαθούν με πολλούς τρόπους να κερδίσουν την εμπιστοσύνη του παιδιού, κάνοντάς του συστάσεις, παραινέσεις και καθοδηγώντας το προς τη σωστή συμπεριφορά (Παρούτσας, 2005).

Η οικογένεια στην αγωγή του παιδιού, οφείλει να συμπεριλάβει και την ποινή προς αποφυγήν της επανάληψης της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Η ποινή που θα εφαρμόζουν οι γονείς θα πρέπει να επιβάλλεται πάντα, αφού έχει προηγηθεί μια συζήτηση για το λόγο το παιδί θα τιμωρηθεί. Οι λόγοι εφαρμογής πρέπει να είναι συγκεκριμένοι κι όχι αόριστοι ή κάποιο παράπτωμα που πριν καιρό είχε κάνει το παιδί. Πρέπει να εμπεριέχει δηλ. το στοιχείο της αμεσότητας και της δικαιοσύνης. Δεν πρέπει να εφαρμόζει πολύ αυστηρές ποινές ή ποινές που προσβάλλουν και ταπεινώνουν το παιδί. Οι ποινές πρέπει να εφαρμόζονται με μέτρο και όχι πολύ συχνά, γιατί τότε δεν θα έχουν αποτέλεσμα. Αυτό που δεν πρέπει να ξεχνάει η οικογένεια είναι ότι εφαρμόζει την ποινή όχι για προσωπικούς λόγους, αλλά για ωφέλεια του παιδιού και για την καλύτερευση της ζωής του (Χουρδάκη, 1982).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

4.1 ΤΟ ΑΓΧΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΥ

Το παιδί ήδη από τον 7^ο μήνα της ζωής του αναπτύσσει έναν ισχυρό συναισθηματικό δεσμό με τη μητέρα του. Το φαινόμενο αυτό λέγεται προσκόλληση του παιδιού στο μητρικό πρόσωπο. Απόρροια της προσκόλλησης αυτής είναι ότι το παιδί νιώθει το λεγόμενο άγχος αποχωρισμού: φοβάται και ανησυχεί μήπως η μητέρα του το εγκαταλείψει και φύγει. Το άγχος αυτό κορυφώνεται μεταξύ του 13^{ου} και 18^{ου} μήνα και ύστερα σταδιακά (Herbert 1998).

Δυστυχώς, μερικά παιδιά συνεχίζουν να βιώνουν έντονο άγχος αποχωρισμού και πέραν του 3^{ου} έτους στις μεγαλύτερες ηλικίες. Το παιδί λοιπόν, που έχει έντονο, παρατεταμένο άγχος αποχωρισμού θεωρείται ότι είναι υπερεξαρτημένο δηλ. που επιζητεί αδιάλειπτα την επιβεβαίωση και επιδοκιμασία των άλλων και που φανερώνει την προσωπική του ανικανότητα να βασίζεται στις δικές του δυνάμεις. Το βασικό χαρακτηριστικό της διαταραχής αυτής είναι το έντονο και υπερβολικό άγχος που νιώθει το παιδί στην πιθανότητα ή στην πραγματικότητα του αποχωρισμού από το σπίτι του ή από τα άτομα που το φροντίζουν (Μάνος, 2008).

Τα συμπτώματα που συνήθως υποδηλούν ύπαρξη άγχους αποχωρισμού είναι τα εξής:

- Ø Έντονη ανησυχία του παιδιού όταν αποχωρίζεται το γονιό.
- Ø Εφιάλτες.
- Ø Άρνηση για τον παιδικό σταθμό, το σχολείο ή για άλλους χώρους χωρίς το γονιό του.
- Ø Άρνηση να κοιμηθεί χωρίς την παρουσία του γονιού δίπλα του.
- Ø Φόβος απώλειας του γονιού ή μήπως του συμβεί κάτι κακό.

Παρόλο που το παιδί μπορεί να έχει εξελιχθεί φυσιολογικά και να διαχειρίζεται ικανοποιητικά τις περισσότερες περιπτώσεις αποχωρισμού, το άγχος αποχωρισμού μπορεί να επανεμφανισθεί σε καταστάσεις έντονου στρες, όπως η νοσηλεία σε νοσοκομείο, όταν το παιδί είναι άρρωστο ή για κάποιο λόγο δεν νιώθει καλά, όταν εκτεθεί σε πρωτόγνωρες και αγχογόνες καταστάσεις κ.ά.

Βασικό στοιχείο της θεραπευτικής προσέγγισης του παιδιού με διαταραχή άγχους αποχωρισμού είναι η διερεύνηση της σχέσης του με τους γονείς του και της

συμπεριφοράς τους απέναντι του. Φαίνεται ότι πρέπει να υπάρχει μια ενδιάμεση κατάσταση ανάμεσα αφενός στον υπερπροστατευτικό γονέα, που με τη συμπεριφορά του κάνει το παιδί ανασφαλές και προσκολλημένο επάνω του, γιατί δεν το αφήνει ποτέ να τον «αποχωριστεί» συναισθηματικά και να προσπαθήσει να κάνει κάτι μόνο του αφετέρου στον απορριπτικό γονέα, που κάνει και αυτός το παιδί του ανήσυχο και κολλημένο επάνω του, γιατί για να το πειθαρχήσει, το απειλεί συνεχώς, ότι θα το εγκαταλείψει και που το αφήνει να καταλάβει ότι είναι ανεπιθύμητο. Επίσης, κάποια ενδιάμεση κατάσταση πρέπει να υπάρχει ανάμεσα και στον υπερεπιεική και στον υπερ-περιοριστικό ανατροφής και πειθάρχησης του παιδιού. Επίσης, θεραπευτικά μπορεί να αντιμετωπιστεί με έναν συνδυασμό ατομικής ψυχοθεραπείας για το παιδί και οικογενειακής συμβουλευτικής παρέμβασης ή οικογενειακής θεραπείας (Μάνος, 2008).

4.2 ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ-ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το βασικό χαρακτηριστικό της ΔΕΠΥ είναι η απροσεξία και η υπερκινητικότητα/παρορμητικότητα. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά του συνδρόμου έχουν να κάνουν με το ότι τα παιδιά δεν μπορούν να κάτσουν σε ένα μέρος, κουνούν συνεχώς χέρια πόδια, δεν μπορούν να εστιάσουν την προσοχής τους, κάνουν ριψοκίνδυνα πράγματα, εξαντλούν παντελώς τους γονείς τους, ξεχνούν μολύβια και βιβλία, δεν περιμένουν τη σειρά τους, πετάγονται μέσα στην τάξη, δεν ακολουθούν τους κανόνες, κ.α. Βέβαια, τα σημεία της διαταραχής μπορεί να είναι ελάχιστα ή και να απουσιάζουν, όταν το παιδί ασχολείται με κάτι που το ενδιαφέρει πολύ ή όταν βρίσκεται σε ένα πολύ αυστηρά δομημένο περιβάλλον (Χατζηκαλλία, 2012).

Υπάρχει συχνά δυσκολία διαχωρισμού μεταξύ ΔΕΠΥ και φυσιολογικής «ζωηρής» συμπεριφοράς των παιδιών, οπότε οι γονείς και οι δάσκαλοι πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί πριν δώσουν οποιοδήποτε χαρακτηρισμό στο κινητικό και ανυπάκουο παιδί. Όταν πρόκειται για ΔΕΠΥ, το παιδί εκδηλώνει πολλές από τις προαναφερθείσες συμπεριφορές σε όλα τα περιβάλλοντα κι όχι μόνον σε ένα, π.χ. στο σχολείο. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι υπάρχουν τρεις μορφές ΔΕΠΥ κι αναλόγως συγκεκριμένα χαρακτηριστικά συμπτώματα. Μπορεί να υπάρχει διάσπαση προσοχής μόνον, σε ένα παιδί, γεγονός που συχνά παραβλέπεται από τους δασκάλους, αφού

πρόκειται για το παιδί το οποίο δεν δημιουργεί προβλήματα μέσα στην τάξη. Από την άλλη, μπορεί να υπάρχει μόνον υπερκινητικότητα ή ίσως διάσπαση προσοχής και υπερκινητικότητα μαζί (Cohen et al., 1991).

Η διασπαστική συμπεριφορά των παιδιών συνήθως οδηγεί σε αποκλεισμό από τα σχολικά προγράμματα, σε δυσκολία συνύπαρξης με τους συμμαθητές και σε αποτυχία στη μάθηση. Επιπλέον, οι κοινωνικές προεκτάσεις του συνδρόμου μπορεί να περιλαμβάνουν οικογενειακές εντάσεις, κοινωνική δυσπροσαρμοστικότητα και παραπτωματική συμπεριφορά στην εφηβεία.

Με την πάροδο του χρόνου η διαταραχή δεν μειώνεται (υπάρχουν αμφιλεγόμενα ευρήματα βέβαια), αλλά τα συμπτώματα αλλάζουν μάλλον μορφή και παρουσιάζονται σαν εσωτερική ή εξωτερική ανησυχία, αγχώδεις διαταραχές, κλπ.

Συχνά, στα παιδιά με ΔΕΠΥ, βοηθά να υπάρχει ένα δομημένο πρόγραμμα, να τους δίνονται σαφείς οδηγίες, μέσα από ξεκάθαρη επικοινωνία, να υπάρχουν αμοιβές όταν επιτυγχάνουν τις επιθυμητές συμπεριφορές, να υπάρχουν όμως και σταθερές συνέπειες στην αντίθετη περίπτωση, οι γονείς και οι δάσκαλοι να ρυθμίζουν έτσι το χώρο ώστε να μειώνονται όσο το δυνατόν περισσότερο οι διασπαστικοί παράγοντες. Θεωρείται πολύ σημαντικό η συνεχής υποστήριξη και ενθάρρυνση του παιδιού (Χατζηκαλλία, 2012).

4.3 ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Έχει διαπιστωθεί ότι η αντικοινωνική συμπεριφορά με την επέκταση των βιομηχανικών περιοχών παρουσιάζει ανάλογη αύξηση. Όπως δημιουργείται μια ασυμμετρία στις συνθήκες διαβίωσης εκείνων που είναι εγκατεστημένοι από χρόνια και εκείνων που έρχονται να εγκατασταθούν κακήν κακώς, οι τελευταίου αισθάνονται εχθρικά απέναντι των προνομιούχων και αυτό δημιουργεί προϋποθέσεις αντικοινωνικής συμπεριφοράς, που επιδρά ανάλογα στην κοινωνική στάση των παιδιών (Ιωαννίδης, 1996).

Τα παιδιά με αντικοινωνική προσωπικότητα χαρακτηρίζονται από έλλειψη ενδιαφέροντος για τους άλλους. Το παρελθόν τους είναι σαν να μην τους ανήκει και το μέλλον δεν τους προκαλεί κανένα ενδιαφέρον. Διακρίνονται από μια γενικά ανωριμότητα, εμμονή, ανευθυνότητα, και έλλειψη κρίσης. Ακόμα δεν έχουν ανεπτυγμένη ηθική συνείδηση και ικανότητα να ωφελούνται από τα λάθη τους.

Στερούνται επίσης, συναισθήματος ενοχής και άγχους σε σημείο που η εμφάνισή τους ξεγελά πολλές φορές για την αθωότητά τους σε σχέση με μια αντικοινωνική πράξη τους. Έχουν την ικανότητα να παρουσιάζονται ανώτερα υποψίας με το να είναι φιλικά, πρόσχαρα, ευχάριστα με αίσθηση χιούμορ. Ουσιαστικά δεν έχουν πραγματικούς φίλους, είναι κατά βάθος αντικοινωνικά με μια κυνική διάθεση που εμποδίζει την εδραίωση της αγάπης στη σχέση τους με τους άλλους. Είναι ανίκανα να δώσουν αλλά και να πάρουν αγάπη. Έχουν μια αρνητική στάση απέναντι σε κάθε είδος νομότυπης εξουσίας, τάξης και πειθαρχίας χρησιμοποιούν πολύ έντονα το μηχανισμό της προβολής. «Οι άλλοι φταίνε» έστω και αν είναι φανερό πως δεν είναι έτσι. Είναι απειλητικά, καταπιεστικά και απότομα στη σχέση τους με τα πιο στενά τους πρόσωπα.

Μέσα σε μια θεραπευτική ατμόσφαιρα είναι εφικτή η «εξατομικευμένη» αντιμετώπιση της περίπτωσης του κάθε παιδιού. Ο επιμελητής ανηλίκων, ο Κοινωνικός Λειτουργός, ο παιδαγωγός, ο ψυχολόγος ή ο ψυχίατρος συνθέτουν τις εκθέσεις τους όπου διαγράφονται τόσο τα αρνητικά, όσο και τα θετικά στοιχεία της προσωπικότητάς του και του περιβάλλοντός του. Από τη σύνθεση αυτή πηγάζει και η «θεραπεία» που μπορεί να είναι εκπαίδευση, προστατευόμενη εργασία, συμβουλευτική εργασία για τους γονείς, ατομική ή ομαδική ψυχοθεραπεία ή κάτι άλλο. Οποσδήποτε ο αθλητισμός η ψυχαγωγία και περισσότερο από όλα η «εργασία σε ομάδες» προσφέρονται σε όλες τις περιπτώσεις (Bosetti, 2000).

4.4 ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΕ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Ως παραβατική συμπεριφορά χαρακτηρίζεται η συμπεριφορά που παρεκκλίνει από τους κοινωνικούς κανόνες και δημιουργεί προβλήματα στο κοινωνικό σύνολο. Πιο συγκεκριμένα, ο όρος παραβατικότητα εκφράζει αποκλίνουσες και έκτροπες συμπεριφορές παιδιών και εφήβων. Η παραβατική συμπεριφορά έχει ποικίλες συνιστώσες και διαφορετικούς βαθμούς εκδήλωσης. Διακρίνεται σε εγκλήματα κατά του κοινού (εμπρησμοί), των ηθών (βιασμός), σωματικές βλάβες, αντίσταση στην εξουσία (οικογένεια, εκπαίδευση), χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, εγκλήματα κατά της ξένης ιδιοκτησίας, παραβάσεις νόμων (Παπάνης και συν., 2011).

Η παιδική ηλικία αποτελεί τη βάση για τη διάπλαση του χαρακτήρα και τη συμπεριφορά που υιοθετεί το άτομο καθόλη τη διάρκεια της ζωής του. Κατά τη διάρκεια της εφηβείας η παραβατική συμπεριφορά συνήθως φτάνει στο απόγειο της, ενώ με το πέρας της εφηβείας, εμφανίζει μία ύφεση. Βέβαια, υπάρχουν και περιπτώσεις ατόμων που καθόλη τη διάρκεια της ζωής τους εμφανίζουν παραβατική συμπεριφορά (Παπάνης και συν., 2011).

4.5 ΘΥΜΟΣ- ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΠΑΙΔΙΟΥ

Πολλά παιδιά γίνονται ανυπάκουα κατά καιρούς, όταν κουράζονται, στρεσάρονται ή αναστατώνονται κι αυτό είναι κάτι που βρίσκεται μέσα στα φυσιολογικά πλαίσια. Ωστόσο, όταν η εναντιωτική συμπεριφορά είναι μια συχνά εκδηλούμενη συμπεριφορά από το παιδί, μπορεί να αποτελέσει βασικό πρόβλημα στις σχέσεις του με τους άλλους, αλλά και έντονη αναστάτωση στο ίδιο το παιδί (Ιωαννίδης, 1996).

Οι κυριότερες εναντιωτικές συμπεριφορές των παιδιών, που εκφράζουν ανυπακοή, είναι οι εξής: συχνές διαφωνίες, άσχημη ομιλία, ανυπακοή, σκόπιμες προκλήσεις, μη διάθεση συνεργασίας και συμμόρφωσης, εχθρότητα, ξεσπάσματα νεύρων, ευθιξία, ενόχληση των άλλων.

Συχνά με την εναντιωτική συμπεριφορά, συνυπάρχουν κι άλλες προβληματικές συμπεριφορές, όπως είναι η ΔΕΠΥ, οι μαθησιακές δυσκολίες, οι διαταραχές διάθεσης και οι αγχώδεις διαταραχές.

Όσον αφορά το θυμό των παιδιών, μπορεί να αποτελεί έναν τρόπο αποφυγή επώδυνων συναισθημάτων καθώς επίσης μπορεί να είναι το αποτέλεσμα αισθημάτων απομόνωσης, άγχους, αποτυχίας, χαμηλής αυτό-εκτίμησης, και γενικά καταστάσεων πάνω στις οποίες το παιδί δεν έχει κανέναν έλεγχο.

Ü Συχνό επίσης είναι στα παιδιά, ο θυμός και τα ξεσπάσματα να κρύβουν από πίσω τους κάποια λύπη, ακόμη και κατάθλιψη (Χατζηκαλλία, 2012).

Κατά την παιδική ηλικία η επιθετικότητα μπορεί να πάρει διάφορες μορφές. Τυπικό παράδειγμα παιδικής επιθετικής συμπεριφοράς είναι οι εκρήξεις οργής. Σε αυτές το παιδί φορτίζεται υπερβολικά, γίνεται έξαλλο, χτυπάει τα πόδια του, κοκαλώνει το σώμα του, κρατάει την αναπνοή του, βρίζει κ.λ.π. Οι αντιδράσεις αυτές είναι φυσιολογικές για ένα παιδί δύο ή τριών ετών. Εμφανίζονται όταν οι γονείς εκνευρίζουν το παιδί, δεν το αφήνουν να κάνει κάτι που θέλει. Το παιδί δείχνει σα να

μισεί τους γονείς του. Παρόλα αυτά, αυτό το υποτιθέμενο μίσος το παιδί δεν το στρέφει στους γονείς του, αλλά προτιμά να βλάψει τον εαυτό του.

Μια άλλη μορφή συμπεριφοράς είναι η παρανοϊκή εχθρότητα. Το παιδί με παρανοϊκές τάσεις, πραγματικά πιστεύει πως όλοι κρατούν μια εχθρική στάση απέναντι του. Η ιδέα αυτή μπορεί να φτάσει ακόμη και το παραλήρημα καταδίωξης. Δεν είναι απίθανο να δημιουργηθεί στο παιδί, η επιθυμία να κάνει κακό, να προξενήσει βλάβες στους άλλους (ανθρώπους ή και ζώα). Ένα παιδί, το οποίο βασανίζει άλλα παιδιά ή ζώα είναι σίγουρα δυστυχημένο. Η παρέμβαση ενός επαγγελματία είναι απαραίτητη.

Τα πειράγματα και οι ψευτοπαλικαρισμοί θεωρούνται συνηθισμένα φαινόμενα στην παιδική ηλικία. Αρχίζουν, όμως, να προκαλούν ανησυχία και προβληματισμό όταν παίρνουν τη μορφή σαδισμού. Τέτοιου είδους συμπεριφορές εμφανίζουν πιο συχνά τα αγόρια. Επιπλέον, πρόκειται για συμπεριφορές παιδιών, τα οποία χαρακτηρίζει το αίσθημα της ανεπάρκειας, της κατωτερότητας και της ανασφάλειας. Τα παιδιά που μπαίνουν στο στόχαστρο είναι αυτά, τα οποία ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα εξαιτίας ενός ιδιαίτερου γνωρίσματος, ενός πραγματικού ή υποτιθέμενου ελαττώματος π.χ. παχύσαρκα παιδιά, θηλυπρεπή αγόρια, παιδιά με κάποια αναπηρία κ.λ.π. Τα «θύματα», συνήθως, δεν είναι σε θέση να αντιδράσουν και να αντεπιτεθούν. Αφορμή για να αρχίσουν τα πειράγματα μπορεί να αποτελέσει οτιδήποτε (Χατζηκαλλία, 2012).

Εκτός απ' την σωματική βία, υπάρχει και η λεκτική. Μια μορφή της λεκτική βίας αποτελεί η «άσχημη» γλώσσα. Δεν είναι λίγοι οι άνθρωποι, οι οποίοι βρίζουν γιατί πιστεύουν πως αυτός είναι ένας πρόσφορος τρόπος να εκφράσουν τα εχθρικά τους συναισθήματα. Παρόλα αυτά, στους περισσότερους ενήλικους δεν αρέσει να ακούνε τα παιδιά, και κυρίως τα δικά τους, να βρίζουν. Ο ιδιαίτερος αυτός τρόπος έκφρασης δεν είναι κατάλληλος ούτε αναγκαίος στα παιδιά. Τα παιδιά μπορούν να εκτονωθούν με πολλούς άλλους τρόπους. Συχνά όμως, χρησιμοποιούν «άσχημη» γλώσσα και μάλιστα σε ακατάλληλες στιγμές. Η «άσχημη» γλώσσα γοητεύει όλα τα παιδιά. Συνίσταται σε αισχρές λέξεις και βλαστήμιες. Οι πρώτες αισχρές λέξεις που χρησιμοποιούν τα παιδιά είναι εκείνες, οι οποίες σχετίζονται με τα περιττώματα. Τις χρησιμοποιούν πολύ συχνά, όχι μόνο επειδή είναι απαγορευμένες, αλλά και γιατί γνωρίζουν το νόημα τους. Επίσης, χρησιμοποιούν με μεγάλη συχνότητα λέξεις που αναφέρονται στο σεξ, χωρίς ωστόσο να ξέρουν ποιο είναι το ακριβές νόημα τους. Οι βλαστήμιες χρησιμοποιούνται από τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας. Η χρήση της

«άσχημης «γλώσσας» γοητεύει τα παιδιά, κυρίως, επειδή τόσο οι ίδιες οι λέξεις όσο και τα πράγματα στα οποία αναφέρονται είναι απαγορευμένα. Μπορεί να τις χρησιμοποιούν για να σοκάρουν τους μεγάλους, να τους προκαλέσουν ή να κερδίσουν την προσοχή τους. Ακόμη, χρησιμοποιούν την «άσχημη» γλώσσα., στην προσπάθεια τους να μιμηθούν τους ενήλικους. Η τιμωρία και ο θυμός των γονιών δεν θεωρούνται αποτελεσματικές αντιδράσεις για την διακοπή της συγκεκριμένης συνήθειας. Το καλύτερο που έχουν να κάνουν οι γονείς είναι να εξηγήσουν στο παιδί ότι τέτοιου είδους συμπεριφορά μπορεί να προσβάλλει τους ανθρώπους (Ιωαννίδης, 1996).

4.6 ΨΕΜΑ

Ψέμα αποκαλούμε κάθε συνειδητή και συστηματική απόκρυψη ή διαστρέβλωση της αλήθειας. Το ψέμα αποτελεί για μεγάλο διάστημα κομμάτι της προσωπικότητας του παιδιού. Η τάση του να λέει ψέματα είναι ενστικτώδης και μέχρι ενός σημείου μπορεί να θεωρηθεί φυσιολογική. Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας χαρακτηρίζονται για την ιδιαίτερα ζωνήρη φαντασία τους. Κατά την διάρκεια της περιόδου αυτής οι φαντασιώσεις, η δημιουργική προσποίηση, η φαντασιοπληξία και η πίστη στο μαγικό είναι κάτι συνηθισμένο και καθόλου ανησυχητικό. Η διάκριση ανάμεσα στο πραγματικό και το φανταστικό, την αλήθεια και το ψέμα είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Πρόκειται για δύο στοιχεία, τα οποία είναι ακόμη ρευστά, χωρίς ξεκάθαρα όρια. Πολλά από αυτά που φαντάζεται ή επιθυμεί πολύ το παιδί, βιώνονται σαν εξωτερική πραγματικότητα (Ιωαννίδης, 1996).

Το παιδί αρχίζει να διακρίνει το φανταστικό από το πραγματικό αργά και προοδευτικά. Η εξωτερική πραγματικότητα κυριαρχεί μετά την ηλικία των έξι ετών. Οι γονείς θα πρέπει να γνωρίζουν πως μεγαλώνοντας ένα παιδί, ακόμα και μετά τα πρώτα χρόνια στο σχολείο, είναι δυνατόν να συνεχίζει να χρησιμοποιεί την φαντασία του σε μεγάλο βαθμό. Αυτό όμως, δεν σημαίνει πως δεν μπορεί να διακρίνει τη φαντασία από την πραγματικότητα. η απουσία αυτής της ικανότητας, για διάκριση μεταξύ φανταστικού και πραγματικού, η οποία εξακολουθεί να υπάρχει για μεγάλο χρονικό διάστημα, αποτελεί ένδειξη πως κάτι δεν πάει καλά με το παιδί. Σε αυτή την περίπτωση, οι γονείς είναι απαραίτητο να εξετάσουν προσεκτικά τι συμβαίνει και για ποιο λόγο.

Οι αιτίες για τις οποίες τα παιδιά λένε ψέματα είναι αρκετές. Μια από αυτές είναι η αυτοπροστασία. Ένα παιδί λέγοντας ψέματα προσπαθεί να προστατεύσει το Εγώ του. Τα ψέματα αυτά ονομάζονται ψέματα άμυνας. Αποτελούν ένα είδος στρατηγικής, την οποία έχει αναπτύξει το παιδί, προκειμένου να ανταπεξέλθει σε διάφορες καταστάσεις με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπο. Βέβαια, αυτός ο ιδιαίτερος τρόπος αντιμετώπισης βαθμιαία εγκαταλείπεται ή τουλάχιστον θα έπρεπε να εγκαταλείπεται (Bosetti, 2000).

Πολλά παιδιά χρησιμοποιούν το ψέμα για να καλύψουν πραγματικές ή φανταστικές ατέλειες τους. Είναι παιδιά, τα οποία δεν έχουν πίστη στον εαυτό τους και στις ικανότητες τους. Χρειάζονται την προσοχή και την αναγνώριση των άλλων και το ψέμα είναι ένας δοκιμασμένος τρόπος για να τα κερδίσουν. Εξαιτίας του αισθήματος κατωτερότητας που νιώθουν, ωραιοποιούν καταστάσεις και προσπαθούν να προβάλλουν, είτε τον εαυτό τους, είτε ανθρώπους του περιβάλλοντος τους. Συχνά, οι περιγραφές τους δεν έχουν καμιά σχέση με την πραγματικότητα. Για παράδειγμα, ο πατέρας, ο οποίος είναι ένας απλός υπάλληλος παρουσιάζεται ως επιτυχημένος επιχειρηματίας. Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται το Εγώ παιδιών που νιώθουν ασήμαντα και μειονεκτικά (Ιωαννίδης, 1996).

Είναι δυνατόν ένα παιδί να εξαναγκασθεί, από τους ίδιους τους γονείς του, να πει ψέματα. Αυτό συμβαίνει όταν αυτοί έχουν υπερβολικές απαιτήσεις από το παιδί τους. Συνήθως, δεν λαμβάνουν υπόψη τους τις πραγματικές ικανότητες και ανάγκες του. Το αποτέλεσμα είναι το παιδί να καταφεύγει στο ψέμα για να ευχαριστήσει τους γονείς του. Φοβάται πως αν αυτοί δεν ικανοποιηθούν θα χάσει την αγάπη τους.

Επίσης, το ψέμα είναι ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά προσπαθούν να ξεφύγουν από τις δυσάρεστες συνέπειες που μπορεί να έχουν οι πράξεις τους. Ο φόβος της αυστηρής τιμωρίας θα τα οδηγήσει στο ψέμα. Αυτό είναι κάτι στο οποίο οι γονείς δεν δίνουν μεγάλη σημασία, αν και θα έπρεπε. Συνηθίζουν να παίρνουν το ύφος ανακριτή και να αποδοκιμάζουν το παιδί που έχει κάνει μια επιλήψιμη πράξη και είτε ψέματα, για να την καλύψει και να αποφύγει την τιμωρία. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι γονείς επικεντρώνουν την προσοχή τους στο ψέμα και ξεχνούν την επιλήψιμη πράξη. Όσο λιγότερη πίεση ασκείται στο παιδί τόσο πιο εύκολα μπορεί να ομολογήσει το λάθος του. Είναι σκόπιμο να αναγνωρίζεται και επαινείται η ειλικρίνεια του παιδιού και να τιμωρείται, όχι βέβαια αυστηρά, για την «κολάσιμη» πράξη του.

Τέλος χρειάζεται να αναφερθεί πως συχνά τα παιδιά παρερμηνεύουν καταστάσεις και τις αισθάνονται ιδιαίτερα απειλητικές. Τόσο πολύ που για να προστατεύσουν το

εαυτό τους, το Εγώ τους, λένε ψέματα. Μπορεί, για παράδειγμα, να γίνει στο παιδί μια απλή παρατήρηση για μια ζημιά που έκανε (έσπασε ένα ποτήρι). Την παρατήρηση αυτή ενδέχεται να την εκλάβει ως γενική αρνητική κριτική εις βάρος του. Η απροσεξία του, σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, υπεργενικεύεται από το ίδιο και γίνεται στοιχείο της προσωπικότητας του. Κατά την γνώμη του, ένα τέτοιο στοιχείο ίσως αποτελεί λόγο για να το απορρίψουν οι γονείς του.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το κατά πόσο τα παιδιά καταφεύγουν στο ψέμα εξαρτάται από την σχέση που έχουν με το περιβάλλον τους. Όταν οι εντολές, οι απαγορεύσεις και οι απαιτήσεις είναι υπερβολικές και «πνίγουν» το παιδί, τότε είναι πολύ πιθανό να καταφύγει στο ψέμα. Αντιθέτως, όταν το παιδί νιώθει ασφάλεια, όταν νιώθει ότι γίνεται αποδεκτό και εισπράττει στοργή και ενθάρρυνση από το περιβάλλον του, δε φοβάται να πει την αλήθεια (Bosetti, 2000).

Όσον αφορά την αντιμετώπιση των παιδιών που λένε «ψέματα» αρχικά θα πρέπει οι γονείς να ξεχωρίσουν ποιες από όλες αυτές τις εκδηλώσεις του παιδιού είναι πραγματικά ψέματα και ποιες φαντασιώσεις. Αν τα ψέματα που λέει το παιδί είναι είδος περιστασιακής συμπεριφοράς που εκδηλώνεται ως ένα φυσιολογικό μέρος της ανάπτυξης, θα πρέπει να εξηγηθεί στα παιδιά ότι η συμπεριφορά αυτή είναι κατακριτέα και απαράδεκτη, επισημαίνοντάς τους τις αρνητικές συνέπειες που έχει το ψέμα για τους άλλους, χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα παραδείγματα. Θα πρέπει να γίνει σαφές στο παιδί ότι το ψέμα είναι τόσο απαράδεκτο όσο και η πράξη, την οποία προσπαθούμε με το ψέμα να αποκρύψουμε. Αν το παιδί φαίνεται να λέει ψέματα συχνά και πολύ επίμονα, οι γονείς οφείλουν να διερευνήσουν και να ξεκαθαρίσουν κατά πόσο το λάθος βρίσκεται στις απαιτήσεις τους από το παιδί ή στις σχέσεις τους μαζί του (Ιωαννίδης, 1996).

4.7 ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΚΑΤΑΘΛΙΨΗ

Τα παιδιά πολύ συχνά, εξαιτίας της απόρριψης που δέχονται από το περιβάλλον τους λόγω της σχολικής τους αποτυχίας, αναπτύσσουν συναισθήματα θυμού που όταν στρέφονται προς τον εξωτερικό κόσμο παίρνουν τη μορφή παραπτωματικής συμπεριφοράς, ενώ όταν στρέφονται προς τον εαυτό τους παίρνουν τη μορφή καταθλιπτικής συμπεριφοράς. Συνήθως όμως συμβαίνουν και οι δύο περιπτώσεις. Σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές, η επίπτωση της μείζονος καταθλιπτικής

διαταραχής μπορεί να είναι μέχρι επτά φορές μεγαλύτερη στα παιδιά με μαθησιακή δυσκολία από ότι στο μέσο όρο του παιδικού πληθυσμού (Μάνος, 2008).

Οι γνωστικές ικανότητες των παιδιών περίπου 5 έως 10 ή 11 ετών εξελίσσονται γρήγορα. Σύμφωνα με τον Piaget τα παιδιά περνούν από το στάδιο της προσυλλογιστικής σκέψης (περίπου στην ηλικία των 2 με 7 χρονών) και το στάδιο των συγκεκριμένων νοητικών πράξεων (περίπου στην ηλικία των 7 με 10 χρονών). Στη πορεία αυτών των εξελίξεων τα παιδιά είναι ικανά να έχουν μια εγωκεντρική άποψη ή μια άποψη που μπορούν να κατανοήσουν τη διαφορετικότητα των άλλων. Μπορούν να προβλέψουν τα αποτελέσματα διαφορετικών τρόπων δράσης και να καταλάβουν ότι γεγονότα που συμβαίνουν σε άλλους όπως αρρώστιες, ατυχήματα ή οικογενειακοί χωρισμοί μπορούν να συμβούν και στα ίδια. Τέτοιες ικανότητες μπορούν να κάνουν πιο επιρρεπή την κατάθλιψη (Ιωαννίδης, 1996).

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που μπορεί να προδιαθέσουν ένα παιδί για κατάθλιψη. Ένας από τους πιο σημαντικούς είναι η απώλεια λόγω αποχωρισμού ή λόγω θανάτου σε μια συναισθηματική σχέση, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για τη μητέρα ή το βασικό πρόσωπο φροντίδας, καθώς και οι φόβοι απώλειας ενός μέλους της οικογένειας, φίλου, κατοικίδιου. Επίσης, βασικός παράγοντας είναι η απομόνωση που οφείλεται είτε σε γεωγραφικούς παράγοντες είτε σε μη αποδεκτά προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως ντροπαλότητα και κακοσμία και όταν υπάρχουν λίγοι ή καθόλου φίλοι.

Ακόμη, η έλλειψη ικανότητας μπορεί να προδιαθέσει το παιδί για κατάθλιψη, και από πλευράς των άμεσων αποτελεσμάτων της και των έμμεσων, όπως δυσκολίες στη συμμετοχή στις δραστηριότητες των συνομηλίκων του. Σημαντικό ρόλο βέβαια παίζει και αν είναι το μόνο παιδί από μια συγκεκριμένη κοινότητα, όπως αφρικανική ή το μόνο παιδί μιας κοινότητας που ταξιδεύει (μεταναστών, νομάδων). Κατά ορισμένους θεωρητικούς, κατάθλιψη είναι θυμός ή επιθετικότητα εναντίον του εαυτού και τάση για έντονη αυτοκριτική. Άλλοι υποστηρίζουν ότι η ανασφάλεια στη βρεφονηπιακή ηλικία, που οφείλεται στη διαταραγμένη σχέση μητέρας-παιδιού, καθιστά το παιδί ευάλωτο σε αποχωρισμούς και στη συνέχεια μπορεί να οδηγηθεί στην κατάθλιψη (Ιωαννίδης, 1996).

Ένα φυσιολογικό παιδί έχει αντιδράσεις προσαρμοσμένες στις περιστάσεις που είναι υποχρεωμένο να ζει, και είναι διαφορετικές από αυτές που παρουσιάζει ένα παιδί με διαταραχές του χαρακτήρα. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι αντιδράσεις είναι αφανείς και σιωπηλές. Όταν το παιδί απελπίζεται, αρνείται την προσωπικότητα του

αρνείται κάθε προσπάθεια και δεν ενδιαφέρεται για τίποτε πλέον παρουσιάζει την αντίδραση της παραιτήσεως. Τα παιδιά τα οποία δεν έχουν την πειθαρχία την αγάπη και την ελευθερία που χρειάζονται, προτιμούν να εγκαταλείψουν κάθε επιθυμία και κάθε πρωτοβουλία.

Υπάρχουν όμως και κάποιες διαταραχές του χαρακτήρα του παιδιού, οι οποίες προκύπτουν από την συναισθηματική απογοήτευση. Η κυριότερη βέβαια είναι η ανυπακοή του παιδιού σε ορισμένα πρόσωπα ή όταν είναι ανυπάκουο σε κάποιο περιβάλλον. Επιπλέον είναι η αντιθετικότητα, η μειονεκτικότητα, η κλοπή, μυθομανία, φυγή ή διανοητική ανεπάρκεια ακόμη, χωρίς το παιδί να είναι διανοητικά καθυστερημένο (Μάνος, 2008).

Μια προσέγγιση που μπορεί να βοηθήσει παιδιά με διαταραχές συναισθήματος και δυσκολίες στη συμπεριφορά είναι ο «κύκλος των φίλων». Η προσέγγιση αυτή αναγνωρίζει τους κινδύνους απομόνωσης και αποκλεισμού που διατρέχουν τα παιδιά με διαταραχές συναισθήματος και δυσκολίες συμπεριφοράς. Τα στάδια που θα πρέπει να πραγματοποιηθούν είναι τα εξής:

Αρχικά ένα βασικό μέλος του προσωπικού πρέπει να κατανοεί την προσέγγιση και να δεσμεύεται να τη χρησιμοποιήσει με το συγκεκριμένο παιδί. Καθώς επίσης, οφείλει να έχει εξηγήσει στο γονέα του παιδιού ή στο βασικό πρόσωπο φροντίδας την προσέγγιση έτσι ώστε να δώσουν την έγκρισή τους και τη στήριξή τους. Ακόμα η προσέγγιση πρέπει να εξηγηθεί σωστά στο παιδί που το αφορά και αυτό να δεχτεί ειλικρινά αυτό που πρόκειται να συμβεί.

Στη συνέχεια ένας επαγγελματίας λειτουργός που ήδη γνωρίζει το παιδί, ως σχολικός ψυχολόγος ή κοινωνικός λειτουργός, αλλά που δεν τον γνωρίζει η τάξη, συναντά όλα τα παιδιά. Ακολουθεί κάποια βήματα όπου τα παιδιά αναγνωρίζουν πρώτα τα θετικά και μετά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν και που προκαλούνται από το συγκεκριμένο παιδί. Ύστερα ο λειτουργός συζητάει τη θέση της φιλίας στη ζωή τους, χρησιμοποιώντας τέσσερις ομόκεντρους κύκλους για να δείξουν τις φιλίες.

Στο επόμενο στάδιο ζητείται από την ομάδα να φανταστεί πως θα ένιωθε αν ο δεύτερος και τρίτος κύκλος τους ήταν άδειοι και αυτό που είχαν στη ζωή τους ήταν μόνο η οικογένεια και οι έμμισθοι άνθρωποι. Παραδείγματα απαντήσεων είναι τα εξής: «Μόνος Βαρετά Δυστυχισμένος Έκπληκτος... κ.λ.π». Έπειτα ο καθοδηγητής της ομάδας ρωτάει την τάξη τι θα έκαναν αν ένιωθαν έτσι. Υπάρχει ποικιλία απαντήσεων όπως: «Θα ήμουν εκνευρισμένος... θα έτρεχα μακριά... θα έβριζα... θα έκλαιγα.... Θα κρυβόμουν κ.λ.π» (Ιωαννίδης, 1996).

4.8 ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ «ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ» (BULLYING)

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού (ΣΒΕ) παρατηρείται όλο και περισσότερο στις σύγχρονες κοινωνίες με σοβαρές επιπτώσεις για την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Έχουν αποδοθεί αρκετοί ορισμοί που σχετίζονται με το σχολικό εκφοβισμό. Αξίζει να αναφερθούν ορισμένοι από αυτούς (Smith et al., 2004).

Αρχικά ένας από τους ορισμούς αναφέρει ότι σχολικός εκφοβισμός είναι ένας συνδυασμός λεκτικών και σωματικών επιθέσεων και κακοποιήσεων, που απευθύνονται από ένα δράστη-θύτη σε ένα στόχο (θύμα). Επίσης, ο σχολικός εκφοβισμός έχει οριστεί ως η πραγμάτωση σκόπιμων, επαναλαμβανόμενων, βλαβερών ενεργειών ή λέξεων ή άλλου είδους συμπεριφοράς, όπως βρισιές, απειλές, οι οποίες διαπράττονται από ένα παιδί ή ομάδα παιδιών ενάντια σε ένα άλλο παιδί ή ομάδα παιδιών. Στη συνέχεια πρόκειται για μία συμπεριφορά, η οποία συνιστά συστηματική κατάχρηση εξουσίας και υποδηλώνει μια επιθυμία για εκφοβισμό και κυριαρχία (Smith et. al., 2004).

Στη συνέχεια μελετώντας το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, αξίζει να αναφερθεί ότι ο σχολικός εκφοβισμός και η βία παρατηρείται όταν ένα παιδί εκτίθεται, κατ' επανάληψη και σε διάρκεια χρόνου, σε αρνητικές πράξεις από ένα ή περισσότερα άτομα (Olweus, 1997).

Το bullying χαρακτηρίζεται από αντικοινωνική και συνήθως μαθημένη συμπεριφορά. Περιλαμβάνει: σωματική ή και λεκτική επιθετικότητα, απειλές, πειράγματα, παρενόχληση, ψυχολογική βία. Τα αίτια για την εκδήλωση αυτής της συμπεριφοράς είναι ποικίλα, αλλά τα συνηθέστερα είναι η ύπαρξη αρνητικών περιβαλλοντικών παραγόντων, η ανατροφή από την οικογένεια, τα προβλήματα στο σχολείο και οι σχέσεις με τους συνομηλίκους (Χατζηκαλλία, 2012).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ

5.1 ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα έχουν ως κύρια και βασική αποστολή την επίσημη εκπαίδευση. Συνεπώς, το σχολείο θεωρείται δευτερογενές πλαίσιο παροχής κοινωνικών υπηρεσιών. Ο κοινωνικός λειτουργός, ο ψυχολόγος, η επισκέπτρια υγείας ή όποιος άλλος επαγγελματίας εργάζεται στο σχολείο, έχει ως αποστολή, σε τελική ανάλυση, την υποστήριξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας και τη διευκόλυνση του έργου των εκπαιδευτικών. Η απασχόληση κοινωνικών λειτουργών στα εκπαιδευτικά ιδρύματα συνδέεται άμεσα με τις ευρύτερες κοινωνικές αλλαγές στις σύγχρονες βιομηχανικές και μεταβιομηχανικές κοινωνίες. Οι αλλαγές αυτές έχουν επιπτώσεις στο ρόλο που καλείται να παίξει στο σχολείο σήμερα (Ζωγράφου, 2002).

Με τον όρο «σχολική κοινωνική εργασία» νοείται κάθε μορφή κοινωνικής εργασίας με νέους, που συμπεριλαμβάνει τη διαδικασία της και το σχολείο, ανεξάρτητα από ποιο θεσμό υπάγεται η εργασία αυτή. Η σχολική κοινωνική εργασία στην Αμερική και στην Αγγλία έχει αναπτυχθεί με τους όρους "open school" ή "community education". Τα πρότυπα αυτά είναι προσαρμοσμένα στον κοινωνικό περίγυρο των μαθητών. Επίσης, οι παιδαγωγικές παρεμβάσεις στο σχολείο περιγράφονται με διάφορους όρους, όπως "κοινωνικό-παιδαγωγική εργασία με μαθητές", "βοήθεια μαθητών", "επιθετική βοήθεια νέων" ή "κοινωνική εργασία νέων", και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι επειδή ούτε στη θεωρία αλλά ούτε στην πράξη δεν έχει ξεκαθαριστεί η διαφορά ανάμεσα σε αυτούς τους όρους, σωστό είναι να χρησιμοποιείται ο γενικός όρος "σχολική κοινωνική εργασία", που καθιερώθηκε τα τελευταία χρόνια ως όρος εργασίας (Καλλινικάκη, 1998).

5.1.1 ΣΤΟΧΟΙ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η σχολική κοινωνική εργασία είναι ο συνδεδεμένος κρίκος ανάμεσα σε τεμαχισμένους και ως εκ τούτου, αντιφατικούς τομείς εμπειρίας των παιδιών και νέων στη συνοικία και στο σχολείο. Συνεπώς, η σχολική κοινωνική εργασία μπορεί να φέρει εις πέρας την παιδαγωγική της αποστολή μόνο όταν συνεργάζεται με το σχολείο όχι αντισταθμικά, αλλά συμπληρωματικά. *Στοχεύει στη χειραφέτηση των μαθητών και στον εκδημοκρατισμό του σχολείου, πράγμα που απαιτεί την*

αμφισβήτηση και αλλαγή των δομών που παρουσιάζουν προβλήματα. Για αυτό η σχολική κοινωνική εργασία αναλύει τις παιδαγωγικές οργανωτικές δομές, τις προδιαγραφές αναφορικά με τη διδασκόμενη ύλη, και τα πρότυπα συμπεριφοράς των δασκάλων, ως προς το αν συμβάλλουν στη δημιουργία προβλημάτων, φόβων και αναγκών των μαθητών. Άρα, η συνεχής κριτική του σχολείου και των τρόπων διαδικασίας του αποτελεί όχι μόνο ένα σπουδαίο αλλά και επιβεβλημένο καθήκον.

Η σχολική κοινωνική εργασία μπορεί να *ασκεί κοινωνικό έλεγχο* ως υποκατάστατο καθηκόντων άλλων παιδαγωγικών φορέων, και πιο συγκεκριμένα να περιορίζει την εγκληματικότητα και να αποτρέπει τα παιδιά και τους νέους από παράνομες πράξεις. Επίσης, *έχει μεσολαβητικό ρόλο*, με σκοπό την προσαρμογή των αναγκών των νέων και παιδιών στους κοινωνικά αποδεκτούς στόχους, για να μην δημιουργηθεί μεγάλο κενό ανάμεσα στις ομαδικές διαδικασίες συμπεριφοράς και τα παραδοσιακά πρότυπα σκέψης και συμπεριφοράς. *Έχει ακόμα υποστηρικτικό ρόλο*, με το να εκπροσωπεί και να διεκδικεί τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των παιδιών και των νέων (Καλλινικάκη, 1998).

Η σχολική κοινωνική εργασία έχει τους παρακάτω στόχους:

1. **Βοηθά στην εξάλειψη και αντιμετώπιση των δυσκολιών και προβλημάτων που παρουσιάζονται κατά την κοινωνικοποίηση των παιδιών των κοινωνικά αδικομένων στρωμάτων.**

2. **Κοινωνικοποιεί προληπτικά** με το να κάνει προσιτούς στα παιδιά όλων των κοινωνικών στρωμάτων τους κοινωνικά επιθυμητούς ρόλους, τις απαιτήσεις και ευκαιρίας της κοινωνίας και να τα καθιστά ικανά για μια κριτική θεώρηση.

3. **Προάγει προσωπικές και κοινωνικές διαδικασίες μόρφωσης** στη φάση της μάθησης και του επαγγελματικού προσανατολισμού.

4. **Κάνει παιδαγωγικά χρήσιμες ενδεχόμενες συγκρούσεις.**

Για να πετύχει, λοιπόν, τους στόχους αυτούς η σχολική κοινωνική εργασία αναλύει, συμβουλεύει, χρησιμοποιεί και ενεργοποιεί ως ομάδα στόχου όχι μόνο μαθητές, αλλά συμπεριλαμβάνει τους γονείς και τους δασκάλους στην εργασία της. Συνεργάζεται κυρίως με δασκάλους συμβούλους, σχολικούς ψυχολόγους, επαγγελματικούς προσανατολιστές, σχολίατρους σε μια ομάδα και προσπαθεί ταυτόχρονα να κερδίσει για μια στενή συνεργασία και τους δασκάλους, που δείχνουν ενδιαφέρον και κατανόηση για την κοινωνικό-παιδαγωγική τους εργασία. Επιπλέον, προσφέρει βοήθεια σε μεμονωμένες ομάδες μαθητών, εργάζεται με μαθητές και συλλόγους διδασκόντων σε παιδαγωγικές ομάδες και προσπαθεί, μέσω των

εκπροσώπων των γονέων ή των συγκεντρώσεων γονέων, να παρέμβει δυναμικά σε ολόκληρο το πεδίο κοινωνικοποίησης "σχολείο" με σκοπό την αλλαγή.

Οι στόχοι που ακολουθεί η Κοινωνική Εργασία για τους μαθητές είναι να μειώνει τον φόβο τους και να τους βοηθά για μια συνεχή, χαλαρή διαδικασία μάθησης, καθώς και στο να συμβάλλει να γνωρίσουν τις ατομικές και κοινωνικές τους ικανότητες, πράγμα που το σχολείο προσφέρει συνήθως σε μικρό βαθμό. Επίσης, συμπεριλαμβάνει την πραγματικότητα της κοινωνίας περισσότερο στη διαδικασία της μάθησης, ούτως ώστε, τα ερεθίσματα που δέχονται τα παιδιά από την αυξανόμενη συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες, να οδηγεί τελικά στην ενεργό συμμετοχή. Παράλληλα, καθοδηγεί τους μαθητές να κατανοήσουν και να μάθουν με προσωπικές εμπειρίες, ότι έχουν την ικανότητα, στο πλαίσιο της ομάδας, ως άτομα και ως κοινωνικοί εταίροι, να βρουν την ευκαιρία να ασκηθούν στην υπεύθυνη δράση, αλλά και διεγείρει τους μαθητές στην κατανόηση για τις διάφορες προδιαθέσεις των μελών της ομάδας (Καλλινικάκη, 1998).

5.2 Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η παρουσία του Κοινωνικού Λειτουργού στο σχολικό περιβάλλον θεωρείται πολύ σημαντική καθώς υπάρχουν δυσκολίες που παρουσιάζονται σε ένα μέρος των μαθητών και οι οποίες χρειάζονται τη συνεργασία των εκπαιδευτικών με ειδικευμένους επιστήμονες. Μία από αυτές τις δυσκολίες είναι οι περιπτώσεις των παιδιών που παρουσιάζουν κάποιο πρόβλημα συμπεριφοράς. Το παιδί καθώς εισέρχεται στο σχολικό περιβάλλον νιώθει ανασφάλεια και φόβο επειδή δεν έχει αποχωριστεί ξανά την οικογένεια του. Το γεγονός ότι σε αυτό το περιβάλλον θα πρέπει να συνυπάρξει με τους συμμαθητές του μπορεί να δημιουργήσει ορισμένα προβλήματα στη συμπεριφορά του. Ο Κοινωνικός Λειτουργός εντός του σχολικού περιβάλλοντος θα του δώσει τη δυνατότητα να παρατηρήσει προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών μέσα από τις δραστηριότητες που πραγματοποιούν και απέναντι στους συμμαθητές τους αλλά και απέναντι στον εκπαιδευτικό (Παπαϊωάννου, 2000).

Ο Κοινωνικός Λειτουργός είναι σε θέση να καταλάβει τις συμπεριφορές αυτές. Μέσα από την συνεργασία με τον εκπαιδευτικό και την οικογένεια του παιδιού, θα

μπορέσει να παρέμβει αναλόγως σε κάθε ξεχωριστή περίπτωση ή να τους παραπέμψει σε κάποια άλλη υπηρεσία. Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού είναι πολύ σημαντικός στο σχολείο. Ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να εφαρμόσει Κοινωνική Εργασία με άτομα, ομάδες μαθητών, γονείς και συχνή συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς του σχολείου, στα πλαίσια του σχολικού χώρου. Επίσης, μπορεί να παραπέμψει τους μαθητές στην κοινότητα, σε ειδικές υπηρεσίες όπως Ιατροπαιδαγωγικά κέντρα, νοσοκομεία κλπ. Οι επαγγελματικές αξίες των Κοινωνικών Λειτουργών βασίζονται στην ποιότητα των υποστηρικτικών ή/και θεραπευτικών υπηρεσιών που προσφέρουν στο μαθητή και την οικογένειά του. Αξιολογούν το δυναμικό που διαθέτει και ακόμη θεωρούν ευθύνη τους να συντελέσουν σε αλλαγές κοινωνικών θεσμών, όπως το σχολείο (Παπαϊωάννου, 2000).

Ένα μέρος της εργασίας του Κοινωνικού Λειτουργού είναι και η συνεργασία με τον Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων, με στόχο αφενός την κινητοποίηση και ενεργοποίηση για θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής και αφετέρου στην αντιμετώπιση θεμάτων, όπως είναι τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών. Τέτοια θέματα μπορούν να αντιμετωπιστούν με το να συμμετέχει το εκπαιδευτικό προσωπικό, οι σύλλογοι γονέων κλπ. Η συνεργασία του Κοινωνικού Λειτουργού με το εκπαιδευτικό προσωπικό είναι απαραίτητη. Οι στόχοι της συνεργασίας αυτής πρέπει να έχουν ως επίκεντρο το παιδί. Πρέπει να σκοπεύει στο να εντοπιστούν από κοινού παιδιά με δυσκολίες, προβλήματα συμπεριφοράς που χρειάζονται βοήθεια και να ενημερωθεί ο Κοινωνικός Λειτουργός σχετικά με τη συμπεριφορά του παιδιού. Επιπρόσθετα πρέπει να ευαισθητοποιηθούν όλοι οι εκπαιδευτικοί στις ανάγκες και στη συμπεριφορά των παιδιών και να συνειδητοποιήσουν τη σημασία συμμετοχής των γονέων στο εκπαιδευτικό έργο του σχολείου. Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού μπορεί να αναφέρεται σε καταστάσεις που αφορούν τους εξωσχολικούς παράγοντες, που συμβάλλουν στις δυσκολίες του μαθητή μέσα στο σχολείο (Παπαϊωάννου, 2000).

5.3 Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ ΣΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Αρχικά, είναι πολύ σημαντικό, εάν αντιληφθούν οι γονείς ότι το παιδί είναι θύμα εκφοβισμού και βίας ή αντίθετα το παιδί διαπράττει κάποια παραβατική

συμπεριφορά, να αποφύγουν τις παρορμητικές αντιδράσεις και να αντιμετωπίσουν με ψυχραιμία την κατάσταση. Αν μπορούσε ο Κοινωνικός Λειτουργός λοιπόν, να δώσει μία καθοδήγηση με το τι κινήσεις να κάνει η οικογένεια, αυτή θα ήταν: Να συζητήσουν με το παιδί για αυτό που συμβαίνει και να ενημερώσουν τους εκπαιδευτικούς, ώστε να υπάρχει επίβλεψη από τον αντίστοιχο φορέα. Να τονίσουν στον παιδί, πως μπορούν να αντιμετωπίσουν την κατάσταση μαζί και να μην φοβάται. Επίσης, να προτείνουν στο παιδί πρακτικούς τρόπους για την αντιμετώπιση αυτού του γεγονότος και να ζητήσουν συμβουλή από ειδικούς (κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους και γενικά ανθρώπους ψυχικής υγείας).

Ο Κοινωνικός Λειτουργός ακόμα, εφαρμόζει την Κοινωνική Εργασία με τους γονείς: Κοινωνική Εργασία με οικογένεια ατομικών περιπτώσεων μαθητών, που παρουσιάζουν συγκεκριμένο πρόβλημα. Η Κοινωνική Εργασία με τους γονείς ή και ολόκληρη την οικογένεια είναι πολλές φορές απαραίτητη και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την βοήθεια ατόμων (μαθητών), μέσα στα πλαίσια του περιβάλλοντός τους. Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η συμπεριφορά και οι ανάγκες της οικογένειας. Μερικές φορές, ολόκληρη η οικογένεια μπορεί να είναι το επίκεντρο βοήθειας ή μπορεί να κινητοποιηθεί για να προσφέρει τη βοήθειά της σε ένα μέλος που την έχει ανάγκη (Συλλογικό, 2015).

Ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να χρησιμοποιήσει τεχνικές όπως: να ακούσει, να συζητήσει, να διαπραγματευτεί, να φέρει άτομα σε αντιπαράθεση, να μεσολαβήσει, να υποστηρίξει, να κινητοποιήσει δυνάμεις, να ενεργήσει ως συνήγορος. Εξάλλου, οι εντάσεις μέσα στην οικογένεια μπορεί αν είναι αποτέλεσμα διαπροσωπικών, ενδοοικογενειακών σχέσεων ή αποτέλεσμα εξωτερικών πιέσεων και εντάσεων (Εκλογή, 1992).

Ακόμα, ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να ασχοληθεί με ομάδες, όπως είναι η συμβουλευτική ομάδα γονέων, αλλά και άλλες ομάδες ψυχαγωγικές ή επιμορφωτικές, που αποτελούνται από γονείς και έχουν σαν βασικό σκοπό την πρόληψη. Η εργασία με ομάδες γονέων είναι συμπληρωματική της εργασίας με οικογένεια, αφορά κυρίως τον τομέα της πρόληψης και μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, όπως είναι η συμβουλευτική γονέων, ομάδες ψυχαγωγίας, επιμόρφωσης γονέων και επιτροπές γονέων με καθορισμένο και συγκεκριμένο στόχο. Η συμβουλευτική ομάδα γονέων δημιουργείται πολλές φορές από ανάγκη για ενημέρωση, πληροφόρηση και ανταλλαγή απόψεων (Εκλογή, 1992).

5.4 Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΜΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ

Όσον αφορά τη συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με το παιδί που παρουσιάζει κάποιο πρόβλημα συμπεριφοράς θα πρέπει ο κοινωνικός λειτουργός:

- να αναγνωρίσει ποιο είδος προβλήματος συμπεριφοράς παρουσιάζει το παιδί σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό,
- να προγραμματίσει το είδος της θεραπείας σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό
- να δημιουργήσει μια σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα σε αυτόν και το παιδί (Καλλινικάκη, 1998).

Θεωρείται πάρα πολύ σημαντική η σχέση του κοινωνικού λειτουργού με το παιδί. Μέσα από αυτήν, το παιδί μπορεί να ταυτιστεί με τον κοινωνικό λειτουργό, να μειωθούν οι φόβοι του καθώς πρόκειται για μια νέα εμπειρία και να το βοηθήσει να αντιληφθεί τον εαυτό του. Επίσης, καθώς επικρατεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να κατευθύνει το παιδί να κατανοήσει και να αποδεχτεί το πρόβλημα συμπεριφοράς που παρουσιάζει το οποίο θα έχει σαν αποτέλεσμα την καλύτερη αντιμετώπιση του (Καλλινικάκη, 1998).

Επίσης, ορισμένες κινήσεις που θα μπορούσε να πραγματοποιήσει ο Κοινωνικός Λειτουργός είναι να παρακολουθεί εντός της τάξης τη συμπεριφορά των παιδιών και να δημιουργεί συζητήσεις για ζητήματα τα οποία τα απασχολούν σε καθημερινή βάση. Μέσα από αυτό αυξάνεται η επικοινωνία και η συνεργασία των παιδιών τόσο με τον κοινωνικό λειτουργό όσο και με τον εκπαιδευτικό. Επίσης, αναπτύσσονται ομαδικές δεξιότητες και δεξιότητες εμπιστοσύνης. Τέλος, στα πλαίσια της αντιμετώπισης ενός παιδιού που παρουσιάζει κάποιο πρόβλημα συμπεριφοράς σημαντική θεωρείται και η υλοποίηση δραστηριοτήτων εντός της τάξης όπως είναι για παράδειγμα το θέατρο οι οποίες θα ενδυναμώσουν τις σχέσεις των μαθητών (Καλλινικάκη, 1998).

5.5 ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Η Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα (ΚΕΚ) αποτελεί έναν σημαντικό τομέα εργασίας τους Κοινωνικού Λειτουργού που εργάζεται στο σχολικό χώρο, καθώς το σχολείο είναι μια μικρή κοινότητα. Ο Κοινωνικός Λειτουργός με την τήρηση της μεθόδου Κοινωνικής Εργασίας με την κοινότητα, έχει τη δυνατότητα να

ευαισθητοποιήσει να συντονίσει και να κινητοποιήσει όλους τους τοπικούς φορείς για την αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός θα πρέπει να κατανοήσει έγκαιρα τη σημασία και σπουδαιότητα της συγκεκριμένης κοινότητας, που βρίσκεται στο σχολείο και να μελετήσει τις ιδιορρυθμίες και ιδιοσυστασία της. Έτσι, θα μπορεί να έχει μια ολοκληρωμένη αντίληψη των χαρακτηριστικών του κοινωνικού χώρου, να κατανοήσει τον τρόπο σκέψης και τη συμπεριφορά των μαθητών και των οικογενειών τους (Συλλογικό, 2015).

Γνωρίζοντας τις ανάγκες, ο Κοινωνικός Λειτουργός θα μπορεί να παρακολουθήσει και να κατανοήσει γενικότερα, τον αντίκτυπο και τις επιπτώσεις των προβλημάτων της κοινότητας στο σχολείο. Η συνεργασία με τους διάφορους τομείς, μπορεί να έχει σκοπό την πρόληψη ή την καταστολή γενικότερα. Ο επαγγελματία θα πρέπει να ασκήσει πίεση προς τα κέντρα ισχύος (ενημέρωση και ευαισθητοποίηση εκπροσώπων του Υπουργείου Παιδείας, τις Συνομοσπονδίες γονέων και μαθητών, εκπροσώπων Τοπικής Αυτοδιοίκησης) (Συλλογικό, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 ΕΙΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Με σκοπό να υλοποιηθεί μια έρευνα αρχικά πραγματοποιείται η διαδικασία της έρευνας πεδίου ως πρώτο βήμα της είναι ο ορισμός του πληθυσμού, πληθυσμός είναι εκείνο το σύνολο των ατόμων που ενδείκνυνται για την υλοποίηση της εκάστοτε έρευνας. Οι Σιώμοκος και Βασιλακόπουλος (2005) ορίζουν τον πληθυσμό συναρτήσει 4 παραμέτρων:

- Τη γεωγραφική έκταση (το χώρο) στην οποία μοιράστηκαν τα ερωτηματολόγια της έρευνας, λαμβάνοντας υπόψιν το γεγονός ότι τα ερωτηματολόγια είχαν ηλεκτρονική μορφή και μοιράστηκαν μέσω διαδικτύου είναι εφικτό να θεωρηθεί γεωγραφική έκταση της έρευνας το Διαδίκτυο.
- Την μονάδα δειγματοληψίας, η οποία είναι η κύρια μονάδα που αποτελείται από τα στοιχεία του πληθυσμού. Στην παρούσα έρευνα λαμβάνοντας υπόψιν ότι τα στοιχεία των ερωτηθέντων είναι άγνωστα και βάση του γεγονότος ότι τα στοιχεία των ερωτώμενων δεν είναι γνωστά η δειγματοληπτική μονάδα δεν είναι ίδια με τα στοιχεία του πληθυσμού, αλλά υπάρχει ταύτιση της με την γεωγραφική έκταση που έλαβε τόπο η έρευνα. Αφού η έρευνα έλαβε τόπο διαδικτυακά έτσι θα μπορούσαμε παράτυπα να πούμε ότι η γεωγραφική έκταση της έρευνας είναι παγκόσμια.
- Τα στοιχεία του δείγματος, με άλλα λόγια τους ερωτηθέντες της έρευνας, οι οποίοι ήταν Έλληνες Κοινωνικοί λειτουργοί.
- Τη χρονική περίοδο που πραγματοποιείται η έρευνα, η συγκεκριμένη έρευνα έλαβε χώρα τους πρώτους μήνες του 2016 (Σιώμοκος&Βασιλακόπουλος, 2005).

Η ποσοτική έρευνα αποτελεί την εύρεση σχέσεων μεταξύ διαφόρων παραγόντων. Η ποσοτική έρευνα αναφέρεται στη συστηματική διερεύνηση φαινομένων με στατιστικές μεθόδους, μαθηματικά μοντέλα και αριθμητικά δεδομένα. Χρησιμοποιείται συνήθως αντιπροσωπευτικό δείγμα παρατηρήσεων και επιδιώκεται γενίκευση σε ένα ευρύτερο πληθυσμό. Η συλλογή δεδομένων γίνεται με δομημένα πρωτόκολλα, όπως ερωτηματολόγια, κλίμακες και δοκίμια επιτευγμάτων.

Η ποιοτική έρευνα αποτελεί την κατάλληλη μεθοδολογική επιλογή για να διερευνηθούν σε βάθος οι αναπαραστάσεις, οι στάσεις, οι αντιλήψεις, τα κίνητρα, καθώς και τα συναισθηματικά και συμβολικά/ φαντασιακά δεδομένα και δεδομένα της συμπεριφοράς των ατόμων. Στόχος της ποιοτικής διερεύνησης δεν αποτελεί απλά η περιγραφή μιας στάσης ή μιας συμπεριφοράς αλλά η ολιστική κατανόηση. Η ποιοτική έρευνα διερευνά την εμπειρία των ατόμων και τα υποκειμενικά νοήματα που τη συγκροτούν, εστιάζοντας πάντα στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό (αξιακό και ιδεολογικό) πλαίσιο (context) στο οποίο εγγράφεται. Χαρακτηριστικά της ποιοτικής προσέγγισης είναι το μικρό δείγμα συμμετεχόντων, η ανάλυση λόγου ή/και κειμένων (Σιώμκος&Βασιλακόπουλους, 2005).

Η παρούσα έρευνα είναι ποσοτική. Μια έρευνα είναι μια ποσοτική, συστηματική μεθοδολογία συλλογής πληροφορίας από ένα δείγμα του πληθυσμού της οποίας τα αποτελέσματα να είναι αντιπροσωπευτικά του επιλεγμένου πληθυσμού αφήνοντας ένα μικρό περιθώριο σφάλματος.

6.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Στην παρούσα έρευνα προέκυψαν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποιοι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά του παιδιού στη μέση παιδική ηλικία;
2. Πως διαμορφώνεται η συμπεριφορά του παιδιού στο σχολικό περιβάλλον;
3. Πως προσδιορίζεται η χρησιμότητα του κοινωνικού λειτουργού στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση;

6.3 ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθούν οι απόψεις των κοινωνικών λειτουργών σχετικά με τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών στο σχολικό περιβάλλον και τη συμβολή του κοινωνικού λειτουργού.

6.4 ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα έρευνα στοχεύει:

- στη διερεύνηση των απόψεων σχετικά με το κατά πόσο επηρεάζεται η συμπεριφορά του παιδιού από το περιβάλλον του.
- στη διερεύνηση των απόψεων σχετικά με τον τρόπο που διαμορφώνεται η συμπεριφορά του παιδιού εντός του σχολικού περιβάλλοντος.
- στη διερεύνηση των απόψεων σχετικά με τον τρόπο που συμβάλλει ο κοινωνικός λειτουργός.

6.5 ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ –ΔΕΙΓΜΑ

Η παρούσα έρευνα απαρτιζόταν από 64 Κοινωνικούς λειτουργούς και πραγματοποιήθηκε δειγματοληψία μη πιθανοτήτων βάση του γεγονότος ότι υπήρχε άγνωστος πληθυσμός ενώ επιπροσθέτως η δειγματοληψία ήταν και δειγματοληψία ευκολίας λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι το ερωτηματολόγιο είχε ηλεκτρονική μορφή και δεν ήταν απαραίτητη η φυσική παρουσία του ερευνητή. Έτσι το δείγμα μοιράζεται σε 2 σύνολα ανάλογα με το φύλο τους, οι Άνδρες ήταν 15 ενώ οι Γυναίκες 49. Ένας ακόμα διαχωρισμός του δείγματος έγινε ανάλογα με την ηλικία τους και βάση του γεγονότος ότι η συγκεκριμένη ερώτηση ήταν ανοικτού τύπου ομαδοποιήθηκαν οι ηλικίες σε 4 ομάδες με εύρος 5 έτη η πρώτη ομάδα με άτομα από 20 έως 25 ετών απαρτιζόταν από 32 άτομα, η δεύτερη ομάδα με άτομα από 26 έως 30 ετών απαρτιζόταν από 14 άτομα, η τρίτη ομάδα με άτομα ηλικίας από 31 έως 35 ετών απαρτιζόταν από 12 άτομα και η τελευταία ομάδα όπου οι ερωτηθέντες ήταν από 46 έως 50 ετών απαρτιζόταν από 6 ερωτηθέντες, ο μεγαλύτερος ερωτηθέντας ήταν 50 ετών ενώ ο μικρότερος 22 ετών και η μέση τιμή της ηλικίας τους ήταν 28,6 έτη. Την ίδια στιγμή το δείγμα διαχωρίστηκε ανάλογα και με την εκπαίδευση των ερωτηθέντων εδώ 45 άτομα απάντησαν πως διαθέτουν πτυχίο Κοινωνικού Λειτουργού από Τ.Ε, 18 άτομα ήταν Κοινωνικοί Λειτουργοί με επιπρόσθετο Μεταπτυχιακό τίτλο και 1 άτομα ήταν Κοινωνικός λειτουργός κάτοχος διδακτορικού τίτλου. Τέλος υπήρξε ένας ακόμη διαχωρισμός του δείγματος ανάλογα με τα έτη ενασχόλησης με παιδιά με προβληματική συμπεριφορά και εδώ λαμβάνοντας υπόψη ότι η συγκεκριμένη ερώτηση ήταν ανοικτού τύπου ομαδοποιήθηκαν τα έτη ενασχόλησης σε 4 ομάδες με εύρος 5 έτη η πρώτη ομάδα είχε άτομα με καθόλου έως 5 έτη ενασχόλησης και απαρτιζόταν από 53 άτομα, η δεύτερη ομάδα είχε άτομα με 6

έως 10 έτη ενασχόλησης και απαρτιζόταν από 8 άτομα, η τρίτη ομάδα είχε άτομα με 11 έως 15 έτη ενασχόλησης και απαρτιζόταν από 2 άτομα και η τελευταία ομάδα είχε ένα άτομο με ενασχόληση από 16 έως 20 έτη (18 έτη), η περισσότερη ενασχόληση με παιδιά με προβλήματα συμπεριφοράς ήταν 18 έτη ενώ η λιγότερη ήταν 1 έτος, 18 άτομα δεν είχαν καθόλου ενασχόληση με τέτοια παιδιά και η μέση τιμή της ενασχόλησης ήταν 3,14 έτη λόγω των πολλών μηδενικών τιμών.

6.6 ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Αν όχι το κυριότερο εργαλείο τότε ένα από τα κυριότερα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την διεκπεραίωση μιας έρευνας είναι το ερωτηματολόγιο. Χρησιμοποιώντας ένα ερωτηματολόγιο είναι εφικτή η επισκόπηση (survey) ενός πληθυσμού μέσω της διαδικασίας της κατεύθυνσης διπλής επικοινωνίας.

Στην παρούσα έρευνα έγινε χρήση ενός ερωτηματολογίου αποτελούμενου από δέκα εννέα (19) ερωτήσεις. Από τις 19 ερωτήσεις οι 16 ήταν κλειστού τύπου δίνοντας στον ερωτηθέντα τη δυνατότητα να επιλέξει μέσα από τις επιλογές που του είχαν δοθεί από τον ερευνητή αυτές οι ερωτήσεις είχαν διττές και πενταβάθμιας κλίμακας απαντήσεις, επιπροσθέτως 1 ερώτηση έδινε την δυνατότητα στον ερωτηθέντα να προσθέσει μια δική του απάντηση ενώ 2 ερωτήσεις ήταν ανοικτού τύπου και οι ερωτηθέντες καλούνταν να απαντήσουν μόνοι τους.

6.7 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ

Η παρούσα έρευνα υλοποιήθηκε μέσω του στατιστικού πακέτου SPSS, και της 18^{ης} έκδοσης του. Τα δεδομένα που λήφθηκαν από το αρχείο Excel που λήφθηκε ως έξοδος από το Google docs επεξεργάστηκαν κατάλληλα σε αυτό και στη συνέχεια μεταφέρθηκαν στο στατιστικό πακέτο και μέσω των επιλογών που δίνονται σε αυτό και τον κατάλληλων επεξεργασιών, αναλύθηκαν σε πίνακες και 1 τύπο γραφήματος με σκοπό να υπάρχει καλύτερη και ευκολότερη παρουσίαση τους.

- Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω του πρόσθετου προγράμματος φορμών της Google, του Google drive και Google docs με το οποίο δημιουργήθηκε το ερωτηματολόγιο και μέσω του υπερσυνδέσμου του:

- https://docs.google.com/forms/d/1zuvDdxr56UK0JAXeydEgU5_9CHlzaGej10bp2nsn6oQ/viewform
- αναρτήθηκε στο διαδίκτυο. Το ερωτηματολόγιο είχε ηλεκτρονική και ταυτόχρονα ανώνυμη μορφή και ακολουθεί την Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων του Κράτους (Ν. 2472/1997). Το ερωτηματολόγιο απευθυνόταν σε Έλληνες Κοινωνικούς λειτουργούς.

6.8 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η πλειοψηφία των περιορισμών της συγκεκριμένης έρευνας βασίζονται στο γεγονός ότι έλαβε χώρα μέσω ερωτηματολογίου ηλεκτρονικής μορφής ορισμένοι εξ αυτών είναι οι ακόλουθοι:

- ✚ Δεν υπάρχει άμεση προβολή των διαφόρων ενστάσεων ή παρατηρήσεων από τη μεριά των ερωτηθέντων σχετικά με το ερωτηματολόγιο πράγμα που σε μια «παραδοσιακή» έρευνα είναι πιο εφικτό.
- ✚ Χρησιμοποιώντας ένα ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο είναι αδύνατον ο ερευνητής να γνωρίζει το πλήθος των ατόμων που επέλεξαν να μην απαντήσουν.
- ✚ Ένα μεγάλο μέρος του Ελληνικού πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο επακόλουθο αυτού του γεγονότος το μικρό σχετικά μέγεθος του πληθυσμού της έρευνας.
- ✚ Ένα μεγάλο μέρος του Ελληνικού πληθυσμού μεγαλύτερης ηλικίας δεν γνωρίζει να χρησιμοποιεί ηλεκτρονικούς υπολογιστές ή ηλεκτρονικές συσκευές επακόλουθο αυτού του γεγονότος ο μικρός αριθμός ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας.
- ✚ Ένα μεγάλο ποσοστό ερωτηθέντων φοβούνται πως μέσω της συμμετοχής τους σε κάποιο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο υπάρχει ο κίνδυνος της αποκάλυψης προσωπικών πληροφοριών τους.
- ✚ Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι ο αριθμός των 64 ερωτούμενων προέρχεται και από το γεγονός ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί δεν έχουν σταθερή παρουσία στα Δημοτικά σχολεία της χώρας μας γεγονός που τους περιορίζει στο να

απαντήσουν σχετικά με τις συνθήκες που επικρατούν εντός της τάξης και του ευρύτερου σχολικού περιβάλλοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

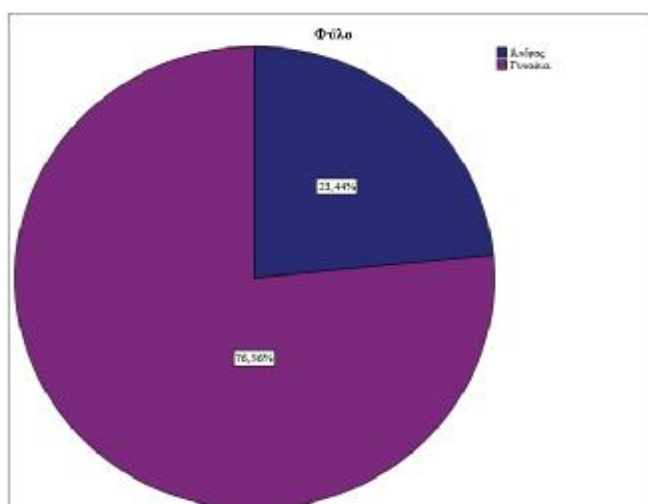
Ερώτηση 1^η : Φύλο

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 64 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση τα 15 σε ποσοστό 23,4% ήταν Άνδρες ενώ τα υπόλοιπα 49 άτομα σε ποσοστό 76,6% ήταν Γυναίκες.

Φύλο

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο			
Άνδρας	15	23,4	23,4
Γυναίκα	49	76,6	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 1: Ανάλυση των απαντήσεων της πρώτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του φύλου των ερωτηθέντων, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 1/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της πρώτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του φύλου των ερωτηθέντων, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

Ερώτηση 2^η : Ηλικία

Λόγο του γεγονότος ότι η διερεύνηση των ετών ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς ήταν μια ερώτηση ανοικτού τύπου όπου όλοι οι ερωτηθέντες έδιναν τη δική τους απάντηση και λόγω του πλήθους των 17 διαφορετικών απαντήσεων αυτές ομαδοποιήθηκαν σε 4 ομάδες οι οποίες είχαν 5 χρόνια εύρος. Έτσι παρατηρώντας τους ακόλουθους πίνακες σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 64 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση τα 32 σε ποσοστό 50% ήταν ηλικίας από 20 έως 25 ετών, 14 άτομα σε ποσοστό 21,9% ανήκαν στη ηλικιακή ομάδα από 26 έως 30 ετών, τα 2 λιγότερα άτομα (12) σε ποσοστό 18,8% ανήκαν στην Τρίτη ηλικιακή ομάδα από 31 έως 35 ετών και οι υπόλοιποι 6 ερωτηθέντες ανήκαν στην ηλικιακή ομάδα από 46 έως 50 ετών. Επιπροσθέτως παρατηρείται πως η μέση τιμή των ηλικιών των ερωτηθέντων ήταν 28,6 ετών, η μικρότερη ηλικία που εμφανίστηκε ήταν τα 22 έτη ενώ η μεγαλύτερη τα 50 έτη συνεπώς το εύρος των ηλικιών ήταν τα 28 έτη, η τυπική απόκλιση των ετών ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς του δείγματος ήταν 7,46 έτη ενώ η διακύμανση ήταν 55,78 έτη.

Ηλικία

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο 22	9	14,1	14,1
23	10	15,6	29,7
24	9	14,1	43,8
25	4	6,3	50,0
27	1	1,6	51,6
28	6	9,4	60,9
29	2	3,1	64,1

30	5	7,8	71,9
32	4	6,3	78,1
33	2	3,1	81,3
34	4	6,3	87,5
35	2	3,1	90,6
46	1	1,6	92,2
47	1	1,6	93,8
48	2	3,1	96,9
49	1	1,6	98,4
50	1	1,6	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 2/α: Ανάλυση των απαντήσεων της δεύτερης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των ετών ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς των ερωτηθέντων, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

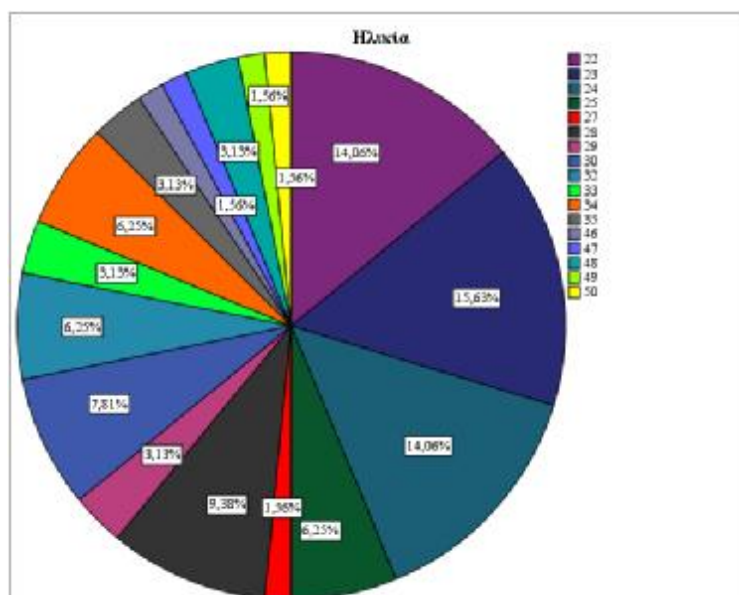
Ηλικία Ομαδοποιημένη

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο από 20 έως 25 ετών	32	50,0	50,0
από 26 έως 30 ετών	14	21,9	71,9
από 31 έως 35 ετών	12	18,8	90,6
από 46 έως 50 ετών	6	9,4	100,0
Σύνολο	64	100,0	

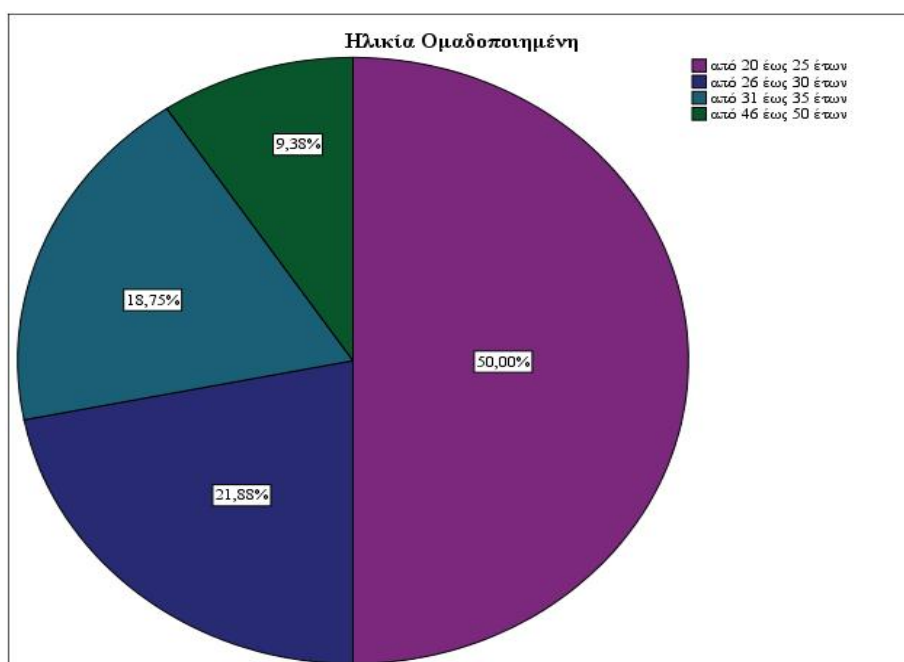
Πίνακας 2/β: Ανάλυση των απαντήσεων της δεύτερης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των ετών ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς των ερωτηθέντων, παρουσίαση της συχνότητας των ομαδοποιημένων απαντήσεων των ερωτηθέντων, του ποσοστού τους και του αθροιστικού ποσοστού τους.

	N	Range	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Variance
Ηλικία	64	28	22	50	28,67	7,469	55,780
Έγκυρο N (listwise)	64						

Πίνακας 2/γ: Ανάλυση των απαντήσεων της δεύτερης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των ετών ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς των ερωτηθέντων, παρουσίαση δεικτών που αφορούν τη συγκεκριμένη ερώτηση (Πλήθος απαντήσεων, Εύρος τιμών, Ελάχιστη τιμή, Μέγιστη τιμή, Μέση τιμή, Τυπική απόκλιση, Διακύμανση).

Εικόνα 2/1/α: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της δεύτερης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των ετών ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς των ερωτηθέντων, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

Εικόνα 2/1/β: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της δεύτερης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των ετών ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς των ερωτηθέντων, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού των ομαδοποιημένων απαντήσεων των ερωτηθέντων σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

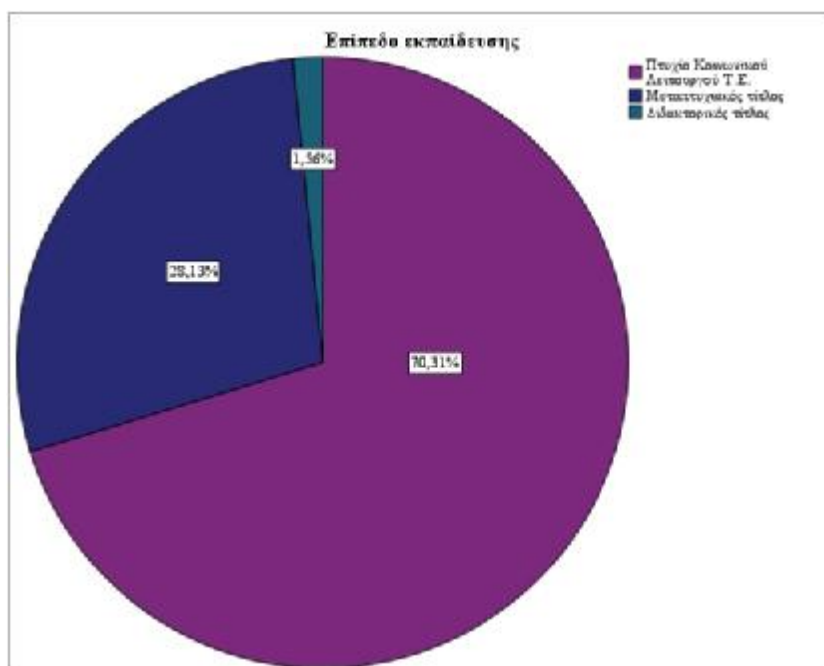
Ερώτηση 3^η : Επίπεδο εκπαίδευσης

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 64 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση τα 45 σε ποσοστό 70,3% ήταν Πτυχιούχοι Κοινωνικοί Λειτουργοί από Τεχνολογική εκπαίδευση, 18 άτομα σε ποσοστό 28,1% ήταν κοινωνικοί λειτουργοί οι οποίοι διέθεταν κάποιο Μεταπτυχιακό τίτλο ενώ μόνο ένα άτομο σε ποσοστό 1,6% ήταν Κοινωνικός λειτουργός και είχε υπό την κατοχή του κάποιο Διδακτορικό τίτλο.

Επίπεδο εκπαίδευσης

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Πτυχίο Κοινωνικού Λειτουργού Τ.Ε.	45	70,3	70,3
Μεταπτυχιακός τίτλος	18	28,1	98,4
Διδακτορικός τίτλος	1	1,6	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 3: Ανάλυση των απαντήσεων της τρίτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του επιπέδου εκπαίδευσης των ερωτηθέντων, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 3/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της τρίτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του επίπεδου εκπαίδευσης των ερωτηθέντων, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

Ερώτηση 4^η : Χρόνια ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς

Λόγο του γεγονότος ότι και η διερεύνηση των ετών ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς ήταν μια ερώτηση ανοικτού τύπου όπου όλοι οι ερωτηθέντες έδιναν τη δική τους απάντηση και λόγω του πλήθους των 12 διαφορετικών απαντήσεων αυτές ομαδοποιήθηκαν σε 4 ομάδες οι οποίες είχαν 5 χρόνια εύρος. Έτσι παρατηρώντας τους ακόλουθους πίνακες σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 64 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση τα 53 σε ποσοστό 82,8% είχαν από καθόλου έως 5 έτη ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς, 8 άτομα σε ποσοστό 12,5% απάντησαν πως είχαν από 6 έως 10 έτη ενασχόλησης με τέτοια παιδιά, 2 άτομα σε ποσοστό 3,1% απάντησαν πως είχαν από 11 έως 15 έτη ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς τέλος 1 άτομο σε ποσοστό 1,6% απάντησε πως είχε από 16 έως 20 έτη ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς. Επιπροσθέτως παρατηρείται πως η μέση τιμή των ετών ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς ήταν 3,14ετη, τα λιγότερα έτη ενασχόλησης ήταν τα 0 ενώ τα περισσότερα έτη ήταν 18 συνεπώς το εύρος των ετών ενασχόλησης ήταν τα 18 έτη, η τυπική απόκλιση των ετών ενασχόλησης του δείγματος ήταν 4,33 έτη ενώ η διακύμανση ήταν 18,82 έτη.

Χρόνια ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς

	Ποσότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο 0	18	28,1	28,1	28,1
1	15	23,4	23,4	51,6
2	10	15,6	15,6	67,2
3	2	3,1	3,1	70,3

4	6	9,4	9,4	79,7
5	1	1,6	1,6	81,3
7	4	6,3	6,3	87,5
8	1	1,6	1,6	89,1
10	3	4,7	4,7	93,8
15	2	3,1	3,1	96,9
17	1	1,6	1,6	98,4
18	1	1,6	1,6	100,0
Σύνολο	64	100,0	100,0	

Πίνακας 4/α: Ανάλυση των απαντήσεων της τέταρτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των ετών ενασχόλησης των ερωτηθέντων με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Χρόνια Ενασχόλησης Ομαδοποιημένα

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο από 0 έως 5 χρόνια	53	82,8	82,8
από 6 έως 10 χρόνια	8	12,5	95,3
από 11 έως 15 χρόνια	2	3,1	98,4
από 16 έως 20 χρόνια	1	1,6	100,0
Σύνολο	64	100,0	

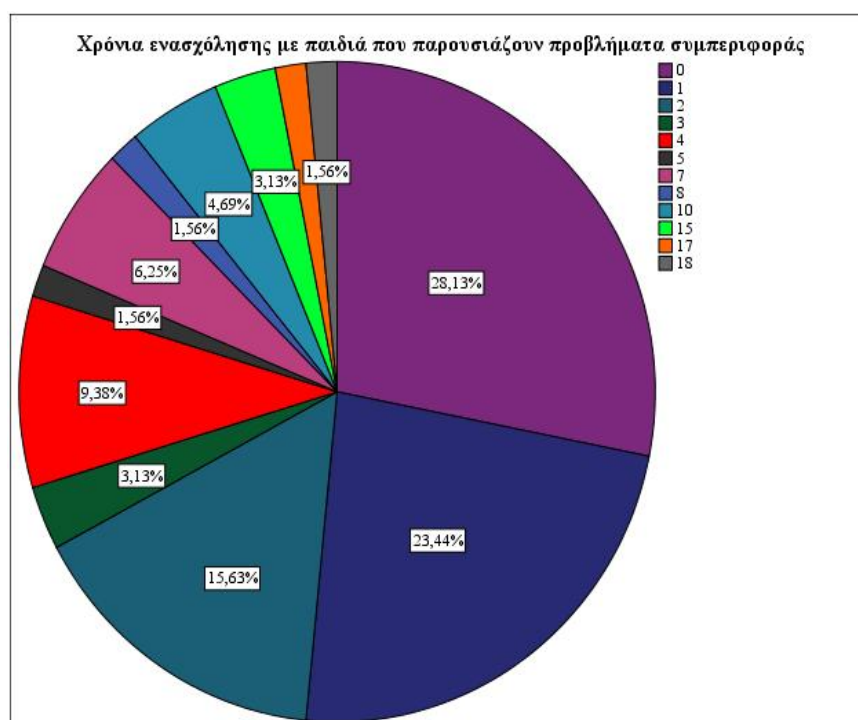
Πίνακας 4/β: Ανάλυση των απαντήσεων της τέταρτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των ετών ενασχόλησης των ερωτηθέντων με παιδιά

που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς, παρουσίαση της συχνότητας των ομαδοποιημένων απαντήσεων των ερωτηθέντων, του ποσοστού τους και του αθροιστικού ποσοστού τους.

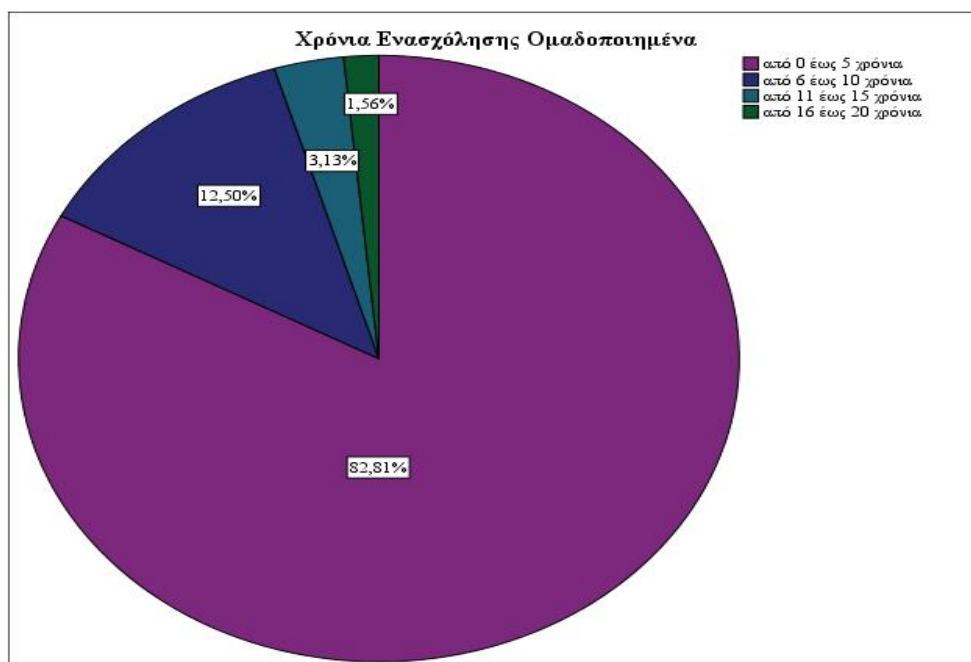
Descriptive Statistics

	N	Range	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Variance
Χρόνια ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς	64	18	0	18	3,14	4,338	18,821
Έγκυρο N (listwise)	64						

Πίνακας 4/γ: Ανάλυση των απαντήσεων της τέταρτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των ετών ενασχόλησης των ερωτηθέντων με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς, παρουσίαση δεικτών που αφορούν τη συγκεκριμένη ερώτηση (Πλήθος απαντήσεων, Εύρος τιμών, Ελάχιστη τιμή, Μέγιστη τιμή, Μέση τιμή, Τυπική απόκλιση, Διακύμανση).

Εικόνα 4/1/α: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της τέταρτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των ετών ενασχόλησης των ερωτηθέντων με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

Εικόνα 4/1/β: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της τέταρτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των ετών ενασχόλησης των ερωτηθέντων με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού των ομαδοποιημένων απαντήσεων των ερωτηθέντων σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

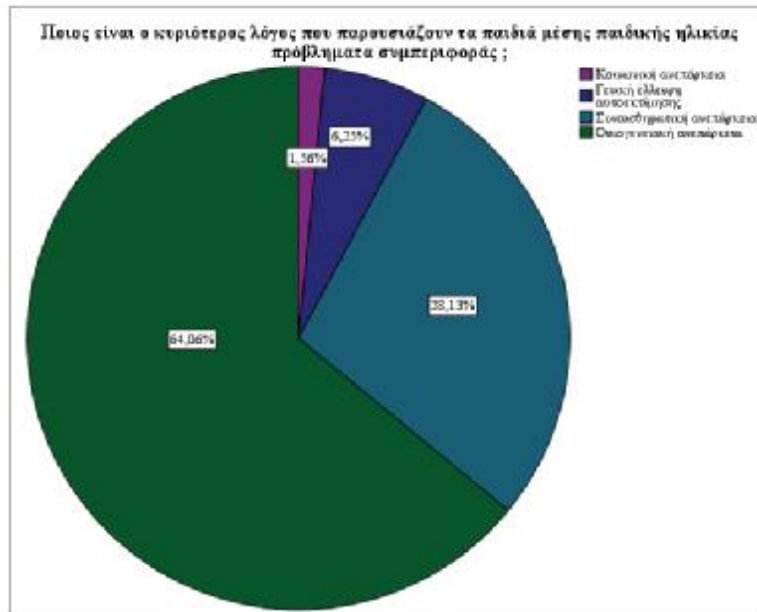
Ερώτηση 5^η : Ποιος είναι ο κυριότερος λόγος που παρουσιάζουν τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας προβλήματα συμπεριφοράς ;

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 64 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 1 άτομο σε ποσοστό 1,6% απάντησε πως κατά τη γνώμη του ο κυριότερος λόγος που παρουσιάζουν τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας προβλήματα συμπεριφοράς είναι η Κοινωνική ανεπάρκεια, 4 άτομα σε ποσοστό 6,3% στοχοποίησαν τη Γενική έλλειψη αυτοεκτίμησης από τη μεριά των παιδιών που τα ωθεί σε προβλήματα συμπεριφοράς, ενώ 18 ήταν τα άτομα σε ποσοστό 28,1% τα οποία απάντησαν πως η Συναισθηματική ανεπάρκεια είναι ο λόγος που τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς, τέλος το 64,1% του δείγματος δηλαδή 41 άτομα απάντησαν πως η Οικογενειακή ανεπάρκεια είναι ο κυριότερος λόγος που παρουσιάζουν τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας προβλήματα συμπεριφοράς .

Ποιος είναι ο κυριότερος λόγος που παρουσιάζουν τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας προβλήματα συμπεριφοράς ;

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Κοινωνική ανεπάρκεια	1	1,6	1,6
Γενική έλλειψη αυτοεκτίμησης	4	6,3	7,8
Συναισθηματική ανεπάρκεια	18	28,1	35,9
Οικογενειακή ανεπάρκεια	41	64,1	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 5: Ανάλυση των απαντήσεων της πέμπτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του ποιος πιστεύουν οι ερωτηθέντες ότι είναι ο κυριότερος λόγος που παρουσιάζουν τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας προβλήματα συμπεριφοράς, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 5/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της πέμπτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του ποιος πιστεύουν οι ερωτηθέντες ότι είναι ο κυριότερος λόγος που παρουσιάζουν τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας προβλήματα συμπεριφοράς, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

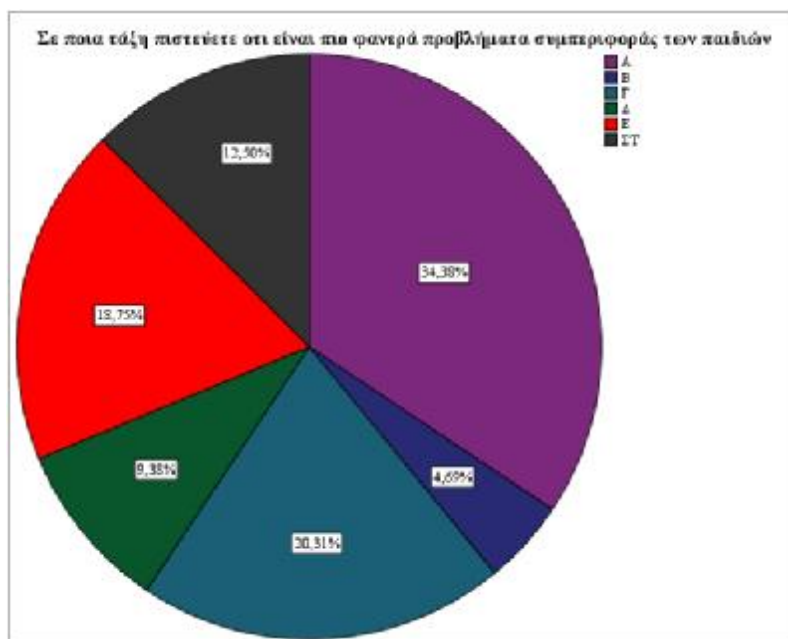
Ερώτηση 6^η : Σε ποια τάξη πιστεύετε ότι είναι πιο φανερά προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 64 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 22 άτομα σε ποσοστό 34,4% απάντησαν πως κατά τη γνώμη τους η Α τάξη είναι η τάξη όπου τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών είναι πιο φανερά, 3 άτομα σε ποσοστό 4,7% απάντησαν πως κατά τη γνώμη τους στη Β τάξη είναι τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών είναι πιο φανερά, 13 άτομα σε ποσοστό 20,3% απάντησαν πως κατά τη γνώμη τους η Γ τάξη είναι όπου τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών είναι πιο φανερά, τα ην ίδια στιγμή 6 άτομα σε ποσοστό 9,4% απάντησαν πως κατά τη γνώμη τους η Δ τάξη είναι η τάξη όπου τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών είναι πιο φανερά, ενώ 12 άτομα σε ποσοστό 18,8% στοχοποίησαν την Ε τάξη ως την τάξη όπου τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών είναι πιο φανερά τέλος 8 άτομα σε ποσοστό 12,5% απάντησαν πως κατά τη γνώμη τους η ΣΤ τάξη είναι όπου τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών είναι πιο φανερά.

Σε ποια τάξη πιστεύετε ότι είναι πιο φανερά προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Α	22	34,4	34,4
Β	3	4,7	39,1
Γ	13	20,3	59,4
Δ	6	9,4	68,8
Ε	12	18,8	87,5
ΣΤ	8	12,5	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 6: Ανάλυση των απαντήσεων της έκτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του σε ποια τάξη πιστεύουν οι ερωτηθέντες ότι είναι πιο φανερά προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 6/2: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της έκτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του σε ποια τάξη πιστεύουν οι ερωτηθέντες ότι είναι πιο φανερά προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

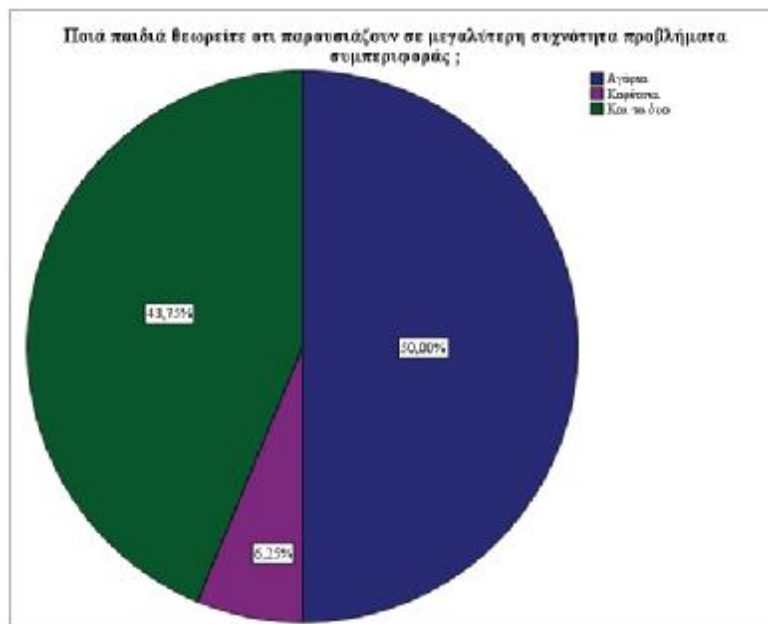
Ερώτηση 7^η : Ποια παιδιά θεωρείτε ότι παρουσιάζουν σε μεγαλύτερη συχνότητα προβλήματα συμπεριφοράς ;

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 74 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 32 άτομα σε ποσοστό 50% απάντησε πως κατά τη γνώμη τους τα Αγόρια είναι τα παιδιά τα οποία σε μεγαλύτερη συχνότητα παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς, 4 άτομα σε ποσοστό 6,3% απάντησαν πως τα κορίτσια παρουσιάζουν συχνότερα προβλήματα συμπεριφοράς ενώ 28 άτομα σε ποσοστό 43,8% απάντησαν πως δεν επηρεάζει το φύλο τη συχνότητα εμφάνισης προβλημάτων συμπεριφοράς.

Ποια παιδιά θεωρείτε ότι παρουσιάζουν σε μεγαλύτερη συχνότητα προβλήματα συμπεριφοράς ;

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Αγόρια	32	50,0	50,0
Κορίτσια	4	6,3	56,3
Και τα δυο	28	43,8	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 7: Ανάλυση των απαντήσεων της έβδομης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του ποια παιδιά θεωρούν οι ερωτηθέντες ότι παρουσιάζουν σε μεγαλύτερη συχνότητα προβλήματα συμπεριφοράς, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 7/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της έβδομης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του ποια παιδιά θεωρούν οι ερωτηθέντες ότι παρουσιάζουν σε μεγαλύτερη συχνότητα προβλήματα συμπεριφοράς, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

Ερώτηση 8^η : Πως διακρίνετε την προβληματική συμπεριφορά των παιδιών;

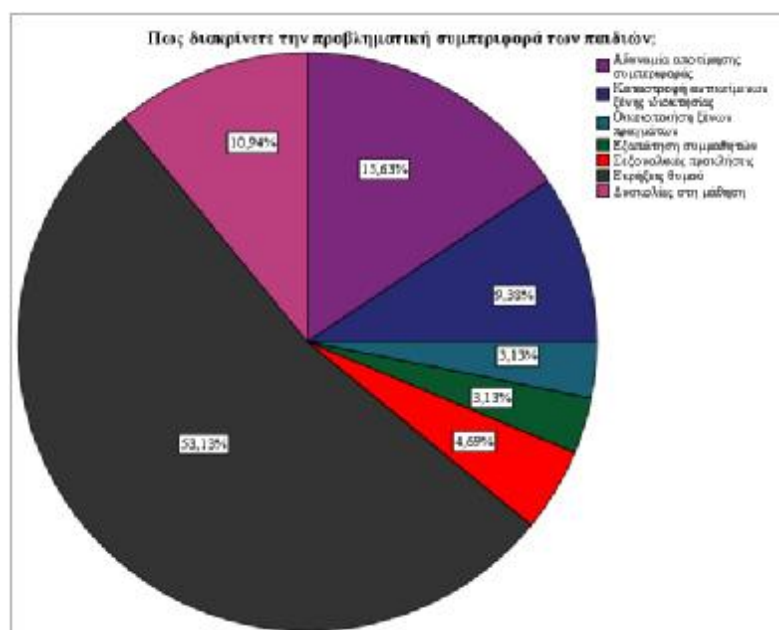
Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 84 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 10 άτομα σε ποσοστό 15,6% απάντησαν πως διακρίνουν την προβληματική συμπεριφορά των παιδιών μέσω της αδυναμίας στην αποτίμηση της συμπεριφοράς τους, 6 άτομα σε ποσοστό 9,4% απάντησαν πως διακρίνουν την προβληματική συμπεριφορά των παιδιών από τις περιπτώσεις καταστροφής αντικείμενων ξένης ιδιοκτησίας, 2 άτομα σε ποσοστό 3,1% απάντησαν πως διακρίνουν την προβληματική συμπεριφορά των παιδιών από τις περιπτώσεις οικειοποίησης ξένων πραγμάτων, ενώ ίδια σε αριθμό και ποσοστό ήταν και τα άτομα τα οποία απάντησαν πως διακρίνουν την προβληματική συμπεριφορά από τις περιπτώσεις εξαπάτησης των συμμαθητών των παιδιών, 3 άτομα σε ποσοστό 4,7% απάντησαν πως διακρίνουν την προβληματική συμπεριφορά των παιδιών από τις περιπτώσεις σεξουαλικών προκλήσεων, ενώ οι 34 ερωτηθέντες σε ποσοστό 53,1% απάντησαν πως οι εκρήξεις θυμού είναι αυτό που τους δίνει το έναυσμα να διακρίνουν την προβληματική συμπεριφορά ενός παιδιού, τέλος 7 άτομα σε ποσοστό 10,9% απάντησαν πως οι δυσκολίες στη μάθηση είναι αυτό που τους ωθεί στο να διακρίνουν την προβληματική συμπεριφορά ενός παιδιού.

Πως διακρίνετε την προβληματική συμπεριφορά των παιδιών;

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Αδυναμία αποτίμησης συμπεριφοράς	10	15,6	15,6
Καταστροφή αντικείμενων ξένης ιδιοκτησίας	6	9,4	25,0
Οικειοποίηση ξένων πραγμάτων	2	3,1	28,1
Εξαπάτηση συμμαθητών	2	3,1	31,3
Σεξουαλικές προκλήσεις	3	4,7	35,9

Εκρήξεις θυμού	34	53,1	89,1
Δυσκολίες στη μάθηση	7	10,9	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 8: Ανάλυση των απαντήσεων της όγδοης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του πως διακρίνουν οι ερωτηθέντες την προβληματική συμπεριφορά των παιδιών, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 8/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της όγδοης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του πως διακρίνουν οι ερωτηθέντες την προβληματική συμπεριφορά των παιδιών, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

Ερώτηση 9^η : Η συμπεριφορά των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού.

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 94 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 1 άτομο σε ποσοστό 1,6% απάντησε πως ούτε συμφωνεί αλλά και πως ούτε διαφωνεί με το ότι η συμπεριφορά των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού, επίσης άλλο 1 άτομο σε ίδιο ποσοστό απάντησε πως μάλλον συμφωνεί με το προαναφερθέν ερώτημα ενώ οι υπόλοιποι 62 ερωτηθέντες απάντησαν πως συμφωνούν με το ότι η συμπεριφορά των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού.

Η συμπεριφορά των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού.

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	1	1,6	1,6
Μάλλον συμφωνώ	1	1,6	3,1
Συμφωνώ	62	96,9	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 9: Ανάλυση των απαντήσεων της ένατης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι η συμπεριφορά των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 9/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της ένατης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι η συμπεριφορά των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

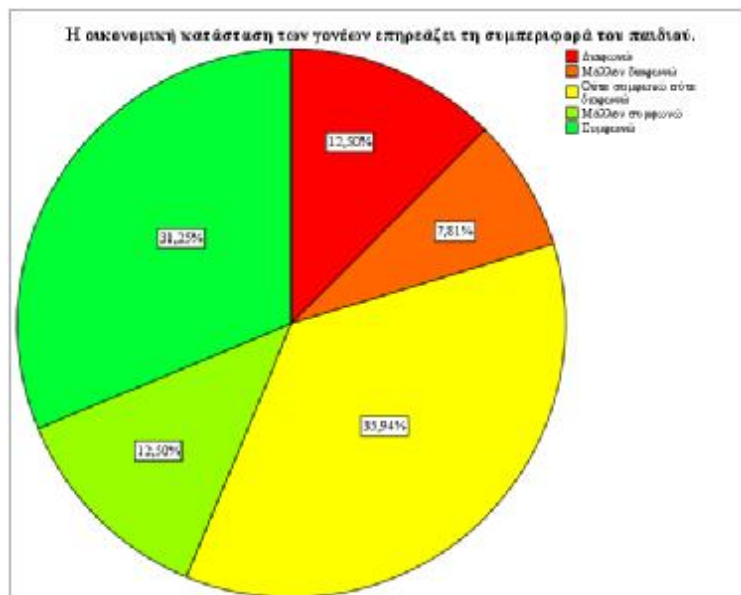
Ερώτηση 10^η : Η οικονομική κατάσταση των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού.

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 94 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 8 άτομα σε ποσοστό 12,5% απάντησαν πως διαφωνούν με το ότι η οικονομική κατάσταση των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού, 5 άτομα σε ποσοστό 7,8% απάντησαν πως μάλλον διαφωνούν με το προαναφερθέν ερώτημα, την ίδια στιγμή 23 άτομα ούτε Διαφώνησαν αλλά ούτε και συμφώνησαν με το ερώτημα που αναφέρθηκε προηγουμένως. Επίσης 8 άτομα απάντησαν πως μάλλον συμφωνούν με ότι η οικονομική κατάσταση των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού ενώ οι υπόλοιποι 20 ερωτηθέντες απάντησαν πως Συμφωνούν με το προαναφερθέν ερώτημα.

Η οικονομική κατάσταση των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού.

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Διαφωνώ	8	12,5	12,5
Μάλλον διαφωνώ	5	7,8	20,3
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	23	35,9	56,3
Μάλλον συμφωνώ	8	12,5	68,8
Συμφωνώ	20	31,3	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 10: Ανάλυση των απαντήσεων της δέκατης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι η οικονομική κατάσταση των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 10/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της δέκατης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι η οικονομική κατάσταση των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

Ερώτηση 11^η : Η εφαρμογή υπερβολικών απαγορεύσεων και στερήσεων στο παιδί είναι παράγοντας δημιουργίας προβλημάτων συμπεριφοράς.

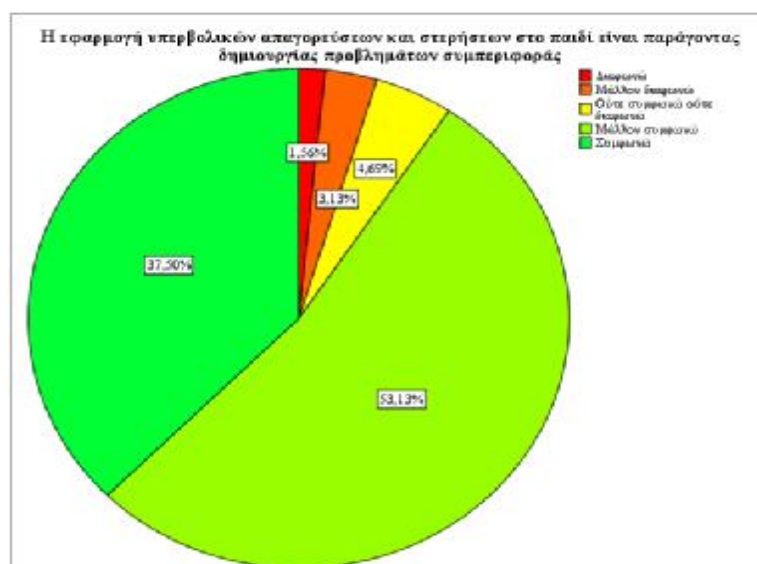
Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 94 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 1 άτομο σε ποσοστό 1,6% απάντησε πως διαφωνεί με το ότι η εφαρμογή υπερβολικών απαγορεύσεων και στερήσεων στο παιδί είναι παράγοντας δημιουργίας προβλημάτων συμπεριφοράς, 2 άτομα σε ποσοστό 3,1% απάντησαν πως μάλλον διαφωνούν με το προαναφερθέν ερώτημα, την ίδια στιγμή 3 άτομα ούτε διαφώνησαν αλλά ούτε και συμφώνησαν με το ερώτημα που αναφέρθηκε προηγουμένως. Επίσης 34 άτομα απάντησαν πως μάλλον συμφωνούν με ότι η εφαρμογή υπερβολικών απαγορεύσεων και στερήσεων στο παιδί είναι παράγοντας δημιουργίας προβλημάτων συμπεριφοράς ενώ οι υπόλοιποι 24 ερωτηθέντες απάντησαν πως Συμφωνούν με το προαναφερθέν ερώτημα.

Η εφαρμογή υπερβολικών απαγορεύσεων και στερήσεων στο παιδί είναι παράγοντας δημιουργίας προβλημάτων συμπεριφοράς.

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Διαφωνώ	1	1,6	1,6
Μάλλον διαφωνώ	2	3,1	4,7
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	3	4,7	9,4
Μάλλον συμφωνώ	34	53,1	62,5
Συμφωνώ	24	37,5	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 11: Ανάλυση των απαντήσεων της ενδέκατης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι η εφαρμογή υπερβολικών απαγορεύσεων και στερήσεων στο

παιδί είναι παράγοντας δημιουργίας προβλημάτων συμπεριφοράς, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 11/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της ενδέκατης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι η εφαρμογή υπερβολικών απαγορεύσεων και στερήσεων στο παιδί είναι παράγοντας δημιουργίας προβλημάτων συμπεριφοράς, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

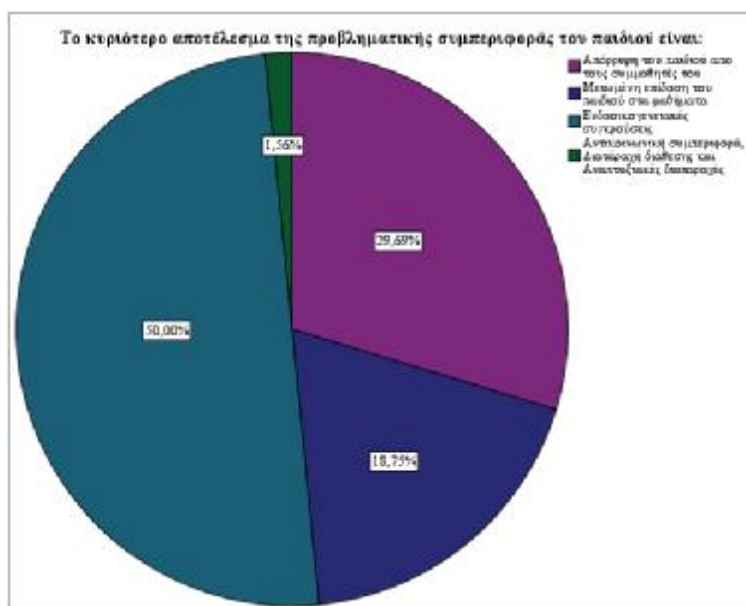
Ερώτηση 12^η : Το κυριότερο αποτέλεσμα της προβληματικής συμπεριφοράς του παιδιού είναι:

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 94 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 19 άτομα σε ποσοστό 29,7% απάντησαν πως κατά τη γνώμη τους το κυριότερο αποτέλεσμα της προβληματικής συμπεριφοράς του παιδιού είναι η απόρριψη του παιδιού από τους συμμαθητές του, 12 άτομα σε ποσοστό 18,8% απάντησαν πως κατά τη γνώμη τους το κυριότερο αποτέλεσμα της προβληματικής συμπεριφοράς του παιδιού είναι η μειωμένη επίδοση του παιδιού στα μαθήματα, 32 άτομα σε ποσοστό 50% απάντησαν πως κατά τη γνώμη τους το κυριότερο αποτέλεσμα της προβληματικής συμπεριφοράς του παιδιού είναι οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις τέλος 1 άτομο σε ποσοστό 1,6% απάντησε πως κατά τη γνώμη του το κυριότερο αποτέλεσμα της προβληματικής συμπεριφοράς του παιδιού είναι η Αντικοινωνική συμπεριφορά, Διαταραχή διάθεσης και Αναπτυξιακές διαταραχές.

Το κυριότερο αποτέλεσμα της προβληματικής συμπεριφοράς του παιδιού είναι:

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Απόρριψη του παιδιού από τους συμμαθητές του	19	29,7	29,7
Μειωμένη επίδοση του παιδιού στα μαθήματα	12	18,8	48,4
Ενδοοικογενειακές συγκρούσεις	32	50,0	98,4
Αντικοινωνική συμπεριφορά, Διαταραχή διάθεσης και Αναπτυξιακές διαταραχές	1	1,6	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 12: Ανάλυση των απαντήσεων της δωδέκατης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του ποιο πιστεύουν οι ερωτηθέντες ότι είναι το κυριότερο αποτέλεσμα της προβληματικής συμπεριφοράς του παιδιού, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 12/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της δωδέκατης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του ποιο πιστεύουν οι ερωτηθέντες ότι είναι το κυριότερο αποτέλεσμα της προβληματικής συμπεριφοράς του παιδιού, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

Ερώτηση 13^η : Η συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με τους γονείς των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς θεωρείται εύκολη

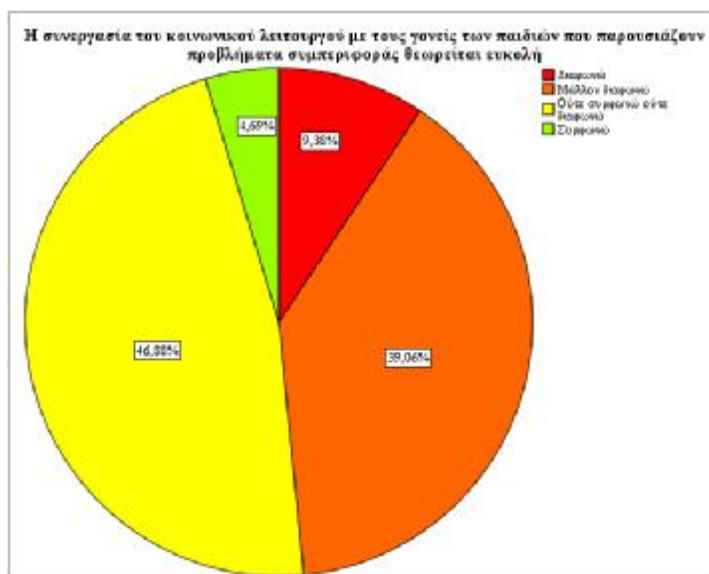
Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 94 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 6 άτομα σε ποσοστό 9,4% απάντησαν πως διαφωνούν με το ότι η συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με τους γονείς των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς θεωρείται εύκολη, 25 άτομα σε ποσοστό 39,1% απάντησαν πως μάλλον διαφωνούν με το προαναφερθέν ερώτημα, την ίδια στιγμή 30 άτομα σε ποσοστό 46,9% ούτε Διαφώνησαν αλλά ούτε και συμφώνησαν με το ερώτημα που αναφέρθηκε προηγουμένως. Τέλος 3 άτομα σε ποσοστό 4,7% απάντησαν πως Συμφωνούν με ότι η συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με τους γονείς των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς θεωρείται εύκολη.

Η συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με τους γονείς των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς θεωρείται εύκολη

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Διαφωνώ	6	9,4	9,4
Μάλλον διαφωνώ	25	39,1	48,4
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	30	46,9	95,3
Συμφωνώ	3	4,7	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 13: Ανάλυση των απαντήσεων της δέκατης τρίτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι η συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με τους γονείς των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς θεωρείται εύκολη,

παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 13/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της δέκατης τρίτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι η συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με τους γονείς των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς θεωρείται εύκολη, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

Ερώτηση 14^η : Οι γονείς αποδέχονται δύσκολα τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών τους

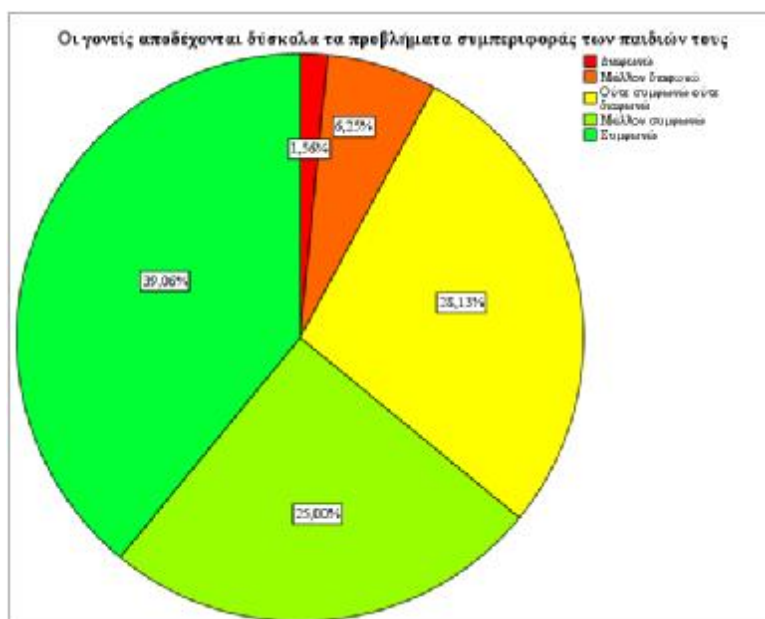
Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 94 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 1 άτομο σε ποσοστό 1,6% απάντησε πως διαφωνεί με το ότι οι γονείς αποδέχονται δύσκολα τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών τους, 4 άτομα σε ποσοστό 6,3% απάντησαν πως μάλλον διαφωνούν με το προαναφερθέν ερώτημα, την ίδια στιγμή 18 άτομα σε ποσοστό 28,1% ούτε Διαφώνησαν αλλά ούτε και συμφώνησαν με το ερώτημα που αναφέρθηκε προηγουμένως. Επίσης 16 άτομα σε ποσοστό 25% απάντησαν πως μάλλον συμφωνούν με το ότι οι γονείς αποδέχονται δύσκολα τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών τους ενώ οι υπόλοιποι 25 ερωτηθέντες σε ποσοστό 39,1% απάντησαν πως Συμφωνούν με το προαναφερθέν ερώτημα.

Οι γονείς αποδέχονται δύσκολα τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών τους

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Διαφωνώ	1	1,6	1,6
Μάλλον διαφωνώ	4	6,3	7,8
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	18	28,1	35,9
Μάλλον συμφωνώ	16	25,0	60,9
Συμφωνώ	25	39,1	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 14: Ανάλυση των απαντήσεων της δέκατης τέταρτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι οι γονείς αποδέχονται δύσκολα τα προβλήματα συμπεριφοράς

των παιδιών τους, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 14/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της δέκατης τέταρτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι οι γονείς αποδέχονται δύσκολα τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών τους, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

Ερώτηση 15^η : Η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, η διαφήμιση και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια κάνουν πιο επιθετικά τα παιδιά

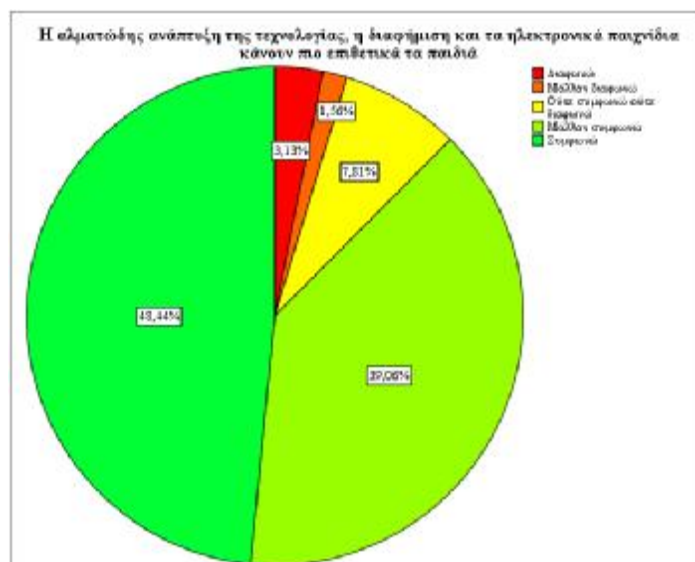
Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 94 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 2 άτομα σε ποσοστό 3,1% απάντησαν πως διαφωνούν με το ότι η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, η διαφήμιση και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια κάνουν πιο επιθετικά τα παιδιά, 1 άτομο σε ποσοστό 1,6% απάντησε πως μάλλον διαφωνεί με το προαναφερθέν ερώτημα, την ίδια στιγμή 5 άτομα σε ποσοστό 7,8% ούτε Διαφώνησαν αλλά ούτε και συμφώνησαν με το ερώτημα που αναφέρθηκε προηγουμένως. Επίσης 25 άτομα σε ποσοστό 39,1% απάντησαν πως μάλλον συμφωνούν με ότι η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, η διαφήμιση και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια κάνουν πιο επιθετικά τα παιδιά ενώ οι υπόλοιποι 31 ερωτηθέντες σε ποσοστό 48,4% απάντησαν πως Συμφωνούν με το προαναφερθέν ερώτημα.

Η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, η διαφήμιση και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια κάνουν πιο επιθετικά τα παιδιά

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Διαφωνώ	2	3,1	3,1
Μάλλον διαφωνώ	1	1,6	4,7
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	5	7,8	12,5
Μάλλον συμφωνώ	25	39,1	51,6
Συμφωνώ	31	48,4	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 15: Ανάλυση των απαντήσεων της δέκατης πέμπτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι

ερωτηθέντες με το ότι η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, η διαφήμιση και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια κάνουν πιο επιθετικά τα παιδιά, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 15/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της δέκατης πέμπτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, η διαφήμιση και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια κάνουν πιο επιθετικά τα παιδιά, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

Ερώτηση 16^η : Η παρέμβαση στα παιδιά με προβληματική συμπεριφορά θα πρέπει να εστιάζει κυρίως στη:

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 94 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 14 άτομα σε ποσοστό 21,9% απάντησαν πως θεωρούν ότι η παρέμβαση στα παιδιά με προβληματική συμπεριφορά θα πρέπει να εστιάζει κυρίως στη θετική ενίσχυση τους, 22 άτομα σε ποσοστό 34,4% απάντησαν πως θεωρούν ότι η παρέμβαση στα παιδιά με προβληματική συμπεριφορά θα πρέπει να εστιάζει κυρίως στη σταδιακή διαμόρφωση της συμπεριφοράς τους, 23 άτομα σε ποσοστό 35,9% απάντησαν πως θεωρούν ότι η παρέμβαση στα παιδιά με προβληματική συμπεριφορά θα πρέπει να εστιάζει κυρίως στην προτροπή και την ενθάρρυνση τους, 4 άτομα σε ποσοστό 6,3% απάντησαν πως θεωρούν ότι η παρέμβαση στα παιδιά με προβληματική συμπεριφορά θα πρέπει να εστιάζει κυρίως στην απόσβεση μιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς τέλος 1 άτομο σε ποσοστό 1,6% απάντησε πως κατά τη γνώμη του η παρέμβαση στα παιδιά με προβληματική συμπεριφορά θα πρέπει να εστιάζει κυρίως στην βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος.

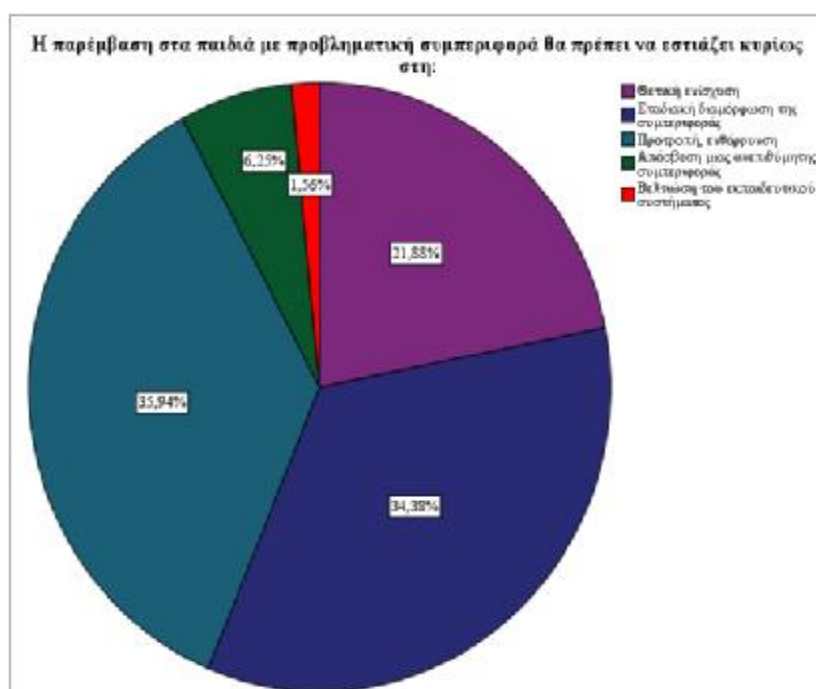
Η παρέμβαση στα παιδιά με προβληματική συμπεριφορά θα πρέπει να εστιάζει κυρίως στη:

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Θετική ενίσχυση	14	21,9	21,9
Σταδιακή διαμόρφωση της συμπεριφοράς	22	34,4	56,3
Προτροπή, ενθάρρυνση	23	35,9	92,2
Απόσβεση μιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς	4	6,3	98,4
Βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος	1	1,6	100,0

Η παρέμβαση στα παιδιά με προβληματική συμπεριφορά θα πρέπει να εστιάζει κυρίως στη:

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Θετική ενίσχυση	14	21,9	21,9
Σταδιακή διαμόρφωση της συμπεριφοράς	22	34,4	56,3
Προτροπή, ενθάρρυνση	23	35,9	92,2
Απόσβεση μιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς	4	6,3	98,4
Βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος	1	1,6	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 16: Ανάλυση των απαντήσεων της δέκατης έκτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του που θεωρούν οι ερωτηθέντες ότι θα πρέπει να εστιάζει κυρίως η παρέμβαση στα παιδιά με προβληματική συμπεριφορά, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 16/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της δέκατης έκτης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του που θεωρούν οι ερωτηθέντες ότι θα πρέπει να εστιάζει κυρίως η παρέμβαση στα παιδιά με προβληματική συμπεριφορά, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

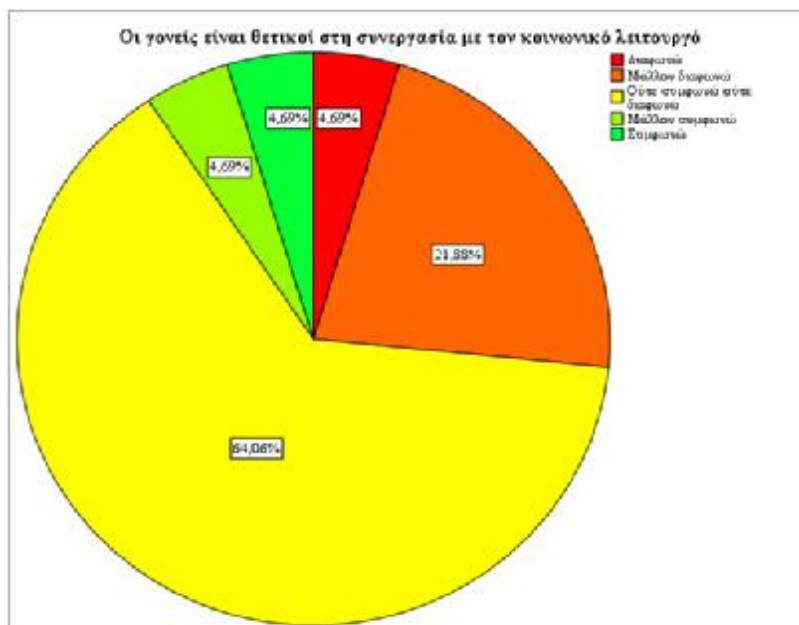
Ερώτηση 17^η : Οι γονείς είναι θετικοί στη συνεργασία με τον κοινωνικό λειτουργό

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 94 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 3 άτομα σε ποσοστό 4,7% απάντησαν πως διαφωνούν με το ότι οι γονείς είναι θετικοί στη συνεργασία με τον κοινωνικό λειτουργό, 14 άτομα σε ποσοστό 21,9% απάντησαν πως μάλλον διαφωνούν με το προαναφερθέν ερώτημα, την ίδια στιγμή 41 άτομα σε ποσοστό 64,1% ούτε Διαφώνησαν αλλά ούτε και συμφώνησαν με το ερώτημα που αναφέρθηκε προηγουμένως. Επίσης 3 άτομα σε ποσοστό 4,7% απάντησαν πως μάλλον συμφωνούν με το ότι οι γονείς είναι θετικοί στη συνεργασία με τον κοινωνικό λειτουργό ενώ σε ίδιο αριθμό και ποσοστό ήταν τα άτομα τα οποία Συμφώνησαν με το προαναφερθέν ερώτημα.

Οι γονείς είναι θετικοί στη συνεργασία με τον κοινωνικό λειτουργό

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Διαφωνώ	3	4,7	4,7
Μάλλον διαφωνώ	14	21,9	26,6
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	41	64,1	90,6
Μάλλον συμφωνώ	3	4,7	95,3
Συμφωνώ	3	4,7	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 17: Ανάλυση των απαντήσεων της δέκατης έβδομης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι οι γονείς είναι θετικοί στη συνεργασία με τον κοινωνικό λειτουργό, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 17/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της δέκατης έβδομης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι οι γονείς είναι θετικοί στη συνεργασία με τον κοινωνικό λειτουργό, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

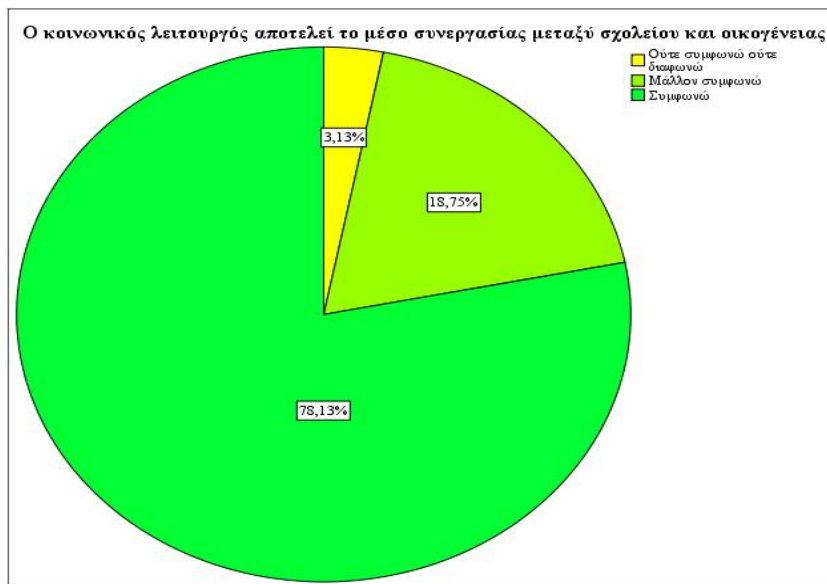
Ερώτηση 18^η : Ο κοινωνικός λειτουργός αποτελεί το μέσο συνεργασίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 94 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 23 άτομα σε ποσοστό 21% ούτε Διαφώνησαν αλλά ούτε και συμφώνησαν με το ότι ο κοινωνικός λειτουργός αποτελεί το μέσο συνεργασίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας. Την ίδια στιγμή 12 άτομα σε ποσοστό 18,8% απάντησαν πως μάλλον συμφωνούν με το προαναφερθέν ερώτημα ενώ οι υπόλοιποι 50 ερωτηθέντες σε ποσοστό 78,1% απάντησαν πως Συμφωνούν με το ότι ο κοινωνικός λειτουργός αποτελεί το μέσο συνεργασίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας.

Ο κοινωνικός λειτουργός αποτελεί το μέσο συνεργασίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	2	3,1	3,1
Μάλλον συμφωνώ	12	18,8	21,9
Συμφωνώ	50	78,1	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 18: Ανάλυση των απαντήσεων της δέκατης όγδοης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι ο κοινωνικός λειτουργός αποτελεί το μέσο συνεργασίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 18/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της δέκατης όγδοης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι ο κοινωνικός λειτουργός αποτελεί το μέσο συνεργασίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

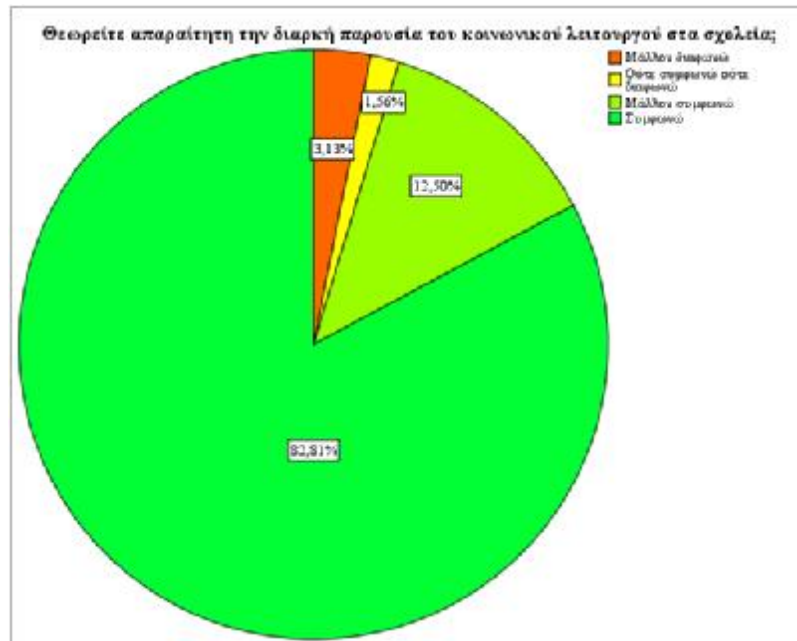
Ερώτηση 19^η : Θεωρείτε απαραίτητη την διαρκή παρουσία του κοινωνικού λειτουργού στα σχολεία;

Παρατηρώντας τον ακόλουθο πίνακα σε συνδυασμό με τις διαγραμματικές απεικονίσεις που συνοδεύονται καθιστάτε εμφανές ότι, από τα 94 άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση 2 άτομα σε ποσοστό 3,1% απάντησαν πως μάλλον διαφωνούν με το ότι είναι απαραίτητη η διαρκής παρουσία του κοινωνικού λειτουργού στα σχολεία, την ίδια στιγμή 1 μόνον άτομο σε ποσοστό 21% ούτε Διαφώνησαν αλλά ούτε και συμφώνησαν με το ερώτημα που αναφέρθηκε προηγουμένως. Επίσης 8 άτομα σε ποσοστό 9% απάντησαν πως μάλλον συμφωνούν με το ότι είναι απαραίτητη η διαρκής παρουσία του κοινωνικού λειτουργού στα σχολεία ενώ οι υπόλοιποι 53 ερωτηθέντες σε ποσοστό 82,8% απάντησαν πως Συμφωνούν με το προαναφερθέν ερώτημα.

Θεωρείτε απαραίτητη την διαρκή παρουσία του κοινωνικού λειτουργού στα σχολεία;

	Ποσότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρο Μάλλον διαφωνώ	2	3,1	3,1
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	1	1,6	4,7
Μάλλον συμφωνώ	8	12,5	17,2
Συμφωνώ	53	82,8	100,0
Σύνολο	64	100,0	

Πίνακας 19: Ανάλυση των απαντήσεων της δέκατης ένατης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι είναι απαραίτητη η διαρκής παρουσία του κοινωνικού λειτουργού στα σχολεία, παρουσίαση της συχνότητας της εκάστοτε απάντησης, του ποσοστού της και του αθροιστικού ποσοστού των απαντήσεων.

Εικόνα 19/1: Διαγραμματική παρουσίαση των απαντήσεων της δέκατης ένατης ερώτησης η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση του κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν οι ερωτηθέντες με το ότι είναι απαραίτητη η διαρκής παρουσία του κοινωνικού λειτουργού στα σχολεία, εδώ πραγματοποιείται παρουσίαση του ποσοστού της εκάστοτε απάντησης σε μορφή Πίτας (Pie Chart).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΈΡΕΥΝΑΣ

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα της έρευνας που προηγήθηκε οδηγούμαστε στην λήψη ορισμένων συμπερασμάτων σχετικά με τις απόψεις των Κοινωνικών λειτουργών γύρω από τα παιδιά με προβλήματα συμπεριφοράς.

Αρχικά παρατηρείται ότι η συμπεριφορά των παιδιών επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το περιβάλλον του και κυρίως από τον οικογενειακό περίγυρο του. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι στα αποτελέσματα της έρευνας το μεγαλύτερο μέρος των ερωτηθέντων απάντησε ότι τα προβλήματα στο οικογενειακό περιβάλλον των παιδιών επηρεάζουν τα παιδιά και παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς. Παράλληλα φαίνεται ότι η συμπεριφορά των γονέων των παιδιών επηρεάζει και τη συμπεριφορά των ίδιων των παιδιών κάτι το οποίο αποδεικνύει ότι τα παιδιά επηρεάζονται από το οικογενειακό περιβάλλον τους και πιο συγκεκριμένα από τη συμπεριφορά των γονέων τους.

Στη συνέχεια αξίζει να αναφερθεί ότι μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας συμπεραίνεται ότι τα παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς ανήκουν στην Α τάξη του Δημοτικού ενώ φαίνεται ότι μπορεί να παρουσιαστούν τόσο στα αγόρια όσο και στα κορίτσια χωρίς να φαίνεται να υπάρχει διάκριση φύλου.

Σχετικά με τον τρόπο τον οποίο διαμορφώνεται η συμπεριφορά του παιδιού στο σχολικό περιβάλλον συμπεραίνεται ότι δεν λειτουργεί θετικά στη συμπεριφορά του παιδιού η εφαρμογή της τιμωρίας ή των απαγορεύσεων καθώς αποτελεί έναν πολύ σημαντικό παράγοντα για να δημιουργηθούν στο παιδί προβλήματα συμπεριφοράς ενώ παράλληλα το αποτέλεσμα των προβλημάτων συμπεριφοράς οδηγεί σε ενδοοικογενειακές συγκρούσεις και στην απόρριψη του παιδιού από τους συμμαθητές του κάτι το οποίο συμβάλλει αρνητικά στις διαπροσωπικές του σχέσεις και στην κοινωνικοποίηση του.

Όσον αφορά τους κοινωνικούς λειτουργούς και κατά πόσο χρησιμεύει ο κοινωνικός λειτουργός στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση συμπεραίνεται ότι ο ρόλος του είναι πολύ σημαντικός καθώς συμβάλλει στην αναγνώριση των προβλημάτων συμπεριφοράς, συνεργάζεται με τον εκπαιδευτικό και με το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού. Όπως παρατηρείται από τα αποτελέσματα της έρευνας οι εκρήξεις θυμού αποτελούν το έναυσμα να διακρίνουν την προβληματική συμπεριφορά ενός παιδιού. Όσον αφορά τη συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με το οικογενειακό

περιβάλλον του παιδιού συμπεραίνεται ότι είναι αρκετά δύσκολη καθώς οι γονείς δεν δέχονται εύκολα ότι το παιδί τους παρουσιάζει κάποια προβληματική συμπεριφορά.

Τέλος θα θέλαμε να αναφέρουμε το γεγονός ότι μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας παρατηρείται πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση καθώς αποτελεί το μέσο συνεργασίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας και γι αυτό το λόγο είναι απαραίτητη η διαρκής παρουσία του στα σχολεία.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ο κοινωνικός λειτουργός, οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς θα πρέπει να συμμετέχουν ενεργά στο σχεδιασμό προγράμματος ενίσχυσης θετικής συμπεριφοράς των παιδιών. Ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να βελτιώνει συνεχώς τις γνώσεις του μέσω της δια βίου εκπαίδευσης και να δρα καταλυτικά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων συμπεριφοράς ενώ παράλληλα θα πρέπει να διακατέχεται από εκπαιδευτική επάρκεια και ετοιμότητα ώστε και να είναι σε θέση να συνεργάζεται τόσο με τον εκπαιδευτικό όσο και με το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού.

Θα πρέπει να υπάρχει κρατική μέριμνα η οποία θα δημιουργήσει το κατάλληλο θεσμικό και νομικό πλαίσιο για τη συνδρομή του κοινωνικού λειτουργού και την παρουσία του σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Adams, M.,J. , (1990). *Learning to read: Thinking and Learning about print*. Cambridge, MA: MIT Press.

Bosetti, E., (2000). *Ο σχολικός ψυχολόγος το παιδί και οι γονείς του*. Αθήνα: Θυμάρι
Cohen, D. H., Stern, V. & Balaban, N. (1991). *Παρατηρώντας και καταγράφοντας τη συμπεριφορά των παιδιών*. Αθήνα: Gutenberg.

Cole & Cole., (2002). *Η Ανάπτυξη των παιδιών. Γνωστική και Ψυχοκοινωνική Ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία (Β' ΤΟΜΟΣ)*. Αθήνα: Τυπωθήτω / Δαρδανός.

Freud, S., (1960). *The Ego and the Id*. (1923) Trans. J. Riviere and rev. and ed. J. Strachey. New York: Norton.

Heward, W.L., (2000). *Exceptional Children: An Introduction to Special Education*. New Jersey: Prentice Hall.

Ζωγράφου, Α., (2002). *Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Ιωαννίδης, Ι.Δ., (1996). *Παιδαγωγική ψυχολογία*. Αθήνα: Κορφή.

Κάκουρος, Ε., & Μανιαδάκη, Κ., (2004). *Ψυχοπαθολογία Παιδιών και Εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Δαρδανός.

Καλλινικάκη, Θ., (1998). *Κοινωνική Εργασία. Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Καψάλης, Α., (2006). *Παιδαγωγική Ψυχολογία*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.

Keil, F.C., (1992). *The origins of an autonomous biology, Modularity and constraints in language and cognition*. The Minnesota symposia on child psychiatry.

Μάνος, Ν., (2008). *Βασικά στοιχεία κλινικής ψυχιατρικής*. Θεσσαλονίκη: University studio press.

Olweus, D., (1997). *Bullying or Victim problems in school. Facts and Intervention*. European Journal of Psychology of Education.

Παπαϊωάννου, Κ., (2000). *Παιδιά - γονείς, Κοινωνικοί Λειτουργοί*. Αθήνα: Έλλην.

Συλλογικό, (2015). *Κοινωνική εργασία στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Τόπος.

Smith, P.K., Talamelli, L., Cowie, H., Naylor, P., & Chauhan, P. (2004). *Profiles of Non-Victims, Escaped Victims, Continuing Victims and New Victims of School Bullying*. British Journal of Educational Psychology.

Thomas, K., (1995). *Dimensions of Personality*. In I. Roth (Eds.), *Introduction to Psychology*. Volume 1, Milton Keynes, The Open University.

Χαραλαμπίδης, Β., (1987). *Η ανάπτυξη της προσωπικότητας*. Αθήνα: Gutenberg.

Χουρδάκη, Μ., (1982). *Οικογενειακή ψυχολογία*. Αθήνα: Γρηγόρη.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Κουτουβίδης, Ν., Μηνογιάννη, Α., Βάρσου, Σ.Μ., (2004). *Η συμβολή της Θεωρίας της Προσωπικότητας στην κατανόηση της εγκληματικής συμπεριφοράς.*

Διαθέσιμο στο

<http://www.encephalos.gr/full/41-2-04g.htm>

Παπάνης, Ε., Γιαβρίμης, Π., Μπαλάσα, Α., (2011). *Προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο και μετέπειτα παραβατικότητα: Οι απόψεις των εκπαιδευτικών.*

Διαθέσιμο στο http://epapanis.blogspot.gr/2011/09/blog-post_5106.html

Παρούτσας, Δ., (2010). *Γνωστικές αλλαγές στη Μέση Παιδική Ηλικία και ο ρόλος της εκπαίδευσης.*

Διαθέσιμο στο

http://paroutsas.jmc.gr/chld_chg.htm

Παρούτσας, Δ., (2005). *Ο ρόλος της οικογένειας στην ανάπτυξη του παιδιού.*

Διαθέσιμο στο

<http://paroutsas.jmc.gr/family/mother.htm>

Φωτόπουλος, Τ., (2005). *Από την Εκπαίδευση στην Παιδεία.* Τεύχος 10, Περιεκτική Δημοκρατία.

Διαθέσιμο στο

http://www.inclusivedemocracy.org/pd/is10/issue_10_paideia.htm

<http://www.psychotherapeia.gr/arhra-genikhs-thematologias/paidi-kai-gonios/ta-anaptuksiaka-stadia.html>

Χατζηκαλλία, Κ., (2012). *Προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών. Συνεργασία εκπαιδευτικών- γονέων.*

Διαθέσιμο στο

<http://www.specialeducation.gr/frontend/article.php?aid=370&cid=81>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΈΡΕΥΝΑΣ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

* Απαιτείται

1. Φύλο *

- άνδρας
- γυναίκα

2. Ηλικία *

3. Επίπεδο εκπαίδευσης *

- πτυχίο κοινωνικού λειτουργού Τ.Ε.
- μεταπτυχιακός τίτλος
- διδακτορικός τίτλος

4. Χρόνια ενασχόλησης με παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς *

Αυτή η ερώτηση είναι υποχρεωτική

5. Ποιος είναι ο κυριότερος λόγος που παρουσιάζουν τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας προβλήματα συμπεριφοράς ; *

- Κοινωνική ανεπάρκεια
- Γενική έλλειψη αυτοεκτίμησης
- Σχολική ανεπάρκεια
- Συναισθηματική ανεπάρκεια
- Οικογενειακή ανεπάρκεια

- Άλλο

6. Σε ποια τάξη πιστεύετε ότι είναι πιο φανερά προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών *

- Α
- Β
- Γ
- Δ
- Ε
- ΣΤ

7. Ποια παιδιά θεωρείτε ότι παρουσιάζουν σε μεγαλύτερη συχνότητα προβλήματα συμπεριφοράς ; *

- Αγόρια
- Κορίτσια
- Και τα δυο

8. Πως διακρίνετε την προβληματική συμπεριφορά των παιδιών; *

- Αδυναμία αποτίμησης συμπεριφοράς
- Καταστροφή αντικείμενων ξένης ιδιοκτησίας
- Οικειοποίηση ξένων πραγμάτων
- Εξαπάτηση συμμαθητών
- Σεξουαλικές προκλήσεις
- Εκρήξεις θυμού
- Δυσκολίες στη μάθηση

9. Η συμπεριφορά των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού. *

- Διαφωνώ
- Μάλλον διαφωνώ
- Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- Μάλλον συμφωνώ
- Συμφωνώ

10. Η οικονομική κατάσταση των γονέων επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού. *

- Διαφωνώ
- Μάλλον διαφωνώ
- Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- Μάλλον συμφωνώ
- Συμφωνώ

11. Η εφαρμογή υπερβολικών απαγορεύσεων και στερήσεων στο παιδί είναι παράγοντας δημιουργίας προβλημάτων συμπεριφοράς *

- Διαφωνώ
- Μάλλον διαφωνώ
- Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- Μάλλον συμφωνώ
- Συμφωνώ

12. Το κυριότερο αποτέλεσμα της προβληματικής συμπεριφοράς του παιδιού είναι: *

- Απόρριψη του παιδιού από τους συμμαθητές του
- Μειωμένη επίδοση του παιδιού στα μαθήματα
- Ενδοοικογενειακές συγκρούσεις
- Άλλο:

13. Η συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με τους γονείς των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς θεωρείται εύκολη *

- Διαφωνώ
- Μάλλον διαφωνώ
- Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- Μάλλον συμφωνώ
- Συμφωνώ

14. Οι γονείς αποδέχονται δύσκολα τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών τους *

- Διαφωνώ
- Μάλλον διαφωνώ
- Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- Μάλλον συμφωνώ
- Συμφωνώ

15. Η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, η διαφήμιση και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια κάνουν πιο επιθετικά τα παιδιά *

- Διαφωνώ
- Μάλλον διαφωνώ
- Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- Μάλλον συμφωνώ
- Συμφωνώ

16. Η παρέμβαση στα παιδιά με προβληματική συμπεριφορά θα πρέπει να εστιάζει κυρίως στη: *

- Θετική ενίσχυση
- Σταδιακή διαμόρφωση της συμπεριφοράς
- Προτροπή, ενθάρρυνση,
- Απόσβεση μιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς
- Άλλο:

17. Οι γονείς είναι θετικοί στη συνεργασία με τον κοινωνικό λειτουργό *

- Διαφωνώ
- Μάλλον διαφωνώ
- Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- Μάλλον συμφωνώ
- Συμφωνώ

18. Ο κοινωνικός λειτουργός αποτελεί το μέσο συνεργασίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας *

- Διαφωνώ

- Μάλλον διαφωνώ
- Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- Μάλλον συμφωνώ
- Συμφωνώ

19. Θεωρείτε απαραίτητη την διαρκή παρουσία του κοινωνικού λειτουργού στα σχολεία; *

- Διαφωνώ
- Μάλλον διαφωνώ
- Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
- Μάλλον συμφωνώ
- Συμφωνώ

?p ?β???